# NOVA ACTA LITERARIA SOCIETATIS RHENO-TRAJECTINAE.

vol. 3 o.p.

# NOVA

# ACTA LITERARIA

# SOCIETATIS

# RHENO-TRAJECTINAE.

*PARS QUARTA.*

*TRAJECTI AD RHENUM,*
APUD JOHANNEM ALTHEER,
*Societatis Trajectinae Typographum,*
MDCCCXXXI.

# ALEXANDRI BAKE,

## COMMENTATIO CRITICA

DE

## LIBELLIS QUI *XENOPHONTIS*

NOMINE FERUNTUR

## DE REPUBLICA ATHENIENSIUM

ET

## DE VECTIGALIBUS ATHENIENSIUM

AD QUAESTIONEM

A SOCIETATE LITERARIA ULTRAJECTINA

PROPOSITAM

„ *Num recte Xenophonti tribuuntur Libelli de Republica Atheniensium et de Vectigalibus Atheniensium?*"

# PROLEGOMENA.

In dijudicandis veterum scriptorum classicorum monumentis, illud sine dubio maximi habendum est momenti, ut primo loco inquiramus, an scripta quaevis auctore suo, eo videlicet, cujus nomen in fronte profiteantur, digna sint, eique merito tribuantur. Etenim spectat hoc eo, ne in ipso judicio de eorum meritis virtutibusque, *falsis ducamur indiciis*, neve ita, quod ad primam et praecipuam causae partem attinet, in multiplices delabamur errores. Num enim certum judicium, num veram sententiam de praeclaris veteris aevi ingeniis proferre possemus, si in libris, qui eorum nomine feruntur, spuria pro germanis, falsa pro veris acciperemus, omnibusque pariter eandem tribueremus auctoritatem? Quid de Socratica, quid de Platonica philosophia fiet, si, quae e vero fonte manarunt Platonis aut Socraticorum scripta, eodem numero cum Sophistarum nugis habemus? Quamnam mirabimur, nobisque imitandam proponemus eloquentiam, si Demosthenis et Ciceronis nomine, declamatorum ineptias amplectimur? — Sine du-

bio faluberrimum artis Criticae officium est praedicandum, fi, ante omnia, ab hoc errore nos defendit, atque ea manifestat indicia, e quibus cuique perfpicuum fit, *quid distent aera lupinis.* At, quantumvis laudabilis fit dicenda eorum opera, qui ad hanc potisfimum partem liberalioris disciplinae omne ftudium omnemque diligentiam convertunt, tamen, fi ad humani ingenii imbecillitatem refpicimus, quid magis incertum est, quam illud judicium, quo fpuria a veris fecernuntur? Num quae disquifitio in tota re literaria magis *periculofae plenum opus aleae* dici meretur, quam ea, quae ad ipfa veterum ingenia atque fcripta dijudicanda tendit? Nam fi probe animadvertimus, in quanam re verfetur ejusmodi quaeftio, et nobiscum reputamus, quam lubricum et difficile fit, de quacumque re remota, five tempore five loco, certam ferre fententiam; quis est, qui in iis rebus ftatuere audeat, in quibus vix dubitandi locus esfe videatur? Certe, fi univerfe has Critices exercendae difficultates nobis ante oculos ponimus, fatis idoneae funt caufae, quae nos ab ejusmodi opere fuscipiendo absterreant, quod, nifi omnibus numeris abfolutum, et in fuo genere perfectum fit, facile invidiae et contentioni locum dare posfit, et, quatenus ex mera opinione judicium pendet, femper fibi

adversarios excitet, aliosque quasi ad certamen provocet. Sed et vicissim fatendum est, quum nulla Critices pars his spinis prorsus vacet, nimiam timiditatem hac in causa non minus nocere, quam si temere atque inconsulte nostras opiniones jactamus. Quid enim fit? Facile aliquis, sive sponte sive provocatus, eo adducitur, ut sententiam suam de re dubia proferat quidem, sed in causa agenda iis utatur argumentis, quae speciosa magis quam vera dici mereantur; ut, nisi nostrum abhibeamus judicium, metuendum sit, ne et ipsi decipiamur *specie recti*, et alii tacito quasi adsensu in eundem errorem se adduci patiantur. Quod si nostram, in ejusmodi disceptatione, feramus sententiam, idoneis, quantum fieri possit, fundamentis subnixam, inde saltem, nisi vera probasse dicendi simus, illud lucrabitur ipsa causa, ut ab errore quodammodo sit remotior; nam illud pro certo habendum: in causa dubia dubitare quam falsa pro veris statuere praestat.

Hae igitur cogitationes eo me adduxerunt, ut in proposita quaestione tractanda virium mearum periculum facerem, non quod eorum numero me haberi velim, qui hac in parte praeclare de literis meruerunt, sed ut, invitatus quasi ad certamen, de ea re sententiam ferrem, quae mihi huc usque multis in partibus errori obnoxia fuisse vide-

de-

detur. Rationes, quas modo attuli, satis ostendunt, quid universe sentiam de iis disquisitionibus, quae scripta aliqua aut vera aut supposita esse evincant. Non inanis certe ea opera est dicenda, non frivolus labor, qui eo tendat, ut et in re literaria *suum cuique tribuatur*; nullum sane Critices officium religiosam magis sibi vindicat severitatem et judicii integritatem; sed et simul, nullius disquisitionis rationes magis dubiae, nullius controversiae exitus magis incerti sunt dicendi. Quid mirum igitur, si in plerisque caussis, quae in eo genere versantur, post disceptationem judicium fuerit anceps, lis injudicata manserit? In quonam enim discrimine vulgo res agitur? Disceptatur scilicet de iis, quae ex ipsius auctoris ingenio sunt repetenda: de argumentorum dispositione, de sententiarum gravitate aut acumine, de sermonis elegantia aut proprietate, universe de orationis habitu et colore, deque veritate sive consensu eorum quae oratione illa exponuntur; quorum omnium quanta saepe in uno homine discrepantia? Attamen, nisi omni ex parte certa praebeant indicia, utique probabilia sunt ducenda quae inde efficiantur; et, etiamsi hac in re, de hominibus nostri aevi, dubitandum quodammodo esset, num semper tuto his vestigiis insistere possemus, non idem tamen dicendum videtur de veteribus, apud

quos

quos cum publicae tum privatae vitae disciplina ad eam normam erat instituta, ut vulgo, quoad fieri possit, ex eorum ingenio, indole, ac vitae consuetudine certiora ducantur argumenta, quam si in recentioribus ad eadem indicia nos dirigi pateremur. — Quidquid sit, in his multum valuit et semper valebit singulorum opinio; quae tamen, si aperto Marte est certandum, non illud efficiat, ut a sententia nostra dicenda, rationibusque, quibus ea nitatur, exponendis, abduci nos sinamus. Antequam igitur ad ipsam caussam dicendam accedamus, breviter, remotis ambagibus, exponam, quam potissimum rationem in hac *Commentatione* sequendam esse duxerim.

Quaestio versabitur in duobus scriptis, quae vulgo Xenophontis nomine feruntur, Xenophonti tribuendis aut abjudicandis. De Libello *de Republica Atheniensium* saepius ipse dubitaveram; de altero numquam, quin ne caussa dubitandi satis ideonea mihi suppetebat. Itaque rem de integro sum aggressus, et, quum *Libellum de Vectigalibus* Xenophonti ab omni dubitatione vindicandum esse statuerem, de hoc ipso primo loco agere decrevi. Caussae, quae ad utramque litem dijudicandam valent, omnino mihi duae esse videbantur; quarum altera, quae petita est a *tempore scriptionis*, indubitatas notas praebere possit, si utique satis certa adsunt indicia, scrip-

tio-

tionem auctoris aetate esse aut vetustiorem aut recentiorem. Altera causa referenda est ad *auctoris ingenium*, ejusque argumenta in primis petenda e comparatione eorum locorum, qui ejusdem auctoris nomen ferunt, et de quorum auctoritate atque origine non dubitatur. Ea, si *verum* attingere nequit, rem probabilem ac verisimilem reddere potest, neque ulterius progreditur. Hanc igitur rationem secutus, in utraque parte hujus Commentationis, disquisitionem praemisi de tempore scriptionis; cui, in parte priore, quae est de *Libello de Vectigalibus*, subjecta est brevis notatio aetatis Xenophontis, quatenus nimirum illa apte cum proposito nostro cohaeret; deinde universa quaedam de Xenophontis ingenio et scriptione. Sequitur ad utrumque Libellum Annotatio Critica, cujus consilium est, ut deinceps ostendatur, quatenus utriusque opusculi ratio et oratio Xenophontem referat aut ab eo discrepet; ut inde, rationibus subductis, efficiatur judicium.

MONITUM.

*In Xenophontis libris citandis, auctor usus est editione minore Lipsiensi apud Tauchnitzium.*

PARS

*PARS PRIOR.*

# DE LIBELLO QUI INSCRIBITUR

# ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

## Πόροι, ἢ περὶ προσόδων.

## CAPUT I.

### DE TEMPORE QUO SCRIPTUS ESSE VIDETUR HIC LIBELLUS.

### §. 1.

Nisi ipsum, in titulo hujus Libelli, Xenophontis nomen in dubium esset vocatum, haud sane difficile foret commodis argumentis demonstrare, ad quamnam partem aetatis ejus scriptio esset referenda. Ipsa enim Auctoris aetas in hac causa praejudicium faceret, et disquisitioni quasi certos terminos constitueret. Nunc, quia de hoc ipso ambigitur, num revera Libellus ille Xenophonti sit adjudicandus, de integro res est suscipienda, et, quatenus fieri potest, hujus nominis nulla ratio habenda. Ne autem

tem in incerto nimis vagetur investigatio nostra, videamus, quousque aliorum vestigia nobis, hoc loco, ad verum inveniendum indicia esse possint.

Quod igitur primo loco ad Weiskii conjecturam attinet, qui ex ipso Libello sibi probasse visus est, scriptum eum esse *Ol.* 89. *a.* 3, eam dudum, in novissima X. editione, rejecit Schneiderus, et post hunc Boeckius, (Staatshaush. der Athener. Vol. II. p. 144.) qui, ubi eam memorat, ingenue confitetur, miram sibi illam videri. Et mihi, ut verum fatear, Weiskianum illud judicium sanequam mirum videbatur, attamen, postquam plures Viri Doctissimi ad hos Libellos observationes et interpretationes legeram, non adeo novum aut inexspectatum accidit, quod de hoc loco adnotatum reperimus. Satis enim constat, ita comparatam esse hominum naturam, ut, non solum in ipsa opinionum et sententiarum varietate, sua cuique maxime placeant, sed etiam, ut saepe, quae aliis numquam probari poterunt, ea nobismet ipsi ab omni dubitatione vindicasse videamur. Quid igitur Weiskium, virum ceteroquin de Graecis literis optime meritum, in hanc opinionem induxerit, nostrum non est inquirere; illud vero ne vitio nobis vertatur, si, ex instituti nostri ratione, ejus improbandae caussas hoc loco exponimus.

§. 2.

Primarium Weiskii argumentum est locus Libelli IV. 40. „ Εἰ δ' αὖ διὰ τὰς ἐν τῷ νῦν πολέμῳ γεγενημένας εἰςφορὰς νομίζετ' ἂν μηδ' ὅ τι οὖν δύνασθαι εἰςενεγκεῖν, ὑμεῖς δὲ, ὅσα μὲν πρὸ τῆς εἰρήνης χρήματα εὕρισκε

τὰ

τὰ τέλη, ἀπὸ τοσούτων καὶ τὸ ἐπιὸν ἔτος διοικεῖτε τὴν πόλιν. κ. τ. λ.;" qui locus indicat fere, Auctorem scripsisse pacis tempore, paullo post bellum aliquod finitum. Itaque ejus judicio pax ea respicitur, quae Niciae in primis opera conciliata est, et qua totum bellum Peloponnesium compositum videbatur; (*Ol.* 89 *a.* 3.) verbis autem ἐν τῷ νῦν πολέμῳ, Auctorem ipsum illud bellum significare, contendit. Vera haec sententia esse posset, si e reliquo libro idoneis argumentis firmaretur; quod tamen a Viri Doctissimo factum esse non videmus. Nam quod IV. 46. Megarenses et Thebanos memorat, tamquam civitates proximas Athenis, illud vero haudquaquam valet ad indicandum, Auctorem scripsisse post ejusmodi pacem, qua ipsae illae civitates a communi foedere essent exclusae. Manifesto enim Auctor d. l. non in animo habet *hostes Atheniensium* exempli causa citare, sed *proximas quasque civitates*; atqui hoc ipso loco, etiamsi Atheniensibus eo tempore amicissimi fuissent, nullos alios nominare poterat, nisi Megarenses et Thebanos (1), quos praeterea, non per breve quoddam tempus, sed perpetuo fere Atheniensibus inimicos fuisse, undique constat (2). Judicet igitur aequus lector, an eo loco, ubi incipit Auctor: Ἀπέχει μὲν γὰρ δήπου τῶν ἀρ-

(1) Eosdem tamquam Atheniensium finitimos (περιχώρους) jungit Demosth. Cor. p. 365. 20.

(2) De Thebanis vid. ipse Xenophon Hell. II. 2. 19. et VI. 5. 35., Dem. Cor. p. 231. Cf. Diod. Sic. XV. 82., Schol. ad Aristoph Ran. vs. 1050. De Megarensibus vid. Thuc. IV. 66. coll. cum II. 31., Diod. Sic. XII. 44 et 66., Pauf. I. 40. 3.

*ἀργυρίων ἡ ἐγγύτατα πόλις*, Lacedaemonios commemorare potuisset, ut vult Weiskius; in primis si etiam ad ea, quae §. 47. sequuntur, attendat.

Alterum argumentum, ductum ex V. 9., est ejusdem generis, aut, si fieri potest, minus etiam probat hanc de tempore scripti Libelli sententiam. Immunitatem enim templi Delphici refert ad eandem pacem, qua diserte hoc erat sancitum, (Thuc. V. 18.) *ut templum Apollinis Delphici et urbs Delphorum ipsa, sicut antiquitus, libera et sui juris esset:* verba autem Auctoris nostri manifestissime indicant, templum Delphicum, eo tempore quo haec scriberet, non fuisse *αὐτόνομον*; si enim fuisset, quomodo, quaeso, ita dicere potuisset: *ὅπως τὸ ἱερὸν αὐτόνομον γένοιτο*, et quidem his verbis additis: *ὥσπερ πρόσθεν*? — Ejusmodi interpretationis rationem utinam reddidisset ipse doctissimus Weiskius; equidem hunc in modum vim verbis inferre nefas duco.

## §. 3.

En tota argumentorum summa, quibus adductus Weiskius sibi persuasit, aliisque persuadere conatus est, „ aliud tempus aetatis Xenophonteae demonstrari non posse, ad quod facilius „ quis Auctoris verba accommodet." — Quis, nisi plura ejusdem generis legerit, non miretur hanc in Critica exercenda subtilitatem et diligentiam? Praesertim quum, in hac re dijudicanda, non novum quid aggressus sit, sed priorem, et, ut nobis videtur, meliorem Zeunii sententiam pror-

prorſus repudiaverit; cujus argumenta rejecit quidem, non vero refutavit. Nam primo quidem locum IV. 40. (ut jam obſervavit Schneiderus) inexplicatum dubitationi lectorum reliquit exquirendum: Idem fecit in verbis πρὸ τῶν ἐν Δεκελείᾳ, (IV. 25.) quae, in temporum ratione ineunda, luculentissimum indicium praebent; dum disputando eo rem deducit, ut ad ipſa ea verba, quae Zeunius ſatis commode interpretatus erat, adnotet: τὰ ἐν Δεκελείᾳ quae ſint, nescio! — Eadem praeclara interpretandi ratio elucet ad III. 7., ubi Weiskio Hegeſilaus ille est Ἀρκάδων ἡγούμενος et natione Arcas; quae unde hauſerit Vir Doctisſimus, non liquet: ex ipſis enim verbis, niſi rurſus vi adhibita, illa ſententia effici nequit; ſunt autem: ὅτε ἡ πόλις Ἀρκάσιν ἐβοήθει ἐπὶ Λυσίστρατου ἡγουμένου, πολλὰ δὲ ἐπὶ Ἡγησίλεω. Ubinam lateat ille Arcadum dux, non video; nec usquam exemplum exſtare memini, ubi, quum Athenienſes minori cuidam civitati opem tuliſſe dicuntur, hujus dux memoratur, ipſorum Athenienſium non item; et omnino, ſi Auctor ſuis civibus ea auxilia, ut rem ceteroquin notam, in memoriam revocare vellet, facile quisque intelligit, Athenienſium ducem nominandum fuiſſe, non alienum. (Cf. Schneid. nota ad h. l.) Huc accedit, quod hoc tempore (nam Auctoris verba utique referenda ſunt ad eas res, quae proxime praeceſſerant) nulla ab Athenienſibus auxilia Arcadibus ſunt miſſa, neo mitti potuerunt, quum conſtet, Arcades bello Peloponneſio, niſi Lacedaemoniorum ſocios, certe in Athenienſium ſocietate non fuiſſe. (Thuc. II. 9.) Cetera, quae in ipſo Libello cum hac ſententen-

tentia manifesto pugnare videntur, quamquam ea Weiskium non latuerunt, (vid. Prol. ad h. Lib. p. 95. N°. VI.) ne attigit quidem; veluti interpretationem §. 6 et 7. Cap. V. de Graeciae principatu ab Atheniensibus amisso et recuperato: Niciae mentionem, inter ea exempla, quae e *pristino tempore* (*πάλαι*) petita sunt, IV. 14: locum illum (II. 13.), e quo liquet, eo tempore quum haec scriberentur, inquilinos in exercitum recipi solere; quod *Ol.* 89. *a.* 3. nondum, nisi in summo periculo, factum erat: (vid. exemplum apud Thuc. IV. 90. Cf. Petit. L. Att. p. 654. et Boeck. in Op. cit. Vol. I. p. 280.) aliaque, quae minoris fortasse sunt momenti, sed quae in hac disquisitione omitti non debuerant.

## §. 4.

Nobis igitur mira haec temporum computatio, quae fortasse a ceteris omnibus dudum explosa est, rejiciatur. Aliam rationem, eamque probabiliorem quodammodo, secutus est Schneiderus (in Proll. ad h. l. in Xen. ed. Tom. VI. p. 137.). Is enim, improbata et refutata Weiskii sententia, statuit, Xenophontem scripsisse hunc Libellum post *Ol.* 106. *a.* 2., adductus inprimis loco illo (V. 9.), ubi de templo Delphico et de Phocensibus sermo est. (vid. Proll. p. 140.) Sed et in annotatione ad ipsum locum insuper statuit, scripta ea videri ante *Ol.* 108. *a.* 2. i. e. ante finem belli sacri: ita enim verba ἐκλιπόντων Φωκέων interpretari videtur, ac si respiciat Auctor Thebanos Thessalosque, qui in hoc bello, una cum Philippo Macedone, contra

Pho-

Phocenses bellarunt; cujusque belli exitus is fuit, ut Atheniensium decreto a Philocrate scripto (Demosth. Fals. leg. p. 356. R.) jussi sint Phocenses templum Amphictyonibus tradere; qui exitus ita (prout ex ipsis verbis colligere videtur Schn.) auctori nostro notus esse non potuit. Ita Schneiderus argumentari mihi videtur; rationes suas non perspicue satis apposuit. At Boeckius (Vol. II. p. 146.) observat, quum Libellus non scribi potuerit post finem Belli Sacri *Ol.* 108. *a.* 3., scriptum illum esse ante ejus initium. Prius illud nullis quidem testimoniis probat, fretus fortasse Xenophontis aetate, quam ultra *Ol.* 106. *a.* 2. vix produci posse, alibi statuit. Sed et nulla Xenophontis ratione habita, absurdum pene fuerit statuere, ejusmodi scriptum, cujus consilium unice illud est, ut pacis artibus colendis Atheniensium reipublicae et salus et ceterarum civitatum principatus concilietur, eo tempore exstitisse, quo Philippi Macedonis consilia, in primis Phocensium interitu, jam luce clarius omnibus innotuerant, neque ulla pacis tuendae aut salutis obtinendae spes Atheniensibus ostendebatur, nisi quae tenderet ad pristinam proavorum virtutem, viresque bellicas, contra futurum patriae oppressorem excitandas; (cujus rei in Demosthenis Philippicis crebra testimonia adsunt). — Alterum quod ex his sequitur, Libelli scriptionem ita statuendam esse ante *Ol.* 106. *a.* 2. a Boeckio ita fere demonstratur: „ Phocenses inde „ ab initio (belli sacri) a bellando non desti- „ terunt, nec etiam templum Delphicum adver- „ sariis cesserunt, usque ad *Ol.* 108. *a.* 3; quo „ anno, omni spe destituti, sese Philippo dedi-

„ de-

„ derunt; (Diod. XVI. 59.) cui etiam dein- „ ceps, Phocensium loco, templi moderamen „ commissum est. Auctor itaque his verbis „ nullo modo ad res in *bello sacro* gestas re- „ spicere potest." Recte omnino ita judicasse mihi videtur Boeckius; sed et praeterea observare mihi liceat Schneiderum in tempore definiendo non admodum sibi constitisse. Auxilia scilicet Arcadibus missa duce Lysistrato et Hegesilao (III. 7.) refert ad bellum recentissimum: hoc autem nullum aliud esse docet, quam illud ipsum quo in pugna ad Mantineam Gryllus Xen. filius occubuit pugnans (Prol. p. 137 sq.); sed et simul verba Ἐν τῷ νῦν πολέμῳ (IV. 40.) et ἐπεὶ δὲ εἰρήνη κατὰ θάλατταν γεγένηται (V. 12.) ita secum invicem conciliat, ut dicat bellum terrestre tum adhuc durasse, mare autem fuisse pacatum. Hoc vero dici nequit de tempore post pugnam Mantineënsem, quo scilicet tempore de bello Thebano ut de bello recentissimo loqueretur auctor: et contra, si verum est auctorem scripsisse Libellum post *Ol.* 106. *a.* 2., dici quidem potest mare fuisse pacatum, terrestre vero bellum durasse, quum Phocensibus auxilia mitterent Athenienses; sed tunc de bello Mantineënsi non loqui potuit ut de bello recens gesto, quippe quod integro fere decennio praecesserat, quo intervallo et saepe aliis auxilia emiserant Athenienses, et *bellum* gesserant *Sociale.*

§. 5.

Boeckius itaque, qui ceterum Schneideri rationes fere comprobat, in temporum ratione ineunda

da *paullum regreditur*, *et censet* auctorem scripsisse *Ol.* 106. *a.* 1. finito *bello Sociali:* verba autem, ἐν τῷ νῦν πολέμῳ (IV. 40.) coll. cum V. 12. non intelligenda esse arbitratur de bello terrestri adhuc durante, sed de bello recens finito; commodissime scilicet et Auctoris consilium et ipsam scriptionem ad illud tempus referri quo, Sociorum defectione, aerarium exhaustum et civitatis reditus magnopere labefactati erant; ut non mirandum sit Auctorem hac scriptiuncula idem sibi proposuisse, quod sibi proposuerat Isocrates in oratione de Pace, eodem fere tempore scripta. — Attamen observare mihi liceat, hanc Isocratis orationem non *esse scriptam* post hujus belli finem, sed potius initio ejus, *Ol.* 105. *a.* 3. Manifestum enim est vel ex ipso orationis exordio, concionem eam in qua verba facturus erat Isocrates, convocatam esse περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης. Jam non dubitandum est, quin revera bellum Sociale eo tempore exarserit, i. e. quin Socii (Chii, Rhodii, Byzantii), ut se ab Atheniensium injuriis et vexatione defenderent, arma jam sumserint libertatis recuperandae causa; perspicuum hoc est e totius orationis tenore et consilio. Suadet scilicet suis civibus orator, ut in praesenti rerum statu pacem bello praeferant; et quidem ejusmodi pacem, qua socios sui juris esse sinant, et ab Imperio maritimo desistant; (vid. or. de Pac. c. 6. 17. coll. cum c. 39. in. c. 44 et 47.). Hoc autem non solum facere non potuit *Ol.* 106. *a.* 2., pace jam facta qua socii liberi et sui juris facti sunt, sed ne in fine quidem ipsius belli verosimile est Isocratem ita esse locutum,

quum post varias clades eo jam deducta erat res, ut Athenienſibus fere non integrum esſet aut bellum imperiumque maritimum, aut pacem honestam cum ſociis optare; praeſertim quum ipſas clades quibus affecti erant, quaeque ceteroquin ad pacem ſuadendam maximi esſent momenti, ne verbo quidem memoret. Perſpicuum itaque est hanc orationem initio potius belli Socialis *Ol.* 105. *a.* 3., quum nondum armis decertatum esſet, esſe habitam, atque oratoris conſilia unice eo tendere, ut, dum liceret, belli calamitates a republica averteret, pacem honestam ignominioſae anteponens (vid. in primis c. 6.). Eo ſcilicet adducebatur partim penuria plebis, et ditiorum querela de contributionum multitudine (1), partim quod demagogorum nequitia factum videbat, ut injusta illa tributorum exactio civitati crimini daretur. Et quaenam alia totius belli Socialis cauſa fuit quam ipſa illa tributorum exactio (2), cujus Charetem in primis auctorem fuisſe conſtat? Quaenam porro hujus exactionis cauſa niſi ſolutionis detrectatio, quae viciſſim publicam privatamque civitatis inopiam magis magisque augeret?

Eaedem illae rationes me in eam opinionem adduxerunt, ut arbitrarer Auctorem Libelli *de Vectigalibus Athenienſium* ſcripſisſe ante bellum Sociale, quum, gliscentibus jam paullatim discordiae igniculis, et abalienatis jam quodammodo ſociorum animis, in eam conditionem Athenienſium res-

(1) Iſocr. Pac. c. 9 et 40. Xen. Vectig. VI. 1.
(2) Dem. Rhod. lib. p. 191. Ulp. in argum. Wolf. Proll. ad Lept. p. 59.

respublica erat deducta, ut, si a defectionis belique calamitate sibi cavere vellent, tota reditum ratio mutanda, et omnibus modis paci atque concordiae serviendum esset. — Fieri potest ut fallar; rationes tamen meas breviter exponere conabor.

## §. 6.

Auctorem scripsisse pacis tempore, sed paullo post bellum finitum, tuto colligere videmur e locis supra jam citatis IV. 40. coll. V. 12; et pacem tum fuisse firmatur iis quae leguntur IV. 41. „ Ἐι δέ τινες αὖ φοβοῦνται, μὴ ματαία ἂν „ γένοιτο αὕτη ἡ κατασκευὴ, ἐι πόλεμος ἐγερ- „ θείη, ἐννοησάτωσαν κ. τ. λ." et ibid. §. 43. „ Λογίζομαι δ' ἔγωγε, καὶ πολέμου γιγνομέ- „ νου, οἷόν τ' εἶναι μὴ ἐκλείπεσθαι τὰ ἀργύρια „ κ. τ. λ." E quibus magis etiam liquet falsam esse Schneideri opinionem, bellum terra etiamnum durasse, mare contra pacatum fuisse; quum in dictis locis perspicuum sit non nisi de terrestri bello a finitimis inferendo sermonem esse. Verba ἐν τῷ νῦν πολέμῳ (IV. 40.), quum non ad praesens bellum referri possint, respiciant necesse est bellum quod proxime praecessit. De bello Sacro non cogitari posse, jam satis, arbitror, demonstratum est. Sequitur ut videamus an non potius ad bellum Thebanum quam ad bellum Sociale pertineant.

Cap. V. §. 5-8. loquitur Auctor de commodis pacis prae iis, quae bellum civitati adferre possit. Facere quidem hoc potuit *Ol.* 106. *a.* 1. *A. C.* 356. uno anno ante coeptum bellum Sacrum; sed

 haud-

haudquaquam verosimile est, eum, ut tum res erant, locuturum fuisse de Graeciae ἡγεμονίᾳ suscipienda, tum scilicet, quum novissimae pacis conditionibus eo usque imminuta erat eorum auctoritas, et labefactata res maritima, ut ex insulanis non nisi pauci e debilioribus eorum imperio parerent, et tota tributorum summa vix 45 talenta conficeret; (Dem. Cor. p. 305. cf. Boeck. I. p. 453.). *Ol.* 106. *a.* 1. *A. C.* 356. res ad bellum spectabat: Philippi consilia, in primis post gestum bellum Amphipolitanum, jam tum satis perspicua erant; nec etiam quisquam hoc tempore in animum induxisset, spem principatus Graeciae Atheniensibus proponere *pace colenda*, quum jam aperte res eo ducenda esset, ut contra consilia Philippi incolumes sese praestarent. Apparuit hoc non multo post, *Ol.* 106. *a.* 4. *A. C.* 353. quum, classe ad Thermopylas missa, tam prudenti quam audaci consilio perfidum illum Graeciae libertatis insidiatorem infecta re discedere coegerunt, (Diod. XVI. 35 sqq. Dem. Phil. I. p. 44. Cor. p. 236.). Nonne etiam Auctor, si dicto anno scripsisset, de Philippo ejusque conatibus egisset, praecipue quum §. 9. cap. V. eam Atheniensium conditionem esse exponat, ut ipsorum, cum ad suam tum ad universae Graeciae incolumitatem maxime intersit, pace et concordia iis resistere qui jura Graeciae labefactare conentur? Hoc certe loco minus latenter Philippum nominare, aut certe significare debuisset; quod tamen ex iis verbis non patet. Deinceps ad eam quaestionem, an illis nunc conducat *bello sibi principatum Graeciae vindicare*, respondet, illud esse considerandum, utrum vi et acerbita-

te,

te, an aequitate et beneficiis maris principatum et Ἑλληνοταμίαν consecuti sint. In memoriam iis revocat exempla belli Persici; deinceps memorat, eos sola acerbitate imperii, eo privatos esse, et tum demum, quum ab injuriis abstinerent, principatum illum, sponte tradentibus sociis, recuperasse; (quod factum est circiter *Ol.* 100. *a.* 3. *A. C.* 378. vid. Diod. XV. 28.). Eodem fere tempore Thebani „ ἡγεμονεύειν αὐτῶν ἔδωκαν Ἀθηναίοις " scil. usque ad pugnam Leuctricam *Ol.* 102. *a.* 2. *A. C.* 372. a quo inde tempore et Athenienses et reliqui socii a Thebanis abalienati sunt, et ad Lacedaemoniorum partes sese applicuerunt; qui ipsi tunc vicissim ἐπέτρεψαν Ἀθηναίοις περὶ τῆς ἡγεμονίας θέσθαι ὅπως βούλοιντο. (Vect. V. 7.)

## §. 7.

Post haec statim sequuntur haec verba: „ Νῦν „ δέ γε διὰ τὴν ἐν τῇ Ἑλλάδι ταραχὴν. κ. τ. „ λ." (V. 8.). Haec itaque ταραχὴ, si temporum rationem ineamus, quae alia esse potest, quam illa quae in tota Graecia, sed praesertim in Peloponneso exstitit, jam inde a pugna Leuctrica? (Diod. XV. 40. Isocr. Archid. c. 28. cf. ibi Coray); quem rerum statum luculenter exposuit Dem. Cor. p. 231. „ Ἐπειθ' ἡ Πελοπόννησος „ ἅπασα διειστήκει, καὶ οὔθ' οἱ μισοῦντες Λακε„ δαιμονίους οὕτως ἴσχυον ὥστε ἀνελεῖν αὐτοὺς, „ οὔθ' οἱ πρότερον δι' ἐκείνων ἄρχοντες κύριοι τῶν „ πόλεων ἦσαν, ἀλλά τις ἦν ἄκριτος καὶ παρὰ

„ τού-

„ τούτοις καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν Ἕλλησιν „ ἔρις καὶ ταραχή." Haec Demosthenis verba non ad initium belli Sacri restringenda esse mihi videntur, ut fecit Krüger (in Obs. crit. de Xenoph. vita p. 29), sed universe statum Graeciae perturbatum exhibere, atque in primis Peloponnesi; quarum turbarum Thebanos, jam inde a Leuctrica victoria causam exstitisse, nisi ex ipso hoc Demosthenis loco efficere licet, satis aliunde constat. vid. Isocr. de Pace c. 18. et ad Philippum c. 21. coll. Diod. Sic. l. c. — Has autem turbas post pugnam Mantineënsem non imminutas, sed auctas potius esse, diserte prodidit Xenophon, ubi Hellenicis finem imponit: „ Νενικηκέναι δὲ „ φάσκοντες ἑκάτεροι, οὔτε χώρᾳ, οὔτε πόλει, „ οὔτ' ἀρχῇ οὐδέτεροι οὐδὲν πλέον ἔχοντες ἐφά- „ νησαν, ἢ πρὶν τὴν μάχην γενέσθαι· ἀκρισία „ δὲ καὶ ταραχὴ ἔτι πλείων μετὰ τὴν μάχην „ ἐγένετο ἢ πρόσθεν ἐν τῇ Ἑλλάδι." Huic tempori itaque optime conveniunt ea quae deinceps dicit Libelli nostri Auctor (V. 8.). „ Ἔστι „ μὲν γὰρ πειρᾶσθαι διαλλάττειν τὰς πολεμού- „ σας πρὸς ἀλλήλας πόλεις· ἔστι δὲ συναλλάτ- „ τειν, εἴ τινες ἐν αὐταῖς στασιάζουσιν." Neque enim constat *bellum* demum *Sociale* turbarum in Graecia causam exstitisse, aut adeo eas tunc recruduisse, ut diserte et expresse de iis prodiderint Historici; neque verosimile est, eo tempore, quo ne Socios quidem in officio continere potuerant Athenienses, ejusmodi auctoritatem iis tributam esse, qua publicam totius Graeciae tutelam susciperent.

Huc accedit indicium ex ipsis exemplis petitum, quibus usus est auctor. Non solum enim libel-

libelli ratio et consilium, non solum verborum contextus ostendit, Auctorem loqui de rebus proxime antecedentibus, sed et vicissim haud ambiguum esse videtur, novissima quaeque exempla Auctoris proposito esse aptissima. Quod quum praecipue ejusmodi sit, ut recentibus quasi indiciis demonstrare velit, facillime ea fieri posse quae suadet, non verisimile est eum antiquiora memorasse, recentiora omisisse. Atqui, praeter ea, quae modo memoravimus ex V. 5. seq., recentissimam memoriam indicant exempla, quae adferuntur III. 7: „*Οὐ μέντοι δύσελπίς εἰμι*" cet. De Lysistrato annus quidem incertus est, quum nusquam de eo fiat mentio; (vid. Schneid. ann. ad h. l.) sed sine dubio referendum illud est ad belli societatem Atheniensium cum Arcadibus, durante bello Thebano, *Ol.* 103. *a.* 4. *A. C.* 365., de qua Xen. Hell. VII. 4. 2. seq. Diod. XV. 77.; aut ad ipsa Atheniensium auxilia, quae sequente anno iis missa memorat Xen. ib. VII. 4. 29., cf. Diod. ib. c. 78. — Hoc exemplum sequitur statim mentio Hegesilai, qui, referente Diogene Laertio II. 54., dux fuit Atheniensium in proelio Mantineënsi: „*ὁ δὲ Γρύλλος τεταγμένος κατὰ τοὺς ἱππέας (ἦν δὲ ἡ μάχη περὶ Μαντίνειαν) ἰσχυρῶς ἀγωνισάμενος ἐτελεύτησεν, ὥς φησιν Ἔφορος ἐν τῇ πέμπτῃ καὶ εἰκοστῇ, Κηφισοδώρου μὲν ἱππαρχοῦντος, Ἡγησίλεω δὲ στρατηγοῦντος.*" (De nomine dubitandum videtur, nisi apud Diod. XV. 84. vitiose aut legatur, aut ab auctore scriptum sit *Ἡγήλοχον.*)

§. 8.

Jam ex iis recte nobis colligere posse videmur, Auctorem scripsisse haud multo post proelium Mantineënse. Si enim scriptio multo posterior esset dicenda, quidni memoravisset subsidia Megalopolitanis missa, *Ol.* 104. *a.* 3. *A.* C. 362., (vid. Diod. XV. 94.) aut Euboeënsibus contra Thebanos, *Ol.* 105. *a.* 3. *A. C.* 358? (Diod. XVI. 7. Dem. de Cherson. Phil. 1ª. Olynth. 1ª., cf. Boeck, Vol. II. p. 88. ib. cit.) Constat enim, haec auxilia non minores civitatis impensas requisivisse, ideoque, si recentior eorum esset memoria, Auctoris proposito fuisse aptiora. — Praeterea ipsa haec exempla sponte nos eo adducunt, ut de diversa Atheniensium conditione, et statim post bellum Thebanum, et finito bello Sociali, probe judicemus. — Depulso enim periculo, quod ab Epaminondae bellica virtute iis imminebat, et bello composito, quod, etiamsi ipsi subsidiariorum partes tantum agerent, pariter Lacedaemoniorum et ipsorum civitati perniciem adferre potuisset, mox priores spiritus sibi sumere, pristinamque in socios et finitimos dominationem exercere coeperant. Erat haec vetus illa πολυπραγμοσύνη, qua omnibus turbis et dissensionibus sese immiscerent, specie quidem, ut pacem libertatemque omnibus restituerent, revera, ut quacumque ratione celebratam illam pristinis temporibus ἡγεμονίαν sibi vindicarent. Ab hoc igitur proposito, ut haud multo post Isocrates, cives suos deducere atque deterrere studet Auctor noster; et ejusmodi quidem consilio, quod, cum e salutaris Politices fonte, tum ex intimo reli-

religionis sensu fluxerat. (vid. V. 9. „ Εἰ καὶ, ὅπως τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν κ. τ. λ.") Indicat denique universa hujus Protreptici ratio, eo tempore quo haec scripta sunt, sane magnam quidem fuisse civitatis penuriam atque egestatem, sed majorem etiam quam antea imperandi libidinem. Huc spectant adhortationes, ut e sua terra potius, et ex ipsa civitate reditus suos petant, ne Graecis suspicionem moveant injuriae erga socios, ut omnibus modis paci et concordiae serviant, atque ideo et a bello, et in primis a maritimo imperio desistant. Postremum illud non totidem quidem verbis suadet, quum nondum in eam conditionem pervenissent res, ut aut vi et armis decertandum, aut plena immunitas sociis concedenda esset, sed tamen haud ambigue illud significat, c. V. §. 10., *quum ex iis, quae facta jam erant*, facile bellum maritimum cum sociis praevideri posset, nisi paullatim ultro Athenienses mitiorem in imperio exercendo sequerentur rationem.

## §. 9.

Sin vero hic Libellus esset scriptus post finem belli Socialis, quo tempore longius quam umquam antea a maris imperio remoti erant, quo eadem illa injuria et acerbitate, quam paullo ante memoraverat, eo pervenerant, ut sociorum αὐτονομίαν agnoscere debuissent, nonne Auctori in promtu fuisset, hisce ipsis sua consilia suamque orationem accommodare? Nonne proposito magis congruum fuisset, eam ipsam rerum conditionem iis ante oculos ponere, et hunc in modum fere loqui: „ In illis Graeciae turbis op-

„ por-

„ portunum vobis fuit tempus omnes Graeciae „ populos vobis conciliandi; at, non solum hoc „ facere neglexistis, sed et nuper rursus acerbi- „ tate vestra in socios, eo rem perduxistis, ut, „ novissima pace, omnes fere sui juris facti sint, „ neque in posterum amplius vobis ea vectigalia „ soluturi sint, quae huc usque ab iis exigere „ solebatis: quare, ut nunc res sese habet, quum „ pacem componere coacti sitis, ita deinceps „ ea est utendum, ut ab hoc inde tempore re- „ dituum rationem mutetis, et ex ipsa civitate „ potius eos capiatis; hoc autem fieri posse, „ perspicuum est cet.?" — Sed, contra, ita loquitur, ac si Atheniensibus integrum esset pacem servare aut bellum instaurare; orationem sic instituit, ac si aequitate modo opus esset, ad ea, quae vellent, obtinenda; quod tamen illis temporibus, quae statim sequuntur pacem illam cum sociis, haud convenire quivis videt. Atque haec eo magis elucent, si attendimus ad verba C. V. §. 12. „ *γνώσεται — ἐπεὶ - εἰρήνη κατὰ θάλατταν γεγένηται, ηὐξημένας τε τὰς προσόδους, καὶ ταύταις ἐξὸν τοῖς πολίταις χρῆσθαι, ὅ τι βούλοιντο.* " Pax, quam h. l. memorat, fine dubio est ea, qua adhuc fruuntur; at quis cum aliqua veri specie contendat, finito bello Sociali, reditus Atheniensium, quos e terris transmarinis petere solebant, esse auctos, quum undique contrarium constet, et ex ipsa rei natura facillime intelligatur?

§. 10.

§ 16.

Quod si quis iisdem verbis insistens, contendere velit, bellum istud, ad quod alludit Auctor noster, fuisse bellum maritimum, quum contra bellum Thebanum terra modo gestum sit; is in memoriam sibi revocet, (quod modo jam attigimus) ejus seditionis, quae postea demum in apertum bellum erupit, initia jam adfuisse *Ol.* 104. *a.* 1. A. C. 364., quum Epaminondas cives suos ad imperium maritimum capessendum adhortatus, Chios, Rhodios et Byzantios ad belli societatem invitavit, remque eo deduxit, ut Lachetem Atheniensium ducem, qui missus erat ad Thebanorum conatus impediendos, discedere cogeret, dictasque civitates sibi adjungeret, (1) (Diod. XV. 78, 79. Wesſ. not. ad XVI. 7. n°. 95.) a quo discidio tamen *quodammodo* ad officium redacti esse videntur. Eo itaque commodissime illa mentio pacis *κατὰ θάλατταν* referri potest. — Denique quo magis bellum illud, quod nuper compositum esse significat Auctor, terrestre potius quam maritimum fuisse credam, faciunt ipsa verba cap. IV. §. 40. „Εἰ δ' αὖ διὰ τὰς ἐν τῷ νῦν πολέμῳ „ γεγενημένας εἰσφορὰς κ. τ. λ." Atqui notum est, *εἰσφορὰς* esse omnium civium pecuniae collationes et contributiones ad res bellicas, expeditiones, subsidia cet. (v. Wolf. Prol. ad Dem. Lept. p. 94), ab iisque diversas semper et distinc-

(1) Athenienses etiam hoc tempore, prouti antea, dure admodum socios habuisse non dubium est. v. Diod. XV. 23. cf. 29. et 30. Isocr. Pac. 11. cf. Areop. 6.

ſtinctas fuisſe ditiorum λειτουργίας, inter quas primo et praecipuo loco, ſi de maritimo bello ſermo esſet, memorandae fuisſent triërarchiae, prout fecit Iſocrates Pac. c. 9. ubi ad impenſas et apparatus (1) belli Socialis reſpicit: „καθ' „ἑκάστην δὲ τὴν ἡμέραν εἰς εὐπορίαν ἐπιδώσο- „μεν, ἀναπεπαυμένοι μὲν τῶν εἰσφορῶν, καὶ „τῶν τριηραρχιῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν περὶ „τὸν πόλεμον λειτουργιῶν." Quidni autem, ſi eodem reſpexisſet Auctor noster, eadem memorasſet? (Ceterum de εἰσφορὰ et εἰσφέρειν. Vid. Petit L. l. Att. p. 355. Periz. ad Ael. II. 10. Bacch. ad Xen. Oec. II. 6. Harl. ad Dem. Cor. §. 78. Bergm. ad Iſocr. Areop. 20. Boeck. I. 195. II. 3. neque hoc loco valet quod affirmat Schneid. ad Xen. de Rep. Ath. p. 125., εἰσφορὰν item complecti impenſas ad rem maritimam et Triërarchiam.) Eadem fere argumenta ſatis indicant dictam *Pacem* non fuisſe eam, quam cum Athenienſibus iniit Philippus, quaque Amphipolis urbs ſui juris facta est (2). (Diod. XVI. 4.) Bellum enim, quod inter ipſas Graeciae civitates gestum esſe innuit Auctor noster, et gravius fuit, nec etiam Pax illa cum Philippo commode dici potest εἰρήνη κατὰ θάλατταν.

## §. 10.

Quod attinet ad verba ἐκλιπόντων Φωκέων, quae perperam ad bellum Sacrum referri vidimus

(1) Eos maximos fuisſe apparet ex Diod. XVI. 21.
(2) *Ol.* 105. a. 2. A. C. 359.

mus, ostendit jam Boeckius (II. p. 146.) quo sensu sint intelligenda. Non semel scilicet factum erat, ut inter Phocenses ceterasque Graeciae civitates de jure et moderamine templi Delphici certaretur, (exemplo sit quod narrat Thuc. I. 112.); in quo certamine Athenienses saepius Phocensium partes susceperant, quibus ut veteribus amicis suppetias ferre solebant, (eos φίλους ἀρχαίους τῇ πόλει dicunt ap. Xen. Hell. VI. 3. 1.) — In bello quod modo praecesserat, Thebani, in primis fracta Lacedaemoniorum potentia, in dies majores sibi spiritus sumserant, nec latenter totum Graeciae principatum affectabant. Vid. Xen. Hell. VII. 1. 23. seq. Inde subjectis Boeotiae oppidis, Phocidem invaserant, ejusque regionis incolas eo redegerant, ut nisi tum auxilia iis misissent Lacedaemonii, (Athenienses eo tempore nondum Lacedaemoniorum partes contra Thebanos susceperant,) Thebanorum imperio parere coacti fuissent. Xen. Hell. VI. 1. 1. (1) Quin imo haud multo postea eo insolentiae processerant, ut Plataeas et Thespias urbes, pulsis eorum civibus, solo aequarent, (Diod. XV. 46. Pauf. IX. 1.) quae res in primis Atheniensium indignationem excitaverat, (Hell. VI. 3. 1. cf. Demost. Megalop. p. 20:. et 208) — Verba itaque ἐκλιπόντων Φωκέων commode referri posse censerem ad illam Thebanorum impressionem quam memorat Xen.

(1) Quod h. l. de Thebanis memoratur, in Peloponneso factum erat ab Arcadibus et Pisatis, qui sibi contra Eleos jus et moderamen templi Olympici vindicare studebant, deque eo saepius cum iisdem bella gesserant. Pauf. V. 4, 5. Xen. Hell. VII. 4. 28. III. 2. 31.

Xen. Hell. VI. 1. 1. his verbis: „Οἱ δὲ Θηβαῖοι,
„ ἐπεὶ κατεστρέψαντο τὰς ἐν τῇ Βοιωτίᾳ πόλεις,
„ ἐστράτευον καὶ εἰς τὴν Φωκίδα. Ὡς δ' αὖ καὶ οἱ
„ Φωκεῖς ἐπρέσβευον εἰς τὴν Λακεδαίμονα, καὶ
„ ἔλεγον, ὡς, εἰ μὴ βοηθήσαιεν, οὐ δυνήσοιντο
„ μὴ πείθεσθαι τοῖς Θηβαίοις, ἐκ τούτου κ. τ. λ."
Ipsum autem ἐκλείπειν *deserere*, (intellecto, quod mox sequitur, ἱερὸν) tum Xenophonti, tum aliis hoc sensu frequentissimum est: ita Herod VIII. 50. (de Xerxe.) „ ἐμπρήσας Θεσπιέων τὴν πό-
„ λιν, αὐτέων ἐκλελοιπότων ἐς Πελοπόννησον,
„ κ. τ. λ." (plene est VI. 100. vid. ib. Valck. Diod. XI. 14. Dem. Cor. p. 296.) Thuc. IV. 114. et ipse Xen. Anab. VII. 4. 1. „ οἱ δ' ἐκλι-
„ πόντες, ἔφευγον εἰς τὰ ὄρη. cf. Oec. VII. 38. — Licet itaque non constet, Thebanos tunc temporis ipsum templum Delphicum aggressos, sed a proposito penitus exsequendo prohibitos esse; facile hoc, cum ex ipso loco Xenoph. tum ex eorum arrogantia, quae deinceps bello Sacro causam praebuit, (vid. Isocr. ad Philip. c. 21.) conjicere licet.

CA.

# CAPUT II.

## DE AETATE XENOPHONTIS.

§. 1.

De vita quidem Xenophontis non est quod hoc loco multis verbis exponamus; sed tamen, quaestionis nostrae ratione habita, ad ejus aetatem eatenus erit attendendum, ut disquiramus non solum an vixerit eo tempore, quo Libellus de Vectigalibus Athen. scriptus esse videtur, sed et quo loco et ipse tunc fuerit, et Libellum scriptum esse constet.

Quod ad prius illud attinet, *an vixerit eo tempore*, ex quo primo loco dijudicatur an Libellum scribere potuerit, res in dubium vocari nequit, si scilicet statuendum est, Libellum esse scriptum *Ol.* 104. *a.* 3. A. C. 362., et vera sunt quae pro-

prodidit Stesiclides apud Diog. Laert. (II. 56.) „ Κατέςρεψε δὲ (καθά φησι Στησικλείδης ὁ „ Ἀθηναῖος ἐν τῇ τῶν ἀρχόντων καὶ Ὀλυμπιο- „ νικῶν ἀναγραφῇ) ἔτει πρώτῳ τῆς πέμπτης καὶ „ ἑκατοςῆς Ὀλυμπιάδος, ἐπὶ ἄρχοντος Καλλι- „ δημίδου, ἐφ' οὗ καὶ Φίλιππος ὁ Ἀμύντου „ Μακεδόνων ἦρξε." — At, si recte interpretamur *κατέςρεψε mortuus est*, (nec alium sensum huic verbo tribui posse video) locus aut vitiosus sit necesse est, aut dicendum alterutrum, aut Stesiclidem, aut Diogenem falli: ipse enim Xenophon se eo tempore et aliquot annis postea vixisse prodit Hell. VI. 4. f. ubi caedem memorat *Alexandri Pheraei*, et narrat eo tempore, quo scriberet, successorem ejus *Tisiphonum* adhucdum regnare. Atqui certum esse videtur e Diod. XVI. 14. (cf. Corsin. Fast. Att.ad Ol. 1024. *a*. 4. Scalig. ad Euseb. Chron. p. 124.) Alexandrum trucidatum esse *Ol.* 105 *a* 4. (vid. Wess. ad d. l. Diod. et ibi citt., Dodw. Ann. Xen. ad A 41.) Auctoritas igitur Diogenis Laertii hac in re repudianda est et statuendum *Xenophontem* Ol. 105 *a*. 4. adhuc vixisse. (cf. Wess. ad Diod. XV. 76.) Quae observatio quamquam causae nostrae nihil obstat, sed potius eam adjuvat, videamus quid universe de Xenophontis aetate statui possit.

## §. 2.

Multa disputarunt viri docti de Xenophontis aetate; et sane dicendum est magnam in hac quaestione esse opinionum discrepantiam; quae tamen, ut nobis videtur, si utrorumque rationes

nes ad calculos vocamus, commode conciliari potest.

Litem ex eo ortam esse constat, quod nec de Xenophontis natalibus (1) certe quidquam prodiderunt Historici, nec de anno, quo mortuus sit, quandoquidem jure suspecta habetur Diogenis Laertii auctoritas, statui potest. Ipse Xenophon nusquam, ut videtur, aetatem suam significavit; ex Anabasi tamen, quum de anno ejus expeditionis satis certo constet, rationes probabiles eruere conati sunt Viri docti, sed, ecce !in hoc etiam judicio ea sunt facta sententiarum divortia, ut magis quam antea dubitandum videatur utri adhaerendum sit. Fuerunt scilicet, qui contenderent Xenophontem in eo libro ita de se ipso loqui (quamquam semper *tertia* persona utitur) ac si juvenis fuisset 26 aut 27 annorum: alii contra statuerunt, iisdem indiciis usi, eum non minorem quinquagenario esse potuisse. Quum autem praecipuum discrimen versetur in interpretandis vocabulis quibusdam, quibus de se ipse loquens utitur, age, videamus num recte ab utraque parte urgeantur argumenta. — Anab. II. 1. 30. Phalinum loquentem inducit, qui ad Xenophontem sese convertens, eum ita compellat, ὦ νεανίσκε; hinc perspicuum esse dixerunt, eum fuisse admodum juvenem; quae tamen interpretatio evanida fit, si observamus vocabulum νεανίσκος Graecis ita juvenilem significare aetatem, ut et de quadragenario dici possit, (prouti ex Phavorino probavit Zeun. ad h. l.). Crederem equidem Phalinum eo loco, si Xenophon revera adeo juvenis fuisset, per contemtum dicturum fuisse ὦ μειράκιον! (quod respondet Latino *Adolescens*; vid. Pollux II. 4.

(1) Vid. Casaub. ad Athen. p. 381.

4. cf. Bud. Comm. L. Gr. p. m. 1175). Eadem fere observatio valet de voce ἡλικία, qua utitur An. III. 1. 25 „εἰ δὲ ὑμεῖς τάττετέ με ἡγεῖσθαι, „οὐδὲν προφασίζομαι τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ καὶ „ἀκμάζειν ἡγοῦμαι, ἐρύκειν ἀπ' ἐμαυτοῦ τὰ „κακά." Nam ἡλικία non magis de adolescentia (nisi κατ' ἐξοχήν. Vid. L. Bos. ad Luc. Tyran. Tom. 2. p. 154) quam de aetate virili et provectiore dicitur. Vid. *Lex. Xenoph.* in h. v. similiter ἀκμάζειν d. l. nec juvenem admodum nec senem significat, sed virum aetate vegetum; nec video, cur ex illis verbis ἀλλὰ καὶ ἀκμάζειν ἡγοῦμαι, aliud quid quam ipsum aetatis vigorem intelligeremus. Locus Anab. III. 2. 37. ubi Xen. dicit ἡμεῖς οἱ νεώτατοι non probat eum fuisse adeo juvenem; nam primo illud ἡμεῖς non ad Xenophontem et Timasionem solos referendum esse videtur, sed et ad reliquos juniores; ita ut verba ἐγώ τε καὶ Τιμασίων eodem sensu intelligantur ac praecedentia δύο τῶν πρεσβυτάτων; quare et h. l. pro νεώτατοι omnino νεώτεροι legendum esse censeo, inter quos νεωτέρους et Xenophon esse poterat, etiamsi fuisset quadragenarius. Praeterea etiam, si rationem habemus eorum quae de se ipse profitetur idem ille Timasion Anab. V. 6. 24, dicendum, et hunc quadragenario non multo minorem esse potuisse. Sed et simul idem locus vicissim improbare videtur eorum sententiam, qui statuunt Auctorem eo tempore fuisse 50 annos natum; si enim fuisset, non facile inter *juniores* duces eum numerari posse censerem. Praeterea et plures loci indicare mihi videntur, nec ita juvenem, nec adeo aetate provectum fuisse Xenophontem, ut hac in parte a ceteris ducibus multum distaret. Si enim vix ado-

adolescentiae annos egressus fuisset, quidni hoc manifestius eluceet iis locis, ubi juvenilis aetas ante omnia memorari merebatur? v. c. An. III. 1. 45. ubi Chirisophus Xenophontem alloquitur, eumque laudat; aut V. 9. 26. ubi milites ei totius exercitus summam deferre volunt; nonne putandum est, Xenophontem, ea qua erat modestia, juvenilem aetatem excusaturum fuisse? quod idem valet de l. l. III. 1. 25. Neque etiam magis verosimile est Seuthen, si non nisi adolescens fuisset Xenophon, ei dixisse, „ Σοὶ δ', ὦ „ Ξενοφῶν, καὶ θυγατέρα δώσω, καὶ εἴ τις „ σοί ἐστι θυγάτηρ, ὠνήσομαι Θρᾳκίῳ νόμῳ." VII. 2. 38. Quibus non obstat alius locus VII. 6. 34. e quo, etiamsi si vera sit lectio εἰ, non probatur Xenophontem non potuisse habere liberos; (quamquam eum habuisse filios Gryllum et Diodorum, non injuria quis colligeret ex Diog. Laert. II. 52.). At contra, quinquagenarium fuisse Xenophontem, prout modo dixi, non video; neque ex iisdem locis probari posse puto. Ubinam enim ea hujus manifestum sit indicium, non liquet; certe, si hac fuisset aetate, non *junioribus* sese adnumerasset (III. 2. 37.); quum certum sit inter duces fuisse tricenarios, ut Proxenus fuerat, et quadragenarios, ut Socrates Achaeus et Agias Arcas (An. II. 6. 20 et 30.). Quin imo, scimus eum Chirisopho fuisse juniorem, (An. III. 4. 42.) hunc autem non inter natu maximos fuisse constat ex III. 2. 37. ubi ducis munus ei defertur „ ἐπειδὴ „ καὶ Λακεδαιμόνιός ἐστι:" dum alio loco Sophaenetus et Philesius dicuntur „ οἱ πρεσβύτατοι „ τῶν στρατηγῶν" (V. 3. 1. et VI. 5. 13.) Si igitur Xenophon fuisset quinquagenarius, et simul in-

inter juniores, conjiciendum fere esset, eos qui natu maximi dicuntur circiter 60 aut 70 annos natos fuisse; quod tamen nequaquam verosimile esse crediderim.

§. 3.

Hisce in utramque partem ponderatis, et aliunde item collatis indiciis (quae h. l. quia nostrum non est, criticam de Xenophontis aetate instituere disquisitionem, adferre nihil attinet), omnino probabile mihi visum est, Xenophontem Anabaseos tempore fuisse circiter 40, et quod excurrit, annos natum; quae aetas cum omnibus testimoniis, quae quodammodo ad ejus vitam referri possunt, apte componi et conciliari potest. Et primo quidem loco testis advocetur Strabo IX. c. 2. qui narrat Xenophontem in pugna apud Delium a Socrate servatum fuisse; hanc autem pugnam factam esse *Ol.* 89. *a.* 1. *A. C.* 424. certum est. (Thuc. VI. 101. Diod. XII. 69. seq. Corsin. Fast. Att. ad h. a. Dodw. Ann. Thuc. ad a. 8um belli Pelop.) Idem adfirmatur a Diog. Laert. II. 22. (vid. ibi interpp.); nec tanti esse videtur Athenaei auctoritas ut, quae dicit V. 55. satis valeant ad ceterorum de hac re testimonia infirmanda; vid. Casaub. ad Ath. p. 375. Wass. et Duk. ad Thuc. IV. 96. — Si itaque Xenophon, quod jure suspicari nobis videmur, natus tunc fuit annos circiter 20, (quum inde a 18o. aetatis anno inter περιπόλους militandum ei fuerit. vid. Petit, Leg. Att. p. 653 Ulp. ad Dem. Ol. III. p. 29. Thuc. IV. 67. ib. Schol. Wass. ad Thuc. VIII. 92 et interpp. ad Aristoph. Aves vs. 1176.); ejus annus natalis statuendus est *Ol.*

*Ol.* 84. *a.* 1. *A.C.* 444: quod si recte sese habet, eo anno quo expeditionem suscepit in Asiam, scilicet *Ol.* 94. *a.* 4. *A. C.* 401. Archonte Athenis Xenaeneto, natus esse debuit annos 43, quo tempore in aetatis vigore fuit, (ἤκμαζε, referente Diog. Laert. II. 55. cf. Corf. F. A. ad h. a. Euseb. Chron. p. 134. Vosf. Hist. Gr. I. 5.) quod, cur non ipsius testimonio confirmari diceremus, (An. III. 1. 25.) non video. Neque enim adhuc ullum locum indicare potuerunt doctissimi in hoc certamine propugnatores, quo perspicue probetur, eum tunc quadragenario minorem fuisse. *Ol.* 103. *a.* 3. *A. C.* 366. a Diodoro XV. 76. dicitur ἐσχατογήρως, (vid. ib. Wesf.) aetatis annum tunc, nostra servata ratione, agebat 78um. *Ol.* 105. *a.* 4. *A. C.* 357, quo anno refert caedem Alexandri Pheraei esse patratam, natus erat annos 87: et tandem, si credendum est *Luciano*, qui (Macrob. §. 21. T. III. p. 223) refert Xenophontem supra 90 annos vixisse, statuere posse videmur, mortuum eum esse post *Ol.* 106. *a.* 3. *A. C.* 354; ut rectius sese haberet locus Diog. Laert. si pro ἔτει πρώτῳ τῆς πέμπτης καὶ ἑκατοστῆς Ὀλυμπιάδος legeremus, ἑβδόμης: at quis h. l., quum praeterea Archontis mentio adjecta sit, tantum sibi sumserit? Quidquid sit, vitiosa haec esse dubitari nequit, quum ipsius Xenophontis auctoritas pluris aestimanda sit; et tametsi nostra temporis computatio, quum probabili tantum conjectura nitatur, non prorsus vitio careat, exiguum sane discrimen relinquitur, et utique dicendum Xenophontem non esse mortuum ante *Ol.* 106. *a.* 1. *A. C.* 356. — At si, quod ad aetatem attinet, tu-

tuto satis statuimus Xenophontem hunc Libellum scribere *potuisse*, quaeri deinceps potest, quo loco eum scripserit; num, si libellus Athenis scriptus esse videatur, certum sit Auctorem hoc tempore Athenis fuisse?

§. 4.

Si quaeritur, num Athenis sit scriptus, res quodammodo dubia videri possit, quum auctor (quem omnino Atheniensem fuisse negare non possumus, vid. IV. 25.), ubi de civibus Atheniensibus loquitur, plerumque quidem, sed non semper, *prima* pers. plurali utatur; quod si ipse, dum scriberet, civem Atheniensem se gereret Athenis degentem, perpetuo facere debuisset. — Si tamen propius attendimus, dicendum, nihil obstare quominus statuamus Libellum omnino Athenis fuisse scriptum, quum nimis manifesta sint indicia, quam ut de eo dubitare liceat. Ubicumque enim ea memorat, quae ad universam civitatem referri possunt, in quibus nihil est quod civem se esse dissimulet, *prima* plurali utitur; perspicuum hoc est c. II. 2. εἰ ἀφέλοιμεν μὲν ὅσα μηδὲν ὠφ. κ. τ. λ. Similiter II. 5. καὶ μεταδιδόντες δ᾽ ἂν μοι δοκοῦμεν, et 7. εἰ μετοικοφύλακάς γε καθισαῖμεν, et IV. 11, sed in primis IV. 13. τὰ μὲν γὰρ ὁρῶμεν τὰ δὲ — ἀκούομεν· et mox 14. ἀκηκόαμεν. (Haec nisi ab eo, qui Athenis degit, vix dici possunt) vid. porro et IV. 25. 36. 37. 39. V. 5. 6. 13. et Cap. VI. Si praeterea illud attendimus, Auctorem de Argentifodinis ita loqui, ut non solum praeterita memoret, sed et praesentem earum conditionem ob ocu-

oculos ponat; (IV. 3. 25. 26.) ipse eas hoc tempore viderit necesse est; quum ceteroquin, nisi omnia ipse comperta haberet, facile eos decipere videri posset, qui Atticam incolentes, melius certe quam exul de praesenti ejus statu judicare possent. Quod autem ad ea loca attinet, ubi de Atheniensibus in *tertia* pers., ut de quovis alio populo loquitur, res simpliciter eo redit. Quum Libellus noster non ad orationis in concione pronuntiandae formam sit accomodatus, sed potius speciem Protreptici habeat, planum quidem est, Auctorem, si ita fert ejus ingenium, de Attica, de Athenis, deque Atheniensibus tamquam extra se positis disserere. Perspicuum hoc est in opusculi Exordio; ubi, etiamsi voluisset, non facile orationi aliam formam induere poterat; et quidni aliis locis idem faceret, ut II. 4. 33. V. 10. et in primis V. 7. ubi (in prima enunciationis parte), data opera fortasse, sese quodammodo a civitate discernit, dicens εὐεργετούμενοι, non addito ὑφ' ἡμῶν, ut mox: eo enim tempore erat exul; et postquam cum Lacedaemoniis in gratiam redierant Athenienses, in patriam reversus est (vid. infra). Nec magis valet argumentum ex iis locis petitum, in quibus ad cives suos verba facere videtur, ac si res de qua agitur nihil ad se pertineret: vid. v. c. IV. 1. „ ἄμεινον ἂν βουλεύοισθε: 32. „ μηδὲν μέντοι „ τοῦτο φοβεῖσθε" ita et 40. et V. 9. et 10. nam ne his quidem locis, si probe animadvertimus, aliter orationem instituere potuisset; latet scilicet in quibusdam adhortationibus reprehensionis species, quam sibi certe tribuere vix poterat; v. c. IV. 1. et V. 9 et 10. manifestum est

eum

eum, haec dicentem, respicere ad vitia quaedam in republica administranda, quorum ipse, quum per 40 fere annos patria exulasset, immunis erat. Aliis rursus in locis res ipsa declarat eum non nisi *secundo* pers.uri potuisse, ut IV. 32. et 40; e quo postremo loco, quum eodem orationis tenore deinceps ita cives suos alloquatur, ac si in republica administranda nullas partes sibi ipse tribueret; non injuria colligere possumus Xenophontem senem jam tum consilium cepisse a rebus tractandis abstinendi, reliquamque aetatem in otio transigendi; quod si deinceps postremam hujus opusculi partem (c. VI.) perlegimus, haudquaquam dubitare nobis licet, Auctorem eo tempore, quo haec scriberet, fuisse Athenis, atque ita se gessisse civem, ut non solum patriae causa omnia cuperet, sed et nihil magis curaret, quam ut eam civitatis felicitatem praesens adspiceret: „ ἵνα ἔτι ἐφ' ἡμῶν ἐπίδωμεν τὴν πόλιν μετ' ἀσφαλείας εὐδαιμονοῦσαν."

## §. 5.

Haec omnia perpendenti non nisi mirum videri potest Schneideri judicium, qui, adductus fortasse Weiskii observatione, ex uno loco (IV. 43.) sibi persuasisse videtur, Xenophontem Libellum nostrum extra Athenas Scillunte vel Corinthi degentem scripsisse. Locus ita se habet: „ Ἔςι μὲν γὰρ δήπου περὶ τὰ μέταλλα „ ἐν τῇ πρὸς μεσημβρίαν θαλάττῃ τεῖχος ἐν „ Ἀναφλύςῳ, ἔςι δ' ἐν τῇ πρὸς ἄρκτον τεῖχος „ ἐν Θορικῷ." — Equidem quid sibi velit tota Weiskii annotatio de duplici Atticae litore, non vi-

videat: ipse (non sine causa fortasse) haec praefatur: „ Vereor ne hic nugari quibusdam vi„ dear;" at deinceps: „ Sed tamen rem non „ levis momenti tango." Utrum in Auctoris verbis, an in Editoris annotatione lateat hocce momentum, huc usque exputare non potui. Rem ipsam satis perspicue exposuit Schneiderus; at quidni ipsum Herodoti locum attulit, qui et ostendit, quomodo Atticae litora is sibi pinxerit, et simul huic nostro loco lucem adfundit? — Illam scilicet partem Atticae περὶ τὰ μέταλλα Herodotus (IV. 99.) nuncupat: „ τὸν γουνὸν „ τὸν Σουνιακὸν, μᾶλλον ἐς τὸν πόντον τὴν „ ἄκρην ἀνέχοντα, τὸν ἀπὸ Θορικοῦ μέχρι „ Ἀναφλύςου δήμου." quod autem paullo ante dixerat: „ τὰ δύο μέρεα τῶν οὔρων ἐς θάλασ„ σαν φέροντα, τήν τε πρὸς μεσαμβρίην, καὶ „ τὴν πρὸς τὴν ἠῶ, κατάπερ τῆς Ἀττικῆς χώ„ ρης," nihil ad Auctorem nostrum, qui non in animo habuit litoris descriptionem dare, sed extremos fines memorare ejus partis qua argentifodinae continebantur, τὸν ἀπὸ Θορικοῦ μέχρι Ἀναφλύςου δήμου. Respectu itaque argentifodinarum (περὶ τὰ μέταλλα) Thoricum recte septentrionem versus situm esse dicit, Anaphlystum a meridie. Quid vero haec ad locum ubi Auctor scripsit? Numquam enim, etiamsi vel Corinthi vel Scillunte eo tempore fuisset, mare Aegaeum, quod Atticae litus orientale alluit, τὴν πρὸς ἄρκτον θάλατταν dicere potuit (ut jam observavit Boeck. II. p. 144). Manifestus itaque error utrumque editorem Xenophontis decepit, nec quidquam ex hocce loco elici posse video, quod ad causam nostram dijudicandam

dam valeat. — Sed redeamus ad Xenophontem.

§. 6.

Xenophontem post reditum ex Asia patria exulasse, et Scillunte Elidis oppido habitasse, notum est. Quamdiu vero in exilio vixerit, aut quo circiter anno Athenas reversus sit, quum nusquam perspicue tradatur, probabilibus conjecturis statuendum videtur. Constat eum Scillunte (quod oppidum a Lacedaemoniis conditum esse videtur v. An. V. 3. 7.) maximam exilii partem otio deditum transegisse. v. Diog. Laert. II. 52. Plutarch. de Exilio II. p. 605. C. Inde vero, quum bellum Eleos inter et Lacedaemonios ortum esset, primum Elidem, tum Lepreum, deinde Corinthum migravit; de qua migratione ita Diog. Laert. ib. 53. „ Φησὶ δ' „ ὁ Δείναρχος Ἠλείους στρατευσαμένους εἰς „ τὴν Σκιλλοῦντα, καὶ βραδυνόντων Λακεδαιμο„ νίων, ἐξελεῖν τὸ χωρίον." Verosimile est, factum hoc esse haud multo post pugnam Leuctricam, quum de immunitate quorumdam locorum in Triphylia (inter quos item erat Scillus) litem moverant Elei; (rem prodidit Xen. Hell. VI. 5. 2. ex quo loco illud saltem efficitur, Scilluntem non ante hoc tempus excisum fuisse;) neque etiam multis annis postea demum illud fieri potuit; quum (prout mox indicabimus) probabile sit, Xenophontem *Ol.* 102. *a.* 4. *A.* C. 369. Corinthi fuisse. De hoc itaque tempore sic pergit Diog. „ Ὅτε καὶ τοὺς υἱέας αὐ„ τοῦ εἰς Λέπρεον ὑπεξελθεῖν μετ' ὀλίγων οἰκε„ τῶν,

„ τῶν, καὶ αὐτὸν Ξενοφῶντα εἰς τὴν Ἦλιν πρό-
„ τερον, εἶτα καὶ εἰς Λέπρεον πρὸς τοὺς παῖ-
„ δας, κἀκεῖθεν σὺν αὐτοῖς εἰς Κόρινθον διασω-
„ θῆναι, καὶ αὐτόθι κατοικῆσαι. — Ἐν τούτῳ
„ δὲ ψηφισαμένων Ἀθηναίων βοηθεῖν Λακεδαι-
„ μονίοις, ἔπεμψε τοὺς παῖδας εἰς τὰς Ἀθήνας
„ στρατευσομένους ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων."
Postremum hoc uſu venire non potuit ante *Ol.* 102. *a.* 4. *A. C.* 369, quum hoc demum anno auxilia ab Athenienſibus Lacedaemoniis miſſa eſſe conſtet, duce Iphicrate. Xen. Hell. VI. 5. extr. Diod. XV. 63. Eum hoc et ſequenti anno Corinthi degisſe, ex eo etiam conjicerem, quod utramque illam expeditionem et Iphicratis et Chabriae, ſed in primis utriusque res geſtas ad Corinthum ita refert, ut vix ab alio, niſi qui ipſe rebus adfuit, easque vidit, ejusmodi quid profectum esſe posſit. (v. Xen. Hell. VI. 5. extr. VII. 1. 4.) Eadem ratio valet de ejus reditu in patriam; nam et postremus Hellenicorum liber, et libellus ille, qui Hipparchicus inſcribitur, multis locis indicare videntur Xenophontem deinceps usque ad pugnam Mantineënſem Athenis fuisſe. Hoc itaque tempore, i. e. post *Ol.* 103. *a.* 1. *A. C.* 368, ſed ante *Ol.* 103. *a.* 4. *A. C.* 365, veroſimile est eum revocatum eſſe ex decreto Eubuli (Diog. L. II. 59.). Ratio quare intra hoc temporis ſpatium Athenas eum rediisſe cenſeam, haec est. Vidimus Auctorem, ut civibus ſuis probet ſua conſilia, uti duobus exemplis recentisſimae memoriae (III. 7.): primum illud Lyſiſtrati retulimus ad *Ol.* 103. *a.* 4. *A. C.* 365. posterius Hegeſilei ad *Ol.* 104. *a.* 2. *A. C.* 363. Si autem

tem ante prima auxilia ducibus Iphicrate et Chabria Lacedaemoniis missa in patriam rediisset, quae tandem esset causa, cur non haec etiam memoraret, quum et ex eodem bello, nec minus illustria aut memorabilia quam illa fuerint? quae alia causa esse potest, quam quod postea demum Athenas reversus sit, neque de iis illud compertum haberet, quod deinceps de aliis ipse vidit? Nam sese probe scire, et ipsum fuisse testem, multum pecuniae ad haecce auxilia esse collatum, ostendit manifeste his verbis: „οὐ „μέντοι δύσελπίς εἰμι, τὸ μὴ οὐχὶ προθύμως „ἂν τοὺς πολίτας εἰς τὰ τοιαῦτα εἰσφέρειν, „ἐνθυμούμενος ὡς πολλὰ μὲν εἰσήνεγκεν „ἡ πόλις, ὅτε Ἀρκάσιν ἐβοήθει κ. τ. λ.;" neque etiam hujus generis ulla alia exempla in toto Libello memoravit.

## §. 7.

Eo itaque tempore, dum erat Athenis, scripsit quoque *Hipparchicum*, quem Libellum ad praesentem usum, et in gratiam amici aut familiaris, qui Magistri Equitum munere fungeretur, compositum esse haud ambigue apparet. Non tamen scriptum illum esse paullo ante pugnam Mantineënsem et auxilia eo missa arbitror: si enim ita esset, quid aliud Hipparchici nomine exspectandum quam praeceptorum series ad belli usum? — At aliud etiam hujus libelli consilium fuisse manifestum est; nam non minus Equitatus et Hipparchi munera ad festorum et ludorum ornamentum, quam ad belli ap-

apparatum refert. (Vid. c. II et III. et passim). In his autem observari meretur, Xenophontem in hoc libello expresse de pacis tempore loqui: „ Προσήκει δὲ ἱππάρχῳ ἔτι ἐν εἰρήνῃ ἐπιμε- „ λεῖσθαι, ὅπως ἐμπείρως ἕξει τῆς τε πολεμίας „ καὶ τῆς φιλίας χώρας." (IV. 6). Hoc itaque hujus libelli consilium, quum nullibi pateat bellum tum flagrasse, et rem in eo fuisse ut auxilia contra hostes essent emittenda, me adduxit, ut crederem Hipparchicum scriptum esse *Ol.* 103. *a.* 4. *A. C.* 365.; quo anno, quia plerasque civitates belli pertaesum erat, tacito quodam consensu ab armis cessatum est (Diod. XV. 77. Wess. ad XV. 76.); neque tamen ita, ut non ab omni parte sibi ab hostibus, in primis a Thebanis, cavendum esse existimarent Athenienses (v. Hipp. c. 7.). Xenophon autem, qui non tantum equitandi erat peritissimus, sed et ipse expertus didicerat, quid efficere possit *vel sola ducis prudentia*, si cum paucioribus adversus majores copias esset dimicandum, sine dubio, quod ad bellica praecepta attinet, incitatus est indignatione quadam contra Iphicratem, cujus vitia, in expeditione illa adversus Epaminondam, quem in Isthmo intercludere debuisset, graviter reprehendit; vid. Hell. VI. 5. 51 seq. „ Ἐπι- „ χειρήσας μὲν γὰρ φυλάττειν ἐπὶ τῷ Ὀνείῳ „ κ. τ. λ.," et cum his conferantur ex Hipparch. IV. 13. ubi ejusmodi praecepta dat, quae pertinent ad bellum copiis exiguis caute gerendum: „ Ἀλλὰ μὴν φρονίμου γε ἄρχοντος — πολεμίων. et 16: καὶ τὸ μὲν διὰ κατασκόπων πειρᾶσθαι κ. τ. λ.;" tum etiam VII. 8. 11 et 13. et VIII. 12. 14. 16.

16. (Quibuscum item conferri meretur judicium de Epaminonda, Hell. VII. 5. 8 seqq.)

§. 8.

Eorum itaque, quae in hoc capite disputavimus, summa huc redit. Xenophontem ab exilio in patriam restitutum esse, negare aut in dubium vocare non licet, quum manifestum nimis et expressum de ea re adsit testimonium. (Diog. Laert. II. 59.) Praeterea quo minus de hac restitutione dubitemus, illud etiam facit, quod post pugnam Leuctricam Atheniensium consilia atque rationes politicae erga finitimas Graeciae civitates eatenus immutatae essent, ut tum primum post finitum bellum Peloponnesium, et susceptum a Lacedaemoniis principatum, cum eo populo in gratiam redire, iisque contra Thebanorum dominationem suppetias ferre coeperint. Quae res sine dubio Xenophonti non solum pergrata acciderit necesse est, sed et ipsum ad patriam recuperandam alacriorem reddidit. Huc, (ne, quod modo de Hellenicis diximus, hoc loco amplius urgeamus) perspicuum accedit indicium ex Hipparchico; qui libellus certe a Xenophonte non alibi nisi ipsis Athenis scriptus esse potest; cujus scriptionis tempus si e conjectura modo prolata circiter *Ol.* 103. *a.* 4. *A. C.* 365. statuere licet, nisi certum, probabile saltem dicendum erit, Xenophontem eo fere tempore revocatum, in patria sedem habuisse. — Si denique, cum ex iis rationibus quas attulimus, tum ex iis quas deinceps adferemus, perspicuum sit, nihil esse quod *Libellus de Vectigalibus Atheniensium* Xenophon-

phonti abjudicetur, ex eo ipſo testimonium peti potest, eum et tempore proelii Mantineënſis et aliquantum temporis postea etiamnum in patria habitasſe. At mortuus est Corinthi (ut testatur Demetrius Magneſius ap. Diog. Laert. II. 56. et colligitur ex Epigrammate quod ab eodem ſervatum est ib. 58.). Dicendum itaque illum deinceps eo rediisſe; nec fortasſe ſine cauſa; quum ſatis conſtet Athenienſes iis temporibus, quibus integrum ipſis fuisſet pace colenda et discordiis ſedandis pristinam inter Graeciae civitates dignitatem recuperare, denuo et erga finitimos et erga ſocios ita ſeſe gesſisſe, ut ſoli fere auctores dicendi ſint earum calamitatum, quae tandem Graeciae exitium attulerunt. — Quid mirum, ſi Xenophon, quum ſaluberrima ſua conſilia prorſus neglecta videret, animo abalienato Corinthum reverti, ibique ſenectuti refugium petere, quam patriae miſeriam et contumeliam praeſens videre, maluit? (1)

(1) Quum primum hancce Commentationem ſcriberem (a. 1828.) nondum mihi innotuerant doctisſimi Krugeri Quaestiones Criticae de Xenophontis vita; nam quod eas Cap. I. §. 7. memoravi, illud postea demum adſcripſi. Haec itaque cauſa est cur earum nulla in hoc Cap. mentio facta ſit. Ceterum earum ſumma eo redit, ut cum iis quae breviter h. l. expoſui, fere conſentiat.

CA-

# CAPUT IIII.

## UNIVERSA QUAEDAM DE XENOPHONTIS INGENIO ET SCRIPTIONE.

§. 1.

Si e priore parte Disquisitionis nostrae, quantum fieri possit, perspicue apparuit, ea quae de Xenophontis aetate deque ejus exilio aut prodita legimus, aut conjectura assequi possumus, apte convenire cum eo tempore, quo Libellus *de Vectigalibus Atheniensium* scriptus esse videtur; deinceps inquirendum erit in ipsam Libelli formam, et orationis habitum: quae si Xenophonti non indigna reperientur, sane dicendum erit nullam esse causam, cur scriptum illud falso huc usque Xenophontis nomen tulisse judicemus. — Attamen, si verum fatendum, nullum fortasse in re literaria difficilius et lubricum magis judicium est, quam de diverso diversorum scriptorum orationis sive dictionis genere. Documento sit vel ille Ciceronis locus, ubi de Atticismo disputat (Brut.

Brut. c. 82 sq. (1), quocum conferantur quae de eodem argumento exposuit Quinctilianus Inst. Or. XII. 10. 16. Nonne jam hi duumviri, summique in dicendi artificio magistri, ita de ea Atticismi distinctione judicarunt, ut infinitum pene sit statuere quid tamquam proprium ei sit tribuendum? Quid, si ad minores in eodem dicendi genere partitiones sive species descendimus? „In „ oratione" (ita Quinctilianus) „ si species in- „ tueri velis, totidem paene reperies ingeniorum „ quot corporum formas." Etenim in promtu quidem est e singulorum oratione singula ingenia internoscere; at quaenam, quaeso, etiamsi cujusque dictionis indolem probe discernamus, norma constitui potest, ad quam singulas illas species exigamus? quae alia, nisi quae universis illis notionibus simplicitatis, brevitatis, elegantiae, sublimitatis, aliisque comprehenditur? At rursus in unaquaque harum notionum qui gradus, quae dissimilitudines, quae varietas? (2) Quis in simplici et tenui dictione non Xenophontem a Lysia dignoscit? Quis non distinguit orationis vim et gravitatem in Thucydide et in Demosthene? Quis non alium sermonis cultum ornatumque agnoscit in Platone, alium in Isocrate? — At in his omnibus, si facile quis discrimen animadvertit, haud ita facile erit ejusdem discriminis rationem reddere; et plerumque tum demum, quid ipse sentiat, alii probare poterit, si, comparatione instituta ejusmodi locorum qui in eodem argumento versantur,

(1) Cf. Orator. C. 8 et 9.
(2) Cic. Brut. l. l.

tur, quid inter utramque ejusdem generis speciem intersit, exemplo indicare queat.

§. 2.

Sed non solum valet id, quod diximus, in ea distinctione, qua Attica dictio ab aliis dicendi generibus secernitur, sed et in iis, quae formam duntaxat et consilium scriptionis spectant. Longe alius enim est orationis habitus in Historicis, alius in Philosophis, alius in Oratoribus (1). Ac rursus, quantopere ille in unaquaque forma apud singulos Historicos, Philosophos, Oratores discrepat? — Si e Graecis Historicis Xenophontem cum Herodoto et Thucydide comparamus, quis est, cui non statim in oculos incurrat evidens illa orationis dissimilitudo? Quis non adstrictam illam gravitatem et pressam brevitatem dictionis Thucydideae distinguit ab eleganti sermonis simplicitate in Herodoto et Xenophonte? Sed deinceps, quantopere utriusque hujus simplicitas a se invicem distat? quam licet in Herodoto nativum candorem, in Xenophonte inaffectatam suavitatem orationis dicas, non ita tamen determinata est, quin sine exemplis discrimen illud percipi nequeat. Quod, si in Historicis verum est, non minus valet in reliquis. Hujus rei testimonium rursus ipse praebet Xenophon; qui, si Philosophum quam Historicum eum dicere quis malit, potissimum cum Platone, qui et ipse e Socratica disciplina erat profectus, com-

(1) Cic. Orator. C. 19 sq.
(2) V. Cic. de Or. II. 13.

comparandus est. At, quamvis simili fere usi sint scriptionis forma, quam dissimile utriusque ingenium, quam diversus orationis color! Hic sublimis, fervidus, divino quodam spiritu afflatus dicetur, ille lenis, simplex et tersus. Verum quis inde propriam orationis Platonicae et Xenophonteae vim et suavitatem persentiet, nisi et ipsum utriusque Socratem sermocinantem et disputantem audiverit? Ejusmodi autem comparatio, quae ipsis speciminibus nitatur, quid sibi velit, aut quid efficere debeat, in promtu est. Ita scilicet instituatur illa, ut statim eluceat proprium cuique ingenium et scriptionis consilium; nisi enim ex quo fonte manaverit, et quorsum tendat oratio perspiciamus, parum sane valebit nostrum de externo ejus habitu judicium, et ad inanem verborum captationem delabamur necesse est. — Quid autem haec ad nostram causam, mox *declarabimus*.

§. 3.

Xenophontem Atticis scriptoribus ita adnumerandum esse, ut peculiarem locum obtineat, et a ceteris insigni quodam discrimine distet, ex iis quae diximus, nemini mirum potest videri, quum et de reliquis, pro diverso cujusque ingenio, idem fere dici possit. Jam vero, quod ad Grammaticam Atticismi notionem attinet, an ut purae atque integrae Atticae dialecti exemplum proponendus sit Xenophon, de eo varie judicasse videntur ipsi veteres Grammatici; e quibus Helladius, (apud Photium, Cod. 279.) haec observat: „ *Οὐδὲν θαυμαστὸν, ἀνὴρ ἐν στρατείαις*

 „ *σχο-*

„ σχολάζων, καὶ ξένων συνουσίαις, εἴ τινα πα-
„ ρακόπτει τῆς πατρίου φωνῆς· διὸ νομοθέτην
„ αὐτὸν οὐκ ἄν τις ἀττικισμοῦ παραλάβοι." — Attamen quae hic adfertur ratio non multum habet, quo se commendet. Satis enim constat ipsius Atticae dialecti instabilitatem nullam aliam causam habuisse, nisi magnam peregrinorum multitudinem, quae undique Athenas affluebat; cui si servorum et inquilinorum numerum, si bella continua foris gesta, si mercenarios, si denique ipsam mercaturam addamus, nemo sane statuere in animum inducat, ejusmodi umquam Atticismi normam exstitisse, ut paucorum annorum peregrinatio aut exsilium innatam illam sermonis venustatem ac dulcedinem, quam Atticam dicere solemus, alieni sermonis contagione delere aut obruere potuerit (1). Si enim ita de Atticis et de Atticismo judicandum est, quidni de Thucydide, de Platone, de Lysia aliisque idem dicatur? — Hac itaque in parte si de Xenophonte statuendum est, non magis ei, quam reliquis hujus aetatis scriptoribus Atticis, laus est detrahenda; et si a Grammaticis Ἀττικισμοῦ νομοθέτης dici nequit, dicendum, eum non Attici, sed Xenophontei sermonis idiomate Musae aut Apis Atticae cognomen esse adeptum.

## §. 4.

At eadem illa Helladii observatio alio nos ad-

(1) Vid. Auctor de Republ. Athen. II. 8. Lucian. Pseudolog. 14. Bentl. Opusc. p. 377 sqq. Piers. in Praefat. ad Moer, et in annot. p. 349.

adducit, et, sepositis Grammaticis rationibus, in ea sententia nos confirmat, ut dicamus Xenophontis Atticismum peculiarem quandam habere indolem, quae non nisi ex ipsius ingenio et moribus dijudicanda sit. — Xenophon, relicta patria, per aliquot annos in castris et in medio belli tumultu versatus est, non suae, sed alienae civitatis militibus circumdatus: num quid in ejus scriptis apparet incultae istius asperitatis, quae ex usu militari et vita castrensi tam facile in ejus animo residere potuerat? — Post reditum satis longum tempus in exilio vixit: at, in cujusmodi exilio? Procul scilicet ab urbana consuetudine remotus, et vitae agresti deditus: numquae rusticitatis vestigia ejus sermoni inhaerent? Nulla scilicet, nisi quae gratam ei et inaffectatam conciliant simplicitatem. Si quidquam, hoc certe indicium est, ingenium ei fuisse non solum humanitatis plenum, sed et stabile sibique constans; Atticam illam, qua inclaruit, sermonis suavitatem non ex Atticorum tantum consuetudine, aut patriae beneficio, sed e sola ipsius indole fluxisse, quae, Socraticis praeceptis imbuta, in variis vitae conditionibus ubique sibi constitit, et unum semper honesti pulchrique sensum expressit. — Eum naturam in omnibus optimam habuisse ducem, eique magistrae sese quasi addixisse, optime testantur haec ipsius de se verba: (de Ven. XIII. 4.) „ Ἐγὼ δὲ ἰδιώτης μέν εἰμι, „ οἶδα δὲ, ὅτι κράτιστον μέν ἐστι παρὰ αὐτῆς „ τῆς φύσεως τὸ ἀγαθὸν διδάσκεσθαι. " quae autem eodem loco de Sophistarum arrogantia (1), de-

(1) Cf. Mem. I. c. 6 et 7.

deque vero philosophiae munere addit, nonne animi ejus candorem atque sinceritatem, nonne genuinum Socraticum produnt? — Modestiae ejus quod majus testimonium proferri potest, quam quod, ipse quum posset novae doctrinae sibi laudem vindicare, inter philosophos semper Socraticorum princeps est habitus? Quod sui nominis celebritatem Socraticae doctrinae simplicitati atque integritati posthabuit? Nec tamen ejusmodi erat illa Xenophontis modestia, ut in magistri tantum verba juraret, sed in omni argumento, prout ipsius ferret ingenium, libere versabatur, modo ita ut, quaecumque praeciperet, sive ad laudem, sive ad vituperium, ubique auream illam Socratis doctrinam proponeret, cujus summa huc redit, ut omnia publicae privataeque vitae munera atque studia, cum ad religiosum Divini Numinis cultum, tum ad pulchri honestique sensum, tum in primis ad Civitatis salutem referantur.

§. 5.

Quodsi quaeratur, num, si libros Historicos spectamus, idem de Xenophonte valeat judicium; — num sententiae, quas in rebus politicis prodidit, eandem modestiae et integritatis notam prae se ferant; idem affirmare nullus dubito. Si sane hoc loco rursus comparatio instituitur, magnum est discrimen inter Thucydidis de *Bello Peloponnesio* libros, et, quae eos excipiunt, Xenophontis *Hellenica*. Attamen, nonne omne hoc discrimen in utriusque auctoris ingenio et moribus positum est? Praeterea, quod ad hanc rem

rem observavit magnus noster Wyttenbachius, (cujus sententiam lubens equidem amplector) Xenophontem *Hellenicorum* libros inchoatos reliquisse, neque iis ultimam manum adhibuisse, id ipsum, nisi probare, saltem indicare mihi videtur, eum, nulla sua praecipue animi sententia et voluptate ductum, suscepto Thucydideae historiae continuandae officio defungi tantum voluisse; nam de historiae postea ab ipso copiosius ac diligentius conscribendae consilio cogitare, vetat fere senilis ejus aetas. Etenim manifestum est, in Xenophontis rerum Graecarum enarratione, desiderari illam orationis majestatem et sententiarum gravitatem, quae in Thucydide e vulgari sermone ad sublime dicendi genus sese effert; non hic apparet illa omnibus numeris absoluta causarum, et eventuum explicatio, non vivida illa et luculenta rerum gestarum expositio, non perspicax illud in consiliis politicis explanandis judicium; at vicissim capit nos candida illa in rebus enarrandis simplicitas, quae procul quidem a sublimi orationis magnificentia, sed pariter remota ab ambitioso rhetorum et sophistarum fastu, ubique sui similis manet, neque ullum, invito ingenio, venatur orationis cultum aut splendorem. Quantumvis enim multis partibus aut lacunosum aut negligentius tractatum videatur Historicum illud Xenophontis opus, (quod quis in labore senili mirabitur?) ubique tamen elucet Socratica illa ratio, quam ab ipso auctore Xenophonteam dicere haud veremur. Non sita erat ea in *pragmatica* illa Historiae tractandae methodo, quam primus e Graecis Historicis ingressus est

Thu-

Thucydides, plenius postea elaboravit Polybius (1), quamque luculenter expressit Cicero de Orat. II. 15; sed tota fere ad morum disciplinam spectabat (2), versabatur in virtutibus vitiisque principum et universe in moribus eorum exponendis, quorum res gestas tradebat; ita ut (quod aliter fere haud fieri poterat) eorum facta, quae vel ob familiaritatem, vel ob loci propinquitatem plenius ipsi innotuerant, fusius explicet, alia subinde leviter tantum tangat aut plane omittat (3). Simplicissimam hanc fuisse Xenophonteam historiae tradendae rationem probant reliqui duo ejus libri Historici argumenti, *Anabasis* et *Cyropaedia*; in quorum altero, quum eas res tradat quas ipse aut gesserat, aut praesens viderat, magis etiam quam in ullo alio explendescit ejus animi candor, integritas atque modestia. In *Cyropaedia* vero, quam, Socraticis praeceptis inhaerens, ad effigiem justi imperii conscripsit, quum liberior ei esset fingendi facultas, plenius suam historiae tradendae methodum exposuit. (4)

## §. 6.

Quod autem attinet ad ejus integritatem et animi moderationem, ea vero in Historicis non minus quam in reliquis libris Xenophontis est con-

(1) Vid. Thuc. in praef. Hist. - Polyb. III. 31.
(2) Vid. Creuzer Hist. Kunst der Griech. p. 305.
(3) Iniquum plane de Xenophontis *Hellenicis* judicium fert Manso, Sparta II. p. 394. Wolf. Ep. ad Schneid. in X. Hist. Gr. p. 126.
(4) Cf. Creuzer. ib. p. 300. cf. Dion. Hal. Ep. ad Pomp. II. p. 130.

conſpicua. Diogenes Laertius refert, Xenophontem exilio mulctatum esſe *Laconismi causa*, neque est quod illud in dubium vocemus. Attamen haec ipſa res ſaepius in cauſa fuisſe videtur cur ſtatuerent Viri docti, Xenophontem ex eo tempore Lacedaemoniorum partes ſuscepisſe, et iniquius ſeſe erga patriam praestitisſe: neque tamen ulla hujus iniquitatis vestigia in ejus ſcriptis exſtare equidem video. Si dicendum est (1): „ primam esſe historiae legem, ne quid falſi „ dicere audeat; deinde ne quid veri non au„ deat; ne qua ſuspicio ſit gratiae in ſcriben„ do, ne qua ſimultatis," et ſubit nos dubitatio, num Xenophon in *Hellenicis* ei legi paruerit; primo animadvertendum est, neminem huc usque Xenophontem arguisſe, quod falſa dixerit: vera fortasſe interdum reticuit; at undenam apparet, eum hoc data opera fecisſe? Quibus indiciis ostendat quis, eum prae metu, *quod non auderet* vera dicere, hoc vel illud omiſisſe? — Gratiae ſuspicio ſi exemplo Ageſilai adesſe dicitur, in cujus laudibus fortasſe nimis ſibi indulſit; ea certe est gratia, quae aut ex familiaritatis vinculo, aut ex quadam virtutum admiratione, aut etiam ex grati animi ſenſu orta ſit; minime autem quae aliis detraxerit ut uni tribueret. Nam licet in ceterorum laude non aeque copioſus ſit Xenophon, immerito ſane quis inde obtrectationis crimen in eum conferret; praeſertim quum e nullo loco hoc ei fuisſe conſilium indicari posſit. Si, e. g., Epaminondae odio ejus non meminisſet in pugna Leuc-

(1) Cic. de Or. II. 15.

Leuctrica commemoranda, (Hell. VI. 4.), cur eundem alibi laudasset (VII. 5. 8 et 19.)? Si maledicentiae causa Iphicratis segnitiem et imprudentiam vituperasset (Hell. VI. 5. 41.), unde fit, ut alio loco ejus consilium et prudentiam multis laudibus prosequatur (ib. VI. 2. 20.)? Totum igitur illud *Laconismi* crimen (ut affirmat etiam, ceteroquin hac in parte severus Xenophontis vituperator, Manso, Sparta. B. III. Th. 2. p. 11.) in Agesilai praeconio versatur; quod, si ex ipsa Xenophontis indole et proposito dijudicandum est, laudi potius ei quam vituperio ducatur. Praeterea si Xenophonti *Laconismum* vitio vertendum quis censet, certe eo nomine non intelligendae sunt laudes, quas Lacedaemoniorum institutis tribuit; quod quare non faceret, si ita ferret ejus animi sententia? Hoc sane non vetat vel severissimum de Historici munere judicium. Etenim tum demum eo nomine suspectus aut reprehendendus videri posset, si vitia eorum aut data opera reticuisset, aut speciosis nominibus praetexuisset, aut etiam aperte laudasset: hoc autem si in Xenophontem cadere potuisset, necesse est perpetuo illud fecisset. Atqui vel ex uno loco Hell. V. 4. contrarium probatur, ubi Lacedaemoniorum injustitiam et perfidiam erga Thebanos disertis verbis affirmat, eamque dicit ab ipsis Diis esse punitam. Quod si fortasse aliis locis ideo Lacedaemoniorum rebus favere videtur, quod Aristocraticam reipublicae formam in primis probaret (v. c. Hell. V. 2. 7.); haec quidem sententia, quae a justa indignatione profecta esse potuit, haudquaquam ostendit Xenophontis La-

*Laconismum* ejusmodi fuisse, ut iniquus inde virtutum vitiorumque aestimator sit dicendus.

§. 7.

Simultatis autem erga patriam nullum sane apparet vestigium. Quod si quam suscepisset; nonne commodissime eam in rerum Graecarum commentariis exprimere potuisset? At hac in parte item Xenophon integerrimo animo sese praestitit. Hoc inde in primis probatur, quod, ubi opportunus aut indignandi, aut vituperandi, aut criminandi locus esset, eo potius abstinuit, et summa semper animi moderatione et aequitate usus est; v. c. in judicio decem Praetorum, Hell. I. 7. in pugna navali apud Notium, I. 5. 8. in clade ad Aegos Potamon, II. 1. 15. sq.: aut etiam eo loco ubi narrat Timocratem jussu Tithraustis cum magno auri pondere in Graeciam venisse, ibique aliarum civitatum principes corrupisse, Athenienses non potuisse, Hell. III. 5. 1 sq.; quum tamen ab aliis traditum sit, Athenienses tunc non minus quam ceteros sese corrumpi passos esse, v. Pauf. III. 9. 4. Plutarch. Agef. c. 15. f. p. 604. Xyl. Parum itaque ad hanc suspicionem firmandam efficit, quod quibusdam in locis, ubi Atheniensium laudes pluribus erant persequendae, rem silentio fere transit, aut negligentius tractare videtur; si enim malignitate ductus hoc fecisset, neque aliis in locis eorum laudes commemorasset, (ut Hell. VI. 2. 32.) neque, ubi vituperandi opportunitas daretur, eam neglexisset. — Sed et omnium maxime elucet haec moderatio

in

*Memorabilium* libro, in quo dilectissimi praeceptoris memoriam contra invidiae et malevolentiae criminationes defendit. Si usquam, eo loco certe simultatem illam aut etiam indignationem contra suos inimicos et Socratis interfectores exprimere debuisset. At contra, in sententia dicenda sincerus, in judicando integer, in oratione lenis ac placidus, nullam adhibet contumeliae memoriam; nullibi patet animi perturbatio aut vehementior affectus; in omnibus candida simplicitas (1). Quod si illud agere voluisset, ut Socratis persona indutus vitia Atheniensium in republica administranda reprehenderet, nonne suspicandum est eum, ira aut indignatione incitatum, acrius multo et vehementius hanc causam acturum fuisse? At contra, dum variis locis hujus Libri sponte eo fert ipsius argumenti ratio (ut Mem. III. 5. III. 9. 10 sq. IV. 2. 36 sq. IV. 4. 13.), in iisdem nihil nisi acumen Socraticum et summam auctoris modestiam deprehendimus.

§. 8.

Ex iis, quae de Xenophontis ingenio dicta sunt, facilis est ad ejus scriptionem transitus. Quum summa in eo esset morum sanctitas, tum vero in primis in rebus divinis ac humanis religio et justitia, fidelissimam hujus indolis imaginem expressit oratione sua, cujus simplicitatem atque jucunditatem, Quinctiliani judicio, nulla affectatio conse-

qui-

(1) Vid. Creuz. II. p. 309.

qui possit (1); ita quidem ut hac re in primis genuinum Socraticum sese praestiterit, quum talem sese in scriptis ostenderet, qualis revera esset. Eadem illa simplicitas, quam in universo orationis tenore merito *veri sigillum* dicere possumus, efficit, ut et sermo ejus sit purus atque aptus cum delectu, tum nexu verborum: „ Καθαρὸς μὲν γὰρ τοῖς ὀνόμασιν ἱκανῶς, καὶ σαφὴς, — ἐκλέγει δὲ ὀνόματα συνήθη καὶ προσφυῆ τοῖς πράγμασι, καὶ συντίθησιν αὐτὰ ἡδέως πάνυ καὶ κεχαρισμένως." (2); simulque ei conciliat dulcem illam elocutionis suavitatem, quae, lenitate quadam aequabili profluens, quidquid asperum, jejunum, aut languidum est aversatur (3). Hinc tam in sententiis, quam in verbis serendis ubique concinnus est, omniaque ea vitare studet, quae aut perspicuitati, aut suavitati obesse possint. Quantum scilicet huic orationis virtuti tribueret, ostendit ipse, De re Equestr. VIII. 2. ubi diligenter sese ab ingratae repetitionis vitio (διλογίας) defendit. — Sed si in verborum delectu sedulo omnem fugit jejunitatem et scabritiem, vicissim parcus admodum est in reliquo orationis ornatu, nec fere a vulgari sermonis consuetudine declinat, nisi ubi res id postulare, et ipsa sententia elocutionis ornamentum peperisse videatur

(1) Quintil. Inst. Orat. X. 1. 82. v. Dion. Halicarn. Ep. ad Pomp. Vol. II. p. 131. Sylb. Creuzer, l. l. p. 815.

(2) Dion. Halic. l. l. ita fere Hermogenes: „ Καθαρὸς δὲ καὶ εὐκρινὴς εἴπέρ τις ἕτερος ὁ Ξενοφῶν."

(3) Cic Or. II. 15.

tur (1). Atque huc sine dubio spectarunt ii, qui dixerunt Xenophontem in primis vocabulis *tropicis* (2) usum esse. Et sane haec ita Xenephonti sunt usitata, ut peculiarem quandam vim habere, nec suo loco alia facile recipere posse videantur; e. gr. ἀποπηδᾶν Mem. I. 2. 16. v. ib. Ruhnk. ἐκκυλίζειν Mem. I. 2. 22. ib. Ern. Ruhnk. Hindeb. θηρᾶν. *sibi conciliare* Mem. II. 6. 28. v. Sturz. in Lex. Xen. προσκυνῆσθαι Mem. I. 2. 30. πολιορκεῖν. *vexare*. Mem. II. 1. 13. πάλαισμα. *artificium* Mem. II. 1. 14. κηλεῖν Mem. II. 6. 31. v. Ast. ad Plat. Rep. II. 2. προπετάζειν sive προπεταννύναι Cyr. IV. 2. 23. cet. Idem fere valet de vocabulis minus usitatis, aut fere obsoletis, a quibus constat eum suo loco non abstinuisse, (exemplo sint χλιδὴ et χωριτικὼς, Cyr. IV. 5. 54. πρηστήρ. Hell. I. 3. 1. ἔνεος Anab. IV. 5. 33. ἀποδικεῖν Hell. I. 7. 20. alia); quibus fortasse addi possunt ejusmodi vocabula composita, quae, quamvis minus usitata, ex ipsius loci sensu aptam notionem mutuantur, ut e. g. αὐτοσχεδιάζειν M. III. 5. 21. ἀπαυθημερίζειν An. V. 1. 2. Periz. ad Ael. V. H. IX. 2. δυσξύμβολος M. II. 6. 3. Attamen horum omnium, nisi vim et concinnitatem augent, apud Xenophontem rarior est usus, neque umquam ejusmodi ut

(1) V. Cic. Or. II. 34. Ceterum Socraticum hocce praeceptum a Platone traditum (Phaedr. §. 92. Heind.) saepius inculcavit Cicero in libris de Oratore v. I. 6 et 12. III. 5 sqq. et 31.

(2) De Xenophonte et Hippocrate hoc affirmat Galenus Op. Tom. XII. p. 326. E.

ut sententiae perspicuitati aut numero orationis noceant: praeterquam quod tam parum ab Atticismo sunt aliena, ut et plerique optimae notae scriptores iis usi sint. v. Dion. Hal. de Thuc. Idiom. T. II. p. 133 et Exam. Hist. II. p. 70. Cic. Or. III. 38. Quint. VIII. 3. 24. Ern. ad Mem. IV. 8. 5. — Denique huc etiam referri merentur vocabula poetica, quorum constat Xenophontem, in summa simplicitate, plura quam quemquam Atticorum, qui prosa oratione scripserunt, frequentasse; vid. Ruhnk. ad Mem. III. 9. 6. Hemst. ad Thom. Mag. p. 26. Hermog. de arte Orat. p. 506. — Haec itaque omnia, quae ad singulorum vocabulorum usum pertinent, ita Xenophonti propria sunt, ut cum universa orationis Xenophonteae elegantia et concinnitate apte cohaereant (1).

## §. 9.

Nec minus elucet illa simplicitatis virtus in verborum nexu et enunciationum structura; qua in re multa animadvertenda, pauca praecipienda videntur. Nam prout sermo Xenophonteus, quod ad singula vocabula attinet, perspicuus est et concinnus, „ verbis usitatis ac pro„prie demonstrantibus ea, quae significari ac „ declarari vult, sine ambiguo verbo aut ser„ mone (2)," ita ad eandem normam sese habet tota orationis compositio; „ non utitur nimis „ lon-

(1) Cum hisce cf. quae de tenui oratore dicit Cicero Orat. c. 24.

(2) Sunt verba Ciceronis de Or. III. 13.

„ longa continuatione verborum, non valde pro-
„ ductis iis, quae similitudinis causa ex aliis rebus
„ transferuntur, non discerptis sententiis, non
„ praeposteris temporibus, non confusis personis,
„ non perturbato ordine." (1) Periodum ita amat, ut in narrando brevibus quidem subinde sententiis utatur, universe tamen non minus praecisam illam brevitatem, quae non raro subobscura fieri solet, quam redundantem sermonis copiam, evitet (2); saepius etiam orationem continuatam et interpunctione distinctam periodo praeferat; quae si quando longior est, semper adhibito aut repetito pronomine, adjunctaque particula quadam, perspicuitati subvenit. — Tropicae dictiones et comparationes, prout ipsa vocabula tropica (de quibus modo diximus), summam in ejus scriptis habent vim et leporem, neque umquam adhibentur, nisi Socratico more, i. e. si rem perspicue magis ab oculos ponunt, ideoque in primis valent cum ad demonstrandum, tum ad persuadendum. — Quod deinceps ad eam orationis negligentiam attinet, quae vulgo a Grammaticis *grata* dicitur, est ea Xenophonti non minus quam ceteris Atticis propria, sed ita, ut ab asperitate aut orationis confusione procul sit remota. Huc pertinent quae dicuntur anacolutha, permutationes modorum, temporum, personae ac numeri, in primis ea, qua ex obliqua ad directam orationem fit transitus: quorum omnium tamen ea est ratio, ut non facile sententiae perspicuitati officiant, saepius ve-

(1) Cic. ibid.
(2) Cf. Creuzer, l. l. p. 317.

vero ejus vim atque gravitatem augeant; nisi forte de solis Hellenicis aliter statuendum est, quem librum, prout jam diximus, ita a Xenophonte conscriptum esse constat, ut inchoatus potius quam omnibus numeris absolutus dici, nec etiam scriptionis diligentia reliquos ejus libros aequiparare possit. — Non minima virtus denique, quae in ejus scriptis elucet, quaeque non parum ad perspicuitatem et concinnitatem confert, est *Ordo*, qui, ut in rerum verborumque dispositione, ita praesertim in argumentando ubique conspicuus est. Inde, nisi ipsa operis ratio postulat ut in medias res lectorem rapiat, apto uti solet exordio, quod caussam scriptionis ejusve rationem contineat, aut etiam in ipso sermonis ingressu rem, quam tractandam suscipit, breviter exponit (1). Eo loco, ubi ipsa rerum series certum in enarrando ordinem sibi vindicat, planus est, et terso utitur sermone, nec facile etiam ad Episodia digreditur, quin apte ea connectat, plerumque expresse illud significans (solita formula ἐπάνειμι et ἐπανέρχομαι. v. c. Cyr. I. 2. 15. VI. 1. 7. Hell. VI. 5. 1.): ita quidem, ut, si quando scriptionis forma et ratio majorem adfert varietatem, in singulis tamen ordinem accurate servatum videamus. In iis libellis, qui ad *Protrepticum* genus referri possunt, i. e. in quibus ipse suo nomine praecepta et consilia impertit, (ut sunt, praeter hunc nos-

(1) Dion. Hal. Ep. ad Pomp. II. p. 130. „ Ταῖς τε „ γὰρ ἀρχαῖς αὐτῶν ταῖς πρεπωδεστάταις κέχρηται, „ καὶ τελευτὰς ἑκάστῃ τὰς ἐπιτηδειοτάτας ἀποδέδωκε· „ μεμέρικέ τε καλῶς καὶ τέταχε καὶ πεποίκιλκε τὴν „ γραφήν."

nostrum *de Vectigalibus*, libelli *de Re Equestri*, *de Officio Magistri Equitum* et *de Venatione*,) ita suam rem agit, non ut omnia temere in chartam conjiciat, *praeponens ultima primis*, sed ut, nisi certam argumentorum seriem persequi possit, omnia tamen ita connectat et copulet, ut unum ex altero sponte fluxisse, et secum invicem cohaerere appareat: quae omnia concludere solet *Epilogo* s. *ἀνακεφαλαιώσει*, quae aut scriptionis finem simpliciter indicet, aut brevem atque argumento aptam contineat commendationem atque adhortationem. (cf. Hind. ad Mem. IV. 8. 11.) Et universe, si ordinis virtus nullum alium fontem habet, nec habere potest, nisi *cogitationem*, et verum hac in parte est dictum Horatianum:

„*Scribendi recte sapere est et principium et fons.*"

quomodo fieri possit, ut Xenophon, verissimus ille Socraticus, in scriptis suis ab hoc sapientiae principio discesserit?

§. 10.

Quod si quis forte Xenophontem, quod ipse peculiarem aliquam philosophiae doctrinam non sit professus, philosophorum numero eximendum censeat; nec principem ei in Historicis locum attribuat, quod in rebus Graecorum tradendis non summa usus sit diligentia; neque etiam magnis illis viris eum accensendum esse putet, qui domi bellique de patria praeclare meruerunt

fuerunt, illud ipsum et causa et indicium est, verissimum eum dici philosophiae Socraticae sectatorem: quod quo magis appareat, apponemus verba Ciceronis Or. III. 16. „Sed quod erant
„ quidam, iique multi, qui aut in republica
„ propter ancipitem, quae non potest esse sejuncta, faciendi dicendique sapientiam, florerent, ut
„ Themistocles, ut Pericles, ut Theramenes,
„ aut, qui minus ipsi in republica versarentur,
„ sed hujus tamen ejusdem sapientiae doctores
„ essent, ut Gorgias, Thrasymachus, Isocrates: inventi sunt, qui, quum ipsi doctrina
„ et ingeniis abundarent, a re autem civili et a
„ negotiis, animi quodam judicio, abhorrerent,
„ hanc dicendi exercitationem exagitarent atque
„ contemnerent: quorum princeps Socrates
„ fuit; is, qui omnium eruditorum testimonio, totiusque judicio Graeciae, cum prudentia et acumine, et venustate, et subtilitate,
„ tum vero eloquentia, varietate, copia, quam
„ se cumque in partem dedisset, omnium fuit
„ facile princeps." — Atqui in iis, qui nullo disciplinae facto divortio uni Socrati sese addixerant, eumque verae sapientiae exemplum sibi proposuerant, princeps sine dubio fuit Xenophon, qui et ipse eam professus est philosophiam, (licet minus celebrata illa fuerit,) qua et civitati, et humanitati quantum posset bene faceret. Fuisse eum patientem, suorumque injurias ferentem civium, quod patriae irasci nefas duceret, ipsius vita et scripta testantur. Quod autem nullum ipse in republica administranda gessit munus, illud praecipue exilio ejus tribuendum esse videtur; quum satis constet, ei ad hanc rem nec animi nec cor-

poris dotes defuiſſe. Pulcherrima ſane, quod ad civilem ejus prudentiam attinet, exſtat Xenophontis laus apud Dionem Chryſtostomum. Or. XVIII. „ Ξενοφῶντα δὲ ἔγωγε ἡγοῦμαι, „ ἀνδρὶ πολιτικῷ, καὶ μόνον τῶν παλαιῶν „ ἐξαρκεῖν δύνασθαι· εἴτε ἐν πολέμῳ τις στρατη- „ γῶν, εἴτε πόλεως ἀφηγούμενος, εἴτε ἐν δή- „ μῳ λέγων, εἴτε ἐν βουλευτηρίῳ, μὴ ὡς ῥή- „ τωρ ἐθέλοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς πολιτικὸς καὶ „ βασιλικὸς ἀνὴρ, τὰ τοιούτῳ προσήκοντα ἐν „ δίκῃ εἰπεῖν, πάντων ἄριστος ἐμοὶ καὶ λυσιτε- „ λέστατος πρὸς ταῦτα πάντα Ξενοφῶν." Haec vero laus, ſi in Xenophonte philoſophum eumque Socraticum ſpectamus, nimia certe dici nequit, quum ex iis, quae et ipſe geſſit, et ſcripto conſignavit, perſpicuum ſit, qualem ſe hac in parte praeſtiterit. Si ſola virtute, induſtria atque indefeſſo labore quaevis civitas gubernari poſſet, et civitatis principi ſatis foret, eſſe ſapientem, justum, honestum, et erga cives ſuos optime animatum, cum Dione equidem arbitrarer Xenophontis conſilia et praecepta politica maximam vim habitura eſſe ad civitatis ſalutem firmandam. At proh dolor! nec fuit antiquitus, nec est hodieque ea rerumpublicarum conditio, ut e ſolis praeceptis Socraticis aut Xenophonteis ſaluriterum quid iis ſperari poſſe videatur. Si igitur quaerimus, non quam vim ſuo tempore habuerint, ſed quorſum tendant, et qualia omnino ſint Xenophontis conſilia, certe non niſi laude digniſſima ſunt dicenda; prout merito de iis deinceps ita judicat: τά τε γὰρ διανοήματα σαφῆ καὶ ἁπλᾶ, καὶ παντὶ ῥάδια φαινόμενα· πό τε εἶδος τῆς ἀπαγγελίας προσηνὲς, καὶ κεχαρισμέ-

„ μένον, καὶ πιςικὸν, πολλὴν μὲν ἔχων πιθα-
„ νότητα, πολλὴν δὲ χάριν καὶ ἐπιβολήν· ὥςε
„ μὴ λόγων δεινότητι μόνον, ἀλλὰ καὶ γοητείᾳ
„ ἐοικέναι τὴν δύναμιν. Ἐι γοῦν ἐθελήσειας αὐ-
„ τοῦ τῇ περὶ τὴν Ἀνάβασιν πραγματείᾳ σφό-
„ δρα ἐπιμελῶς ἐντυχεῖν, οὐδένα λόγον εὑρήσεις
„ τῶν ὑπὸ σοῦ λεχθῆναι δυνησομένων, ὃς οὐ
„ διείληπται, καὶ κανόνος ἂν τρόπον ὑπόσχοιτο
„ τῷ πρὸς αὐτὸν ἀπευθῦναι ἢ μιμήσασθαι βου-
„ λομένῳ. Ἔιτε γὰρ θαρρῦναι τοὺς σφόδρα κα-
„ ταπεπτωκότας χρήσιμον πολιτικῷ ἀνδρὶ, καὶ
„ πολλάκις ὡς χρὴ τοῦτο ποιεῖν δείκνυσιν· εἴτε
„ προτρέψαι καὶ παρακαλέσαι, οὐδεὶς Ἑλλινικῆς
„ φωνῆς ἐπαΐων οὐκ ἂν ἐπαρθείη τοῖς προτρεπ-
„ τικοῖς Ξενοφῶντος λόγοις."

## §. 11.

Atque ita etiam judicandum videtur de illo ad cives suos Protreptico, quod post reditum in patriam conscripsit *de Vectigalibus* s. *de Reditibus Civitatis*. Ut numquam, ne in exilio quidem, animum suis civibus infestum prodidit, ita etiam in hac scriptione procul remotus ab omni contumeliae memoria, animum aperit sincerum et candidum, unice salutem civitatis spectantem. Conspicuum hoc est cum ex universo Libelli consilio, tum vero in primis ex Exordio, et (qui vel solus Xenophontis indolem prodit) Epilogo. Ipsius orationis habitus eandem redolet simplicitatem et perspicuitatem, a qua in nulla scriptione discessit (1), et quae om-

(1) Hujus rei ipse rationem reddit, Venat. XIII. 5. „ Ἴσως

omnium maxime diversa est a florido illo, et fucato quodammodo orationis nitore, quo rhetores vulgo ejusmodi consilia et adhortationes commendare atque ornare solebant. Facile hoc patebit, si modo cum nostro Libello comparamus Isocratis Συμμαχικὸν, qui fere in eodem argumento versatur (1). Nonne enim, si suppostitius esset, verosimile est Auctorem, ut in ejusmodi argumento, tenue illud dicendi genus rhetorico artificio postpositurum fuisse? Aut ubinam exempla adsunt, quibus in hoc genere Xenophontis ingenium et dictionem quis affectasse dici possit? — At non minus (id, quod postremo loco ad indolem scriptionis Xenophonteae retulimus) in toto opusculo apparet ordo et perspicuitas argumentandi. Nam quum sibi proposuisset in eas rationes inquirere, quibus Athenienses ipsius terrae et civitatis reditu sibi prospicerent, ante omnia breviter Atticae naturam exponit, ut ad reditus civitatis augendos aptissimam. Tum ad ipsum propositum accedens, primo loco agit de Inquilinorum tributo, (quem optimum et commodissimum civitatis reditum esse dicit,) deque eorum numero augendo, quod variis modis commode fieri posse ostendit. Transit deinde ad reditus e mercatura capiendos; in quo Capite pariter quaedam praemittit de opportunitate et terrae et urbis

„ "Ισως οὖν τοῖς μὲν ὀνόμασιν οὐ σεσοφισμένως λέγω „ (οὐδὲ γὰρ ζητῶ τοῦτο). ὧν δὲ δέονται εἰς ἀρετὴν οἱ „ καλῶς πεπαιδευμένοι, ὀρθῶς ἐγνωσμένα ζητῶ λέ„ γειν."

(1) De Isocratis stilo v. Dion Hal. Vol. II. p. 94 et 174. Quintil. I. O. X. 1. 79.

bis ad commercium cum aliis gentibus: quo facto varias proponit rationes ad emolumenta mercatoribus amplificanda, ad peregrinos in urbem alliciendos, et universe ad ea instituenda, quibus simul mercaturae studium excitetur, et reditus incrementum capiant. Sequitur denique luculentissimus locus de argentifodinis, quarum natura fusius quodammodo ab Auctore exponitur. Has in primis ostendit locupletissimum esse redituum augendorum fontem, cum singulis civibus, tum reipublicae; dummodo et publice et privatim diligentia adhibeatur et industria, neque exiguis illis impensis parcatur, quae ad opus inchoandum et strenue persequendum necessariae sunt. Hisce expositis, peropportune civibus suis suadet, ut, si omnibus iis emolumentis et commodis frui velint, ante omnia pacem colant, quae sola civitati et opes et salutem adferre possit. Totam exhortationem tandem concludit *Epilogo*, in quo breviter, sed verissimo sensu pietatis, tum erga Deos, tum erga patriam, ostendit consilia sua, si modo manus operi admoveatur, civitati non nisi salutifera esse posse. — Hisce omnibus denique si hoc unum adjungimus, insignem in tota hac scriptione elucere Auctoris modestiam, qua nullam sibi ex iis, quae suadet, laudem aut gloriolam captat, quid est quod non in omnibus Xenophontem Socraticum agnoscamus? Equidem vel iis argumentis quae exposui adductus, jam non dubitandum esse censerem, huncce Libellum a Xenophontis manu esse profectum; neque in hoc judicio, nisi insigni dissimilitudine in singulis sermonis partibus, esse haesitandum. — Ad hanc rem itaque postremo loco accedamus.

CA-

# CAPUT IV.

## ANNOTATIO.

In hoc Capite ita versabimur ut deinceps, cum ratione sententiarum, tum quod attinet ad delectum et nexum verborum, quoad ejus fieri possit, comparationem instituamus; quibus praeterea, ubi textus aut dictionis ratio id postulare videbitur, accedet una et altera observatiuncula quae ad meliorem loci intellectum tendat (1). Antequam tamen ad singulos locos comparandos progrediamur, haud abs re erit monere, ex omnibus Xenophontis libris, nullum fere esse inter quem et hunc nostrum Libellum tanta intercedit in orationis habitu similitudo, nisi *Hipparchicum*; qui et in eodem exhortandi, et docendi genere versatur, et (prout modo vidimus) tempore proximus est huic nostro: indicio erunt ea,

(1) Hoc tamen haudquaquam ita acceptum velim, ac si hoc loco commentarium Philologico-Criticum pollicerer; hujusmodi quid non patiuntur fines, quos hujus Commentationis ratio transgredi vetat; nec etiam meae vires et subsidia, quibus uti mihi licuit.

ea, quae comparandi causa ex Hipparchico enotavimus; cetera, quae ejusmodi comparationem non admittunt, ipsa utriusque Libelli lectione animadvertantur.

## Cap. I. §. 1.

Ἐγὼ μὲν — γίγνεσθαι. Repetita est haec sententia ad verbum fere ex Cyr. VIII. 8. 5. (1) (ut jam monuerunt Weiske et Schneid. ad h. l.) hoc discrimine, quod in Cyropaediae loco de ipsis civibus aut subditis (οἱ ὑπ' αὐτοὺς) loquitur; hoc τὰς πολιτείας memorat; quam vocem tamen h. l. non, prout fecit Weiskius, ita interpretor, ac si Auctor significaret *reipublicae administrandae rationem*, s. *negotia publica* (quamquam saepius apud Xenophontem ita accipienda est); ita enim non video, quomodo haec sententia cum reliquis cohaereat; sed πολιτείας nomine ipsam significari arbitror *Civitatem*, tum respectu ipsorum *Civium*, eo fere sensu quo πόλις dicitur, (ut Mem. II. 1. 13. „ οὐδ' εἰς πολιτείαν ἐμαυτὸν κατακλείω") tum vero etiam quatenus opposita est aliis civitatibus, sociis, subditis, Auctor enim in hujus Libelli Exordio hoc sibi velle videtur. „ Quales civi„ tatum principes sunt, tales fere ipsae civita„ tes esse solent. Reipublicae autem Athenien„ sium principes dicti sunt injustiores fuisse er„ ga

(1) Ex hoc uno loco tamen, si ceteroquin de hacce sententia nihil constaret, de Xenophontis mente judicari nollem; jure enim hicce Epilogus Cyropediae suspectus haberi mihi videtur.

„ ga focios; idem itaque crimen injustitiae in „ ipfam civitatem conferri poteft. At, quum „ illi civitatis gubernatores, qui, quid justum „ esfet, non minus quam quivis alius viderent, „ plebis paupertatem caufam esfe dicerent, quae „ ipfos ad illam iniquitatem adigeret, perfpi„ cuum est ipfam civitatem eandem adferre cau„ fam, et eadem uti excufatione. Haec cogi„ tatio eo me duxit, ut inquirere conarer, an „ non cives (οἱ πολῖται) ex ipforum terra quan„ tum fatis esfet fibi profpicere posfint; quae „ res et illorum penuriae remedium adferret, „ et fimul iniquitatis aut injustitiae erga ceteras „ Graeciae civitates socias fufpicioni finem im„ poneret." — Hoc modo bene cohaeret hic locus, qui, fi πολιτείας nomine *interiorem rei publicae administrationem* intelligeremus, infigni obfcuritate laboraret. Praeterea ipfa hujus fententiae ratio (admodum ea frequentata fuit veteribus philofophis et oratoribus, vid. ll. quos collegit Bergm. ad Ifocr. Areop. C. 8.) docet non ad reipublicae gubernationem, fed ad *civium mores* refpici, qui h. l. injustitiae crimine laborasfe videntur; quod Xenophon, ea qua est modestia et prudentia, non palam quidem affirmat (quamquam ceteroquin res erat notisfima, vid. Ifoc. de Pace c. 7. 37–40. et pasfim), fed recte potius fignificat, exordio fumto a *Civitatis principibus*, quibus, ex ipfius Socratis et Xenophontis fententia, omnino haec cura incumbit; ut patet ex Mem. I. 2. 33. III. 4. 6. et III. 6. et apertius ex Cyrop. VIII. 1. 8. „ Οὕτω δ᾽ ἔχει „ καὶ ταῦτα, ὥσπερ καὶ τἄλλα· ὅταν μὲν ὁ „ ἐπιςάτης βελτίων γένηται, καθαρώτερον τὰ

„ νό-

„νόμισμα πράττεται· ὅταν δὲ χείρων, φαυλότε-„ρον (1)." Ceterum totum illud Exordii genus, quo, proposita universali aliqua sententia aut observatione, deinceps ad ipsam illam rem descendit, de qua peculiariter agere decrevit, haud abhorret a Xenophontis ingenio et consuetudine: e quo genere in primis conferri meretur Exordium *Cyropaediae*. Verborum etiam nexus, quamquam ibi pro argumenti copia fusius omnia exponuntur, idem in utroque loco apparet. Hic „Ἐπεὶ δὲ τῶν Ἀθήνησι προεστηκότων ἐλέ-„γοντό τινες κ. τ. λ. — ἐκ τούτου ἐπεχείρη-„σα σκοπεῖν." Ibi §. 3. „Ἐπειδὴ δὲ ἐνε-„νοήσαμεν ὅτι Κῦρος ἐγένετο Πέρσης, — ἐκ „τούτου δὴ ἠναγκαζόμεθα μετανοεῖν κ. τ. λ." et universe constructio illa: ἐπεὶ — ἐκ τούτου. *postquam — tum demum*, *tum vero* (cum emphasi quadam) Xenophonti familiaris est. Cf. Cyr. II. 3. 2. Anab. V. 2. 1. Ceterum de justitia servanda in tributis exigendis et opibus comparandis cf. Cyr. VIII. 2. 23. et. 8. 6.

Ἐλέγοντό τινες. Hanc lectionem sollicitarunt et Weiskius et Schneiderus, qui ob sequens ἔφασαν legi voluerunt ἔλεγον, ac si non cohaererent illa „*dicebantur* (ab aliis) — *ipsi dicebant*." Attamen hac ratione magis etiam labefactari videtur concinnitas Xenophontea, quae duplex illud ἔλεγον — ἔφασαν sine dubio respueret. Quidni h. l. servetur vulgata lectio, et ita constituatur loci structura et sensus: Ἐπεὶ δὲ τῶν — προεστηκότων τινὲς ἐλέγοντο ὡς γιγ-νώσ-

(1) Ad rem ipsam illustrandam valent ea quae adfert Demosth. Ol. III. p. 35 et 36. (R)

γιώσκουσι μὲν — ἔφασαν δὲ i. e. „ Quum „ vero de quibusdam ex iis, qui reipublica „ praefuerunt, ita traditum sit, eos quid justum „ esset bene nosse quidem, sed dicere solere „ sese propter plebis penuriam cogi ". cet. Primo quidem tam Xenophonti quam aliis Atticis scriptoribus trita est ea Attractionis species, qua subjectum e posteriore in anteriorem enunciationis partem transfertur (vid. Matth. Gr. gr. §. 295. ib. citt. Buttm. §. 138. I. 6. et Ern. ad Mem. I. 4. 13. ubi locis Xen. addi potest Hier. I. 38.), quodque praecipue in iis fieri solet, quae ceteroquin impersonaliter accipiuntur (vid. Matth. §. 296.). Hoc loco itaque ἐλέγοντό τινες ὡς γιγνώσκουσι aperte illud est, quod alia constructione dicitur ἐλέγετο — ὥς τινες γιγνώσκουσι. — Deinde illa temporum consecutio, praesentis et aoristi, non offendere debet, si ἔφασαν interpretamur *dicere solere*; qui aoristi usus Xenophonti non minus quam ceteris adeo vulgaris est, ut testimoniis ad probandum vix indigeat; vid. Zeun. ad Vig. p. 208. Herm. de Em. Gr. Gr. p. 186. Praeterea etiam particulae μὲν — δὲ, indicant, locum ita interpretandum esse: nam si ἔλεγον — ἔφασαν legeretur, part: μὲν post prius verbum ἔλεγον esset ponenda.

Ἐπεχείρησα σκοπεῖν: i. e. „ diligenter con„ siderare atque inquirere conatus sum s. decre„ vi." Utrumque verbum (quorum hoc eadem significatione bis postea occurrit, mox §. 2, et C. V. §. 12.) eo sensu Xenophonti usitatissimum; et saepius praeterea ita juncta reperiuntur, ut Mem. II. 6. 1. „ πῶς ἂν ἐπιχειροίημεν „ σκο-

„ σκοπεῖν et IV. 2. 24. ἢ προςέσχες τε καὶ „ ἐπεχείρησας σαυτὸν ἐπισκοπεῖν, ὅςις εἴης;" διατρέφεσθαι. Eodem sensu utitur activo Mem. III. 6. 13. „ πόσον χρόνον ἱκανός ἐςιν ὁ „ ἐκ τῆς χώρας γιγνόμενος σῖτος διατρέφειν τὴν „ πόλιν;" (Vect. IV. 49. est τὴν διατροφὴν τῇ πόλει). Ceterum quod ad rem ipsam attinet, quaeri hic posset num Xenophon h. l. statuerit, Atticam tantum frumenti proferre, quantum satis esset ad incolas ejus alendos; praesertim quum §. 6 seqq. soli fertilitatem ita attollere videatur, ac si etiam hac in parte abundaret, nec alienis opibus indigeret; quod tamen secus fuisse constat. (Plutarch. Sol. c. 22. Thuc. I. 2. Dem. Cor. p. 254. Pac. p. 63. ib. ann. Dounaei. Lept. §. 27. ib. Wolf. cf. item Valck. et Schweigh. ad Herod. IV. 99. Isocr. Areop. c. 32. ib. not. Bergm. luculenter etiam de hac re egit Boeck. I. p. 84 sqq. ubi ad ll. ex Thuc. citata. cf. etiam VIII. 96.) At Xenophon neque hoc loco illud affirmavit, neque alibi, quod cum ex cit. Memorabilium loco, tum ex Hell. VI. 1. 4. perspicuum est: in hoc Cap. enim frumenti abundantiam non solum non memorat, sed et haud obscure annonae sterilitatem significat, quum §. 5. dicit: „ Ἔςι δὲ καὶ γῆ, ἣ σπειρομένη μὲν οὐ φέρει καρπὸν, ὀρυσσομένη δὲ „ πολλαπλασίους τρέφει ἢ εἰ σῖτον ἔφερε." (1) Omnino itaque dicendum est h. l. illam Atticae laudem et generalem esse, et magis ad coeli temperiem terraeque situm, quam ad soli feracita-

(1) Terra variorum fructuum ferax a Xen. describitur Anab. VI, 4. 6. cf. VI. 6. 1.

tatem esse referendam (cf. C. 2. initio); quae enim in hoc Cap. dicuntur, Prooemio tantum inserviunt iis, quae Auctor deinceps fusius exponere in animo habet; scil. de mercaturae commodis atque opportunitate, et de argentifodinis.

§. 2.

*ὑπόπτους.* Haec utique pertinent ad ea tempora quibus huncce Libellum scriptum esse statuimus: cf. Isocr. de Pac. c. 7. 9. 37 en 40.

*ὅπως δὲ γνωσθῇ ὅτι ἀληθὲς τοῦτο λέγω.* Variis locis haec dictio repetita est; operae pretium est (siquidem ad comparationem etiam in verborum delectu res redlit) quosdam apponere. Cyr. I. 6. 22. *Καθ' ἓν δὲ ἕκαστον περὶ τούτων σκοπῶν, γνώσῃ ὅτι ἐγὼ ἀληθῆ λέγω.* Hell. III. 5. 11. *ὡς δὲ ἀληθῆ λέγομεν, ἐὰν ἀναλογίσησθε, αὐτίκα γνώσεσθε:* similiter et Cyr. VIII. 3. 42. et Hell. II. 3. 44.

*πρῶτον διηγήσομαι.* Ita *πρῶτον* apud Xen saepius absolute (multis aliis locis sequente *εἶτα, ἔπειτα, δεύτερον,*) ubi aliquid narrare s. describere instituit. Satis sit hujus generis unum locum contulisse de Re Equestr. I. 1. *πρῶτον δὲ γράψομεν ὡς ἂν τις ἥκιστα ἐξαπατῷτο ἐν ἱππωνείᾳ:* sequitur ibi §. 2. rursus illud *πρῶτον*, ut in hoc Lib. C. 2. §. 1. et C. 3. §. 1. — Deinde iisdem in locis frequentissimum illud *διηγήσομαι,* et in narratione longiore *νῦν αὖ διηγήσομαι, νῦν τοῦτο διηγήσομαι.* (quod fere est Herodoteae simplicitatis) ut h. L. C. IV. §. 13. cf. Cyr. VIII. 2. 7. VIII. 8. 8. Agef. I. 6. Hip-

Hipparch. I. 17. quo sensu et ceteroquin saepius ἐρῶ, λέξω, δηλώσω, γράψω, διδάξω, λέγειν s. δηλοῦν πειράσομαι, cet. cf. ann. ad C. 3. §. 1.

§. 3.

καὶ αὐτὰ τὰ γιγνόμενα μαρτυρεῖ. (cf. C. I. §. 26.) ita et Hier. IX. 3. ὡς δὲ ταῦτα καλῶς ἔχει, μαρτυρεῖ τὰ γιγνόμενα, cf. Symp. VIII. 30.

τὰς ὥρας — πραοτάτας εἶναι et mox ἐν ταῖς ὥραις ἀγαθά. Haec verba rursus indicare videntur Auctorem magis ad coeli temperiem quam ad terrae fertilitatem respicere; ceterum eodem fere sensu adjectivo ὡραῖος utitur. Oec. XV. 1. τὰ ἐκ τῆς γῆς ὡραῖα. cf. Symp. VIII. 25.

θάλαττα παμφορωτάτη. Ita nusquam quidem Xen. de mari: at h. l. eleganti breviloquentia idem dicere videtur, quod alibi hisce verbis significat, θάλαττα δὲ προσκλύζει καθ' ἣν πλείω ἔρχεται, ἢ ὅσα τις ἑώρακεν ἀγαθά. Cyr. VI. 2. 22. (aliter tamen Schneiderus interpretari videtur.)

πρωϊαίτατα — ὀψιαίτατα. Haec similiter sibi opposita inveniuntur Cyr. VIII. 8. 9. Hell. IV. 5. 18.

§. 4.

ἐξ οὗ κάλλιστοι μὲν ναοὶ κ. τ. λ. Eadem constructio in simili re conferri hic meretur ex Hipparch. II. 1. „ ἐξ ἧς κάλλιστα μὲν θεοῖς πομ-
„ πὰς πέμψουσι, κάλλιστα δὲ ἱππάσονται, ἄρι-
„ στα

„ ϛα δὲ μαχοῦνται, ἢν δέῃ, ῥᾷϛα δὲ καὶ ἀτα-
„ ρακτότατα ὁδοὺς πορέυσονται κ. τ. λ.

§. 5.

„ θείᾳ μοίρᾳ." Ita saepius Xenophon si de beneficio Divino loquitur. Vid. Hell. VII. 5. 10. Memor. II. 3 18. at Hell. VII. 1. 2. dicit θείᾳ φύσει τε καὶ τύχῃ, quia ibi opponitur τῇ ἀνθρωπίνῃ.

„ πολλῶν γοῦν πόλεων παροικουσῶν." i. e. „ quae vicinae sunt, quae proxime Athenas sitae „ sunt." Hoc sensu saepius utitur verbo οἰκεῖν (cf. Lex. Xen. h. v. N°. 4.), ubi fere admittenda est significatio passiva; vid. v. c. Mem. I. 2. 64. (quo loco ex Leunclavii sententia omnino legendum arbitror: „ ἡ πόλεις τε καὶ οἶκοι εὖ οἰκοῦσι non οἴκους);" similiter et Cyr. VIII. 1. 2. ποῖαι δὲ πόλεις νομίμως ἂν οἰκήσειαν· ubi perperam nonnulli οἰκηθείησαν legi volunt, vid. Schn. ad h. l. Magis etiam cum hoc nostro loco congruit Hell. IV. 1. 26. „ Καὶ τὰς ὑπὸ τῇ Θράκῃ οἰκούσας πόλεις Ἑλληνίδας," et VII. 1. 3. πλεῖϛαι γὰρ πόλεις τῶν δεομένων θαλάττης περὶ τὴν ἡμετέραν πόλιν οἰκοῦσι. Cf. IV. 8. 5. VII. 5. 5. et Mor. in Ind. Hell.

§. 7.

„ ἀμφιθάλασσος γάρ ἐϛι." Commoda urbis Athenarum ad mercaturae opportunitatem a Xenophonte in primis ex eo repetuntur; quod esset ἀμφιθάλασσος bimaris (v. Muret Var. Lect. 1. 7.);

7.); atque ita simul iis frueretur emolumentis quibus insula et terra continens. Prout hoc loco ex hujus Libelli consilio mercaturae rationem habet, ita ad eandem illam situs opportunitatem, rei militaris ratione habita, alludit in Hipparch. V. 12. „ Οἷς δὲ θάλαττα πρόσεστιν, ἀπατητικὸν καὶ τὸ πλοῖα παρασκευαζόμενον πεζῇ „ τι πρᾶξαι, καὶ τὸ πεζῇ προσποιούμενον ἐπιβουλεύειν, κατὰ θάλατταν ἐπιχειρῆσαι." Quibuscum tamen non conveniunt ea, quae in Libello de Rep. Ath. II. 14. leguntur (ut suo loco videbimus). Ad eam rem conferri merentur ea quae de Athenarum situ et commodis inde ad rem maritimam repetendis exponuntur in oratione Proclis Phliasii, Hell. VII. 1. 2.

„ 'Εμπόρια." Xenophontis consuetudo h. l. *mercium* significatione postulat ἐμπορίας, ut mox C. 3. §. 2. vid, Schn. ad h. l.

## CAP. II. §. 2.

„ 'Ει ἀφέλοιμεν μὲν — ἀφέλοιμεν δὲ." Haec anaphorae species, quae et Cap. 3. §. 7 in πόλλα et §. 12. in καλὸν occurrit, Xenophonti frequentissima et pene propria est; perperam vero a Weiskio quibusdam locis (prout item hoc loco: V de Ing. Xen. p. 65.) reprehendi videtur. Exempla, in quibus hoc modo verbum repetitur, sunt: Anab. VII. 7. 42. in πλουτεῖ. De Re Eq. VI. 5. in ἔξεστι. Hell. II. 3. 23. in εἷλκον. Hell VII. 5. 22. in ἔλυσα et mox Vect IV 43. in ἔστι.

„ ἀτιμίας ἀρκεῖ — παρέχειν." Non video cur h. l. ἀτιμίαν legendum ſit, aut cum Weiskio τι addendum: παρέχειν hoc loco *communicandi* notionem habet, cujus generis verba, ut ſatis notum est, cum genitivo junguntur, ut mox §. 5. μεταδιδόναι, ἀπονέμειν ſimiliaque; vid. Matth. Gr. Gr. §. 360. Neque etiam in hoc genitivi uſu, qui ex ellipſi pronominis τὶς ortus est, angustos ſibi terminos ſcripſit Xenophon, nec etiam reliqui Attici, qui ipſo hoc caſu, post verba διδόναι, λαμβάνειν aliaque, ſaepe uſi ſunt. Exemplum e Xen. est Hier. IV. 9. τὸ δὲ τούτων συντέμνειν ſcil. τι: cf. Ageſ. I. 22. ib. Bach. Anab. I. 5. 7. cf. et Vig. C. 3. S. 1. §. 4. ib. Hogev. Krüger, de Auth. et Integr. Anab. p. 47. Atque h. l. in primis ſententiam ita eſſe accipiendam docet res ipſa; nam, (ut jam Schneid. annotavit,) *inquilinus* non proprie *infamia notabatur*, ſed tantum *minus erat honoratus* quam civis; vid. Valck. ad Amm. II. 7. — Auctor itaque non dicere voluit, „ *quae* „ *inquilinis infamiam* (ἀτιμίαν) *inurere ſ. ir-* „ *rogare videntur*," ſed potius *infamiae ſpeciem*, *infamiam quandam*.

„ τεχνῶν." Veram hanc eſſe hujus loci lectionem recte ſtatuere videtur Schneiderus; intelliguntur enim *ipſa opificia*, quae victus et lucri cauſa in Athenienſium civitate plerumque exercebant inquilini. Cf. Cyr. VI. 2. 37. Mem. III. 10. 1. (1). Et revera Xenophontem de opificiis et operariis in civitate ſervandis ita ſenſiſſe patet ex Cyr. VII. 2. 13. ubi Croeſum, de Sardi-

(1) v. Wolf, Prol. ad Dem. Lept. p. 68.

dibus non diripiendis, ita loquentem inducit: „ Ἢν δὲ διαρπάσῃς, καὶ αἱ τέχναι σοι, ἃς „ πηγάς φασι τῶν καλῶν εἶναι, διεφθαρμέναι „ ἔσονται." Et quum in Cyr. VIII. 2. 5. magnarum urbium commoda, ad opificia melius exercenda, prae minoribus laudat, non dubitandum, quin Xenophon magnam partem ad Athenarum exemplum illa adumbraverit: (cum quo loco cf. Cyr. II. 1. 21.)

§. 4.

„ ἀφεθῆναι i. e. *liberari, immunes reddi.*" Saepius ita Noster; v. Cyr. V. 5. 20. σὲ μὲν αὐτὸν ἀφῆκα τούτου τοῦ κινδύνου, (ubi recte Schneid. οὐκ et μετέχειν sustulisse videtur.) cf. Hell. V. 2. 3.

§. 5.

„ Καὶ μεταδίδοντες — ἀποδεικνύναι." Quamquam Equitum classis magnopere labefactata erat plebejis illis furoribus tempore belli Peloponnesii, (vid. Mitfort Hist. Gr. Vol. V. p. 77. vers. germ.) non tamen dubitandum est, quin Xenophontis aevo, et tempore scripti hujus Libelli, ex honestioribus et ditioribus civibus constiterit. v. Xen. de Re Eq. II. 1. Hipparch. I. 9. sqq. Sed et in inquilinorum numero non minus erant ditissimae et honestissimae familiae, (vid. Wolf Prol. ad Lept. p. 98.); atque haec sine dubio caussa est cur Xenophon eos majore cura dignos censeat. Et quidem quod ad consilium

 illud

illud attinet de inquilinis in equitatum recipiendis, luculentus est locus Hipparch. IX, 3 sqq. qui ob similitudinem h. l. conferri meretur. Ibi autem, quum primarium ei sit consilium de equitatu augendo agere, (dum hoc nostro loco de *inquilinis* tantum deque eorum tributo agitur), primo de *peregrinis* (ξένοις): „ Φημὶ δ' ἐγὼ, „ σὺν τοῖς θεοῖς καὶ τὸ πᾶν ἱππικὸν ὧδ' ἂν πολὺ „ θᾶσσον ἐκπληρωθῆναι εἰς τοὺς χιλίους ἱππέας „ καὶ πολὺ ρᾷον τοῖς πολίταις, εἰ διακοσίους „ ἱππεῖς ξένους καταςήσαιντο· δοκοῦσι γὰρ „ ἄν μοι οὗτοι προςγενομένοι καὶ εὐπιςότερον „ ἂν πᾶν τὸ ἱππικὸν ποιῆσαι, καὶ φιλοτιμότε„ρον πρὸς ἀλλήλους περὶ ἀνδραγαθίας." Deinde de *inquilinis* in eandem sententiam. §. 6. „ Νομίζω δὲ, καὶ μετοίκων φιλοτιμεῖσθαι ἄν „ τινας εἰς ἱππικὴν καθιςαμένους· ὁρῶ γὰρ καὶ „ τῶν ἄλλων, ὁπόσων ἂν καλῶν ὄντων μετα„διδῶσιν αὐτοῖς οἱ πολῖται, φιλοτίμως ἐνίους „ ἐθέλοντας τὸ προςταχθὲν διαπράττεσθαι." Atque ex hoc ipso loco Hipparchici explicandum equidem arbitror locum nostrum, ubi Weiske perperam τῶν ἄλλων ita interpretatur ac si *inter ceteras res* Xenophon tantum spectaret τὸ ἱππικὸν; cui rationi obloquuntur ipsa verba Hipparchici, e quibus manifestum est cives *et alia*, quae honesta essent, inquilinis impertivisse. Itaque Auctor noster sine dubio illud sibi voluit, quod Latine diceremus, *ut aliarum rerum, ita et equestris ordinis;* et quamquam verba ἰσχυροτέραν et μείζω praecipue ad postremum illud τοῦ ἱππικοῦ referri possunt, nullam video caussam, cur non universam illam liberalitatem erga

in-

inquilinos, in quibuslibet aliis rebus, maximi momenti esse diceremus cum ad opes tum ad magnitudinem civitatis; quae ex Xenophontis sententia, propositis privilegiis, et incolis et tributis augebitur.

§. 7.

„ Ἐι — τιμή τις ἐπείη." Verbum ἔπειναι Xenophonti usitatum de honore aut dedecore quod cum aliqua re conjunctum sit, v. Cyr. VI. 2. 33. ἔπεςι γάρ τις αἰσχύνη. — Ceterum ipsa res de honoris praemio tribuendo, quo magis cives ad munera obeunda alacres reddantur, non parum Xenophontis ingenium prodit; cujus rei quum crebra exempla adferri possint, ea, ne bis idem agere videamur, h. l. praetermittemus. Vid. ann. *ad C.* 3. §. 3.

CAP. III. §. 1.

„ ἡδίςη τε καὶ κερδαλεωτάτη." In commodis alicujus rei memorandis Xen. prout hic, *utile* simul et *jucundum* conjungere solet. Mem. III. 8. 8. de domo exstruenda. „ τοῦτο δεῖ μηχανᾶσθαι, ὅπως ἡδίςη τε ἐνδιαιτᾶσθαι, καὶ χρησιμωτάτη ἔςαι. et Oec. XV. 9. de arte excercenda, τὸ γὰρ ὠφελιμωτάτην οὖσαν, καὶ ἡδίςην ἐργάζεσθαι, — πῶς οὐχὶ γενναῖόν ἐςι; —

„ νῦν ταῦτα λέξω." Pertinet hoc ad eam dicendi formulam Xenophonteam, de qua supra C. I. §. 2. cf. ad h. l. similis dictio Mem. IV. 5. 1.

5. 1. Hipparch. III. 1. Hell. V. 4 1. et cf. Hipp. II. 1. et I. 9. Symp. VIII. 16.

§. 3.

„ Ἐι δὲ καὶ — ἆθλα προτιθείη τις." Si quid esset ex hoc Libello adferendum, quod ipsius consilii ratione Xenophontis mentem atque indolem proderet, hic foret locus de honoris praemiis et de certaminibus ad studium et aemulationem (φιλοτιμίαν καὶ φιλονεικίαν) excitandam; cujusmodi quid supra jam C. 2. §. 7. vidimus in τιμή τις ἑπείη. Ita in elegantissimo illo Simonidis sermone ad Hieronem (Hier. IX. 4.) inter eas res quibus tyrannus utatur ad subditorum suorum studium, tam in rebus civilibus quam bellicis, tam in agricultura obeunda quam in mercatura exercenda, excitandum, praecipuo loco censentur illa *certaminis praemia* (ἆθλα); qui locus omnino dignus est, ut ad finem capitis usque conferatur, quemque, nisi longior esset, totum apponere non dubitarem. Similiter in illo loco Cyropaediae (I. 6. 18.), ubi Cyrus cum Cambyse patre sermonem instituit de officio Imperatoris, (qui locus certe in iis est habendus, qui maxime Xenophontem Socraticum produnt) ad rerum bellicarum studium aptissimi censentur ἀγῶνες et ἆθλα. „ Ἀλλὰ „ μέντοι τό γε μελετᾶσθαι, ἔφη, ἕκαστα τῶν „ πολεμικῶν ἔργων, ἀγῶνας ἄν τινάς μοι δοκεῖ, „ ὦ πάτερ, προειπὼν ἑκάστοις, καὶ ἆθλα „ προτιθεὶς, μάλις' ἂν ποιεῖν εὖ ἀσκεῖσθαι „ ἕκαστα, ὥςε, ὁπότε δέοιτο, ἔχειν ἂν παρεσκευασμένοις χρῆσθαι." Ad haec conferantur

tur praeterea Cyr. II. 1. 20 sqq. Hipp. I. 26. Hell. III. 4. 16. (Ages. I. 26.) Cujus loci, quum eadem fere sit verborum structura, ipsa verba apponamus: „ ἀσκῆσαι δ' αὐτὸ βουλό- „ μενος, ἆθλα προὔθηκε ταῖς τε ὁπλιτικαῖς „ τάξεσιν, ἥτις ἄριστα σωμάτων ἔχοι, καὶ „ ταῖς ἱππικαῖς, ἥτις κράτιστα ἱππεύοι." et Hell. IV. 2. 5. „ αὐτὸς δὲ — ἆθλα προὔθηκε „ ταῖς πόλεσιν, ἥτις ἄριστον στράτευμα πέμποι, „ καὶ — τοῖς λοχαγοῖς, ὅστις εὐοπλότατον λό- „ χον ἔχων συστρατεύοιτο."

§. 4.

„ ἀγαθὸν δὲ καὶ καλόν." Ita et mox §. 12 et 14. et Hipp. I. 15. 20. III. 10 et 11. IV. 15. „ προεδρίαις τιμᾶσθαι ἐμπόρους." Quod attinet ad honorem quo Xenophon mercatores afficiendos esse censet, quo majores reditus civibus non molestos e mercatura civitas capiat, in primis conferendus est locus Hieron. IX. 9. „ Εἰ δὲ καὶ „ ἐμπορία ὠφελεῖ τι πόλιν, τιμώμενος ἂν ὁ „ πλεῖστα τοῦτο ποιῶν καὶ ἐμπόρους ἂν πλείους „ ἀγείροι. Ἐι δὲ φανερὸν γένοιτο, ὅτι καὶ ὁ „ πρόσοδόν τινα ἄλυπον ἐξευρίσκων τῇ πόλει τι- „ μήσεται, οὐδ' αὕτη ἂν ἡ σκέψις ἀργοῖτο. „ Ὡς δὲ συνελόντι εἰπεῖν, εἰ καὶ κατὰ πάντων ἐμ- „ φανὲς εἴη, ὅτι ὁ ἀγαθόν τι εἰσηγούμενος οὐκ „ ἀτίμητος ἔσται, πολλοὺς ἂν καὶ τοῦτο ἐξορ- „ μήσειεν ἔργον ποιεῖσθαι τὸ σκοπεῖν τι ἀγα- „ θόν. Καὶ ὅταν γε πολλοῖς περὶ τῶν ὠφελί- „ μων μέλῃ, ἀνάγκη, εὑρίσκεσθαί τε μᾶλλον „ καὶ ἐπιτελεῖσθαι." Inter ceteras ingenii Xenophontei notas quas Libellus *de Vectigalibus* pro-

prodit, locus hic de mercaturae ſtudio excitando ſententiam ejus de hac parte prudentiae civilis egregie confirmat. Quod autem attinet ad illud honoris genus, quod ſignificat verbis *προεδρίαις τιμᾶσθαι*, i. e. *ſedibus honoratioribus in Senatu, in concione, in theatro*, iis adſignandis, qui bene de republica meruerant (1), ipſe Xenophon, expreſſe quidem hujus privilegii nullo alio loco mentionem facit, attamen haud obſcure quid de eo ſenſerit, quantumque ei tribuerit ostendit in Cyrop. VIII. 1. 39. eo loco, ubi rationem exponit qua Cyrus uti ſolebat ad amicos ſibi devinciendos, eosque praemiis aliisque muneribus ad honesta quaevis obeunda alacres reddendos: „ Πρὸς δὲ τούτῳ, καὶ τῶν ἄλλων „ οὕστινας μάλιστα ὁρῴη τὰ καλὰ διώκοντας, „ τούτους καὶ δώροις καὶ ἀρχαῖς καὶ ἕδραις καὶ „ πάσαις τιμαῖς ἐγέραιρεν· ὥστε πολλὴν πᾶσι „ φιλοτιμίαν ἐνέβαλλεν, ὅπως ἕκαστος ὅτι ἄριστος φανήσαιτο Κύρῳ." Cf. Cyr. VIII. 4. 5. et VIII. 6. 11 et 14. ubi ſatrapis eandem morum disciplinam commendat, quam ipſe inſtituerat. Cf. item Oec. IV. 8.

„ ἐπὶ ξενίᾳ — καλεῖσθαι." Res notisſima, quum hospites inſigni quodam honore afficere vellent. (Poll. VIII. 138. Kust ad Aristoph. Acharn. vs. 127.); ſcriptura incerta; vid. Periz. ad Ael. III. 37. 9.; ipſa dictio apud Xen. frequenter uſitata. v. An. VII. 6. 3. VI. 1. 3. Hell. VI. 4. 20. ib. Schneid.

„ ταῦτα γὰρ τιμώμενοι." Schneiderus hunc lo-

(1) Schol. ad Aristoph. Eq. vs. 571, et ex eo Suid. in v. cf. Petit. LL. Att. p. 374.

locum vitio laborare censet et corrigit τούτοις — τιμωμένους. Equidem probabilem hujus emendationis rationem non video. Etenim activa notio, quae verbo ἐπιστεύδειν tribuenda est Hell. V. 1. 32. sed de qua altero illo loco Symp. VII. 4. dubitari posse videtur, non probat eam in libris Xenophonteis esse perpetuam. Praeterea hoc sensu ante ἐπιστεύδοιεν ἂν intelligendum esset οἱ Ἀθηναῖοι, s. οἱ πολῖται; cujus dictionis ratio minime omnium huic loco convenit. (Cf. Comment. C. 2. §. 4.) Rectius igitur, servata lectione vulgata ἐπιστεύδοιεν ἂν, interpretabimur: *majore studio sese ad cives, tamquam ad amicos applicarent*, ita ut τιμώμενοι sint ἔμποροι καὶ ναύκληροι. Deinceps, quum τούτοις pro ταῦτα reponi vult Schneiderus, sine dubio pronomen illud referendum censet ad munera illa (προεδρίαι-ξένιαι), quibus Auctor noster mercatores honoris causa ornandos esse arbitratur, (prout alibi Xen. v. c. Hell. VI. 1. 4. Cyr. VIII. 4. 2.). At hoc nequaquam sibi voluisse videtur, nec in animo habere potuit, munera illa quibus *cohonestari* (τιμᾶσθαι) vult mercatores, ad solas illas προεδρίας et ξενίαν restringere. Respicit potius ad honores universe, quibus quovis modo afficiantur; et ταῦτα referendum ad ea quae modo praecedunt: „ οἳ ἂν δοκῶσιν ἀξιολόγοις καὶ πλοίοις καὶ ἐμπορεύμασιν ὠφελεῖν τὴν πόλιν." ut sit: „ *in his rebus* s. *ad has res* „ honoribus et muneribus incitati" *cet.* Et hoc sensu Xen. ex constanti Atticorum consuetudine ταῦτα i. e. κατὰ ταῦτα scribere debuit, nec aliter fere scribere potuit. Notissimus vel tironibus est hic accusativi usus ante adjectiva, ver-

verba, et participia, ut *ταῦτα σόφοι*, *ταῦτα ὅμοιος cet.* ita et *τοῦτο κεχαρισμένος* Hell. IV. 8. 9. et quod ad verbum *τιμᾶν* attinet, vid. Cyr. VII. 3. 12. *καὶ τἄλλα τιμήσω* i. e. „*in* „*ceteris rebus* ſ. *ceteroquin* tibi honorem ha- „bebo:" et Anab. I. 3. 3. *τά τε ἄλλα ἐτίμησε*, eadem fere ſententia.

§. 5.

„*καὶ εἰσάγοιτο — καὶ τελεσφορόιη.*" Quandoquidem etiam in minutis rebus ſubſiſtendum est, notandum h. l. repetitionem illam part. *καὶ* apud Xen. frequenter uſurpari, ſive bina vocabula cognatae ſignificationis identidem junguntur, ut h. l. cf. Cyr. VII. 5. 80. An. V. 1. 2. ſive eodem modo contraria ſibi opponuntur, ut Mem. III. 10. 1 et 5. ſive ſimpliciter et promiscue juncta ſunt, ut Cyr. VII. 1. 24. VIII. 8. 20. Mem. II. 1. 1.

§. 6.

„*ἀφορμῆς.*" Fortasſe haud plane abſurdum erit obſervasſe, hanc vocem ab omnibus Grammaticis mere Atticam esſe dictam, quo ſenſu alii, pro vario ſenſu, dixerunt, *προβολὴ*, *πρόχρεια*, *ἐνθήκη*. Vid. Harp. in v. et Valeſ. ad Mauſ. p. 258. (Gron.) Heſych. et Suid. in v. Lex. Seg. p. 472. Schol. ad Eur. Med. vs. 342. neque etiam Xen. ubi de hac re loquitur, alia voce utitur. Cf. Bergm. ad Iſocr. Areop. C. 12. et ibi etiam Coray.

§. 8.

§. 8.

„ καὶ ταύτας γενομένας." Mihi haec etiam, ob rationes a Schneidero allatas, frigere videntur, praesertim quum in nullum locum Xenophonteum inciderim ubi γίγνεσθαι hac notione legitur, pro vulgari κατασκευάζεσθαι. Concinnitatis igitur ratione habita, ita scribendum foret: πολλάκις κατασκευαζομένας σὺν πολλῇ δαπάνῃ, καὶ ταύτας ἐκπεμπομένας; quae tamen a textu recepto nimis abhorrent, quam ut conjecturae loco proponi queant. Neque etiam Jacobsii emendatio (a Schn. allata) placet, pro καὶ ταύτας γενομένας, legentis κατασκευὰς τε γενομένας: *apparatus bellicus* enim (quae notio h. l. usu veniret) nusquam apud Xenophontem est κατασκευὴ sed παρασκευή. v. Hell. III. 4. 11. V. 2. 23. Mem. III. 3. 14. Schn. ad Cyr. V. 5. 2. cf. Lex. Xen. in vs. Levissima potius medela ita corrigatur: Ἐπίσταμαι δὲ καὶ τριήρεις πολλάκις ἐκπεμπομένας, σὺν πολλῇ δαπάνῃ κατεσκευασμένας, τούτου μὲν κ. τ. λ. De verbo κατασκευάζειν, hoc sensu, cf. Hell. III. 4. 1.

§. 10.

„ ὃ δοκεῖ τῶν ἀνθρωπίνων — πολυχρονιώτατον εἶναι." Cf. Mem. I. 4. 16. „ οὐχ ὁρᾷς, ὅτι τὰ πολυχρονιώτατα καὶ σοφώτατα τῶν ἀνθρωπίνων, πόλεις καὶ ἔθνη, θεοσεβέστατά ἐστιν, κ. τ. λ.

§. 12.

§. 12.

„ ἐπὶ προσήκοντας τόπους " Difficultate aliqua laborare hunc locum, equidem non video: quidni enim Graece diceretur οἰκοδομεῖν καταγώγια ἐπὶ τόπους, quod Schneiderus negat? Praeterquam enim quod saepius observatum est apud Atticos praepos. ἐπὶ subinde et cum Accus. *de loco ubi quid fit*, dici (vid. Abresch Dil. Thucid. IV. 28. p. 397.), ne ad hanc quidem notionem h. l. opus est illam praepositionem detorquere; sed idem fere significat ac praecedens περὶ, *ad*, *apud*, *circa*; cujus significationis crebra exempla citata sunt in Lex. Xen. v. ἐπὶ n°. 6 et 7. Omnia igitur bene sese habent, si ita vertimus: „ Peropportunum etiam foret, mercatoribus, praesertim iis qui peregre adveniunt, prope loca quae mercatui habendo apta sunt, publica deversoria exstruere." Operae pretium etiam est animadvertere illud καὶ — δὲ, Xen. in primis usitatum, notatque *praesertim*, *praeterea*, *imo*, *attamen etiam*. Vid. Viger. p. 545. ibi Hogev. et Herm. p. 847.

§. 13.

„ ἅμα τ' ἂν κόσμος εἴη." Praeterquam quod huc etiam referri possunt quae annotavimus ad §. 1. hujus Capitis, conferatur similis verborum structura, de Re Eq. XII. 2. „ Τοῦτο „ γὰρ ἅμα κόσμον τε παρέξει, καὶ ἦν, οἷον δεῖ, εἰργασμένον ᾖ κ. τ. λ." — et saepius ut h. l. simili fere dictione, ejusmodi commoda juncta memorat; ut ad sequentia πολλαὶ πρόσοδοι γίγνοιν-

νοῖντο. Hier. IX. 8. „ καὶ γὰρ αἱ πρόσοδοι αὔ-„ ξοιντ' ἄν, καὶ ἡ σωφροσύνη πολὺ μᾶλλον σὺν „ τῇ ἀσχολίᾳ συμπαρομαρτοῖ."

## Cap. IV. §. 1.

„ βούλομαι δὲ καὶ τοῖς μὴ εἰδόσι κ. τ. λ. Non solum illud δηλῶσαι βούλομαι, in narrationis ingressu Xen. usitatissimum est (cf. supra ad C. 1. §. 2.) sed et alterum τοῖς μὴ εἰδόσι. Vid. Cyr. VIII. 1. 2. „ Ὃ δέ μοι „ δοκεῖ ἐνδεέστερον, ἢ ὡς ἐχρῆν, δηλῶσαι, τοῦ-„ το ἐγὼ πειράσομαι τοὺς μὴ εἰδότας διδάξαι:" et sic fere de Re Eq. I. 1. „ Βουλόμεθα καὶ τοῖς „ νεωτέροις τῶν φίλων δηλῶσαι, ᾗ ἂν νομίζομεν „ κ. τ. λ. cf. VI. 1. Cyr. 1. 5. 7. Alio verbo „ eodem sensu utitur, de Re Eq. X. 10. Εἰ δέ „ τις ἀγνοεῖ, — γράψομεν καὶ τοῦτο."

## §. 2.

„ (πάνυ) παλαιὰ ἐνεργά ἐστι." Neque hoc loco satis idoneam video causam, quare pro ἐνεργά reponamus τὰ ἔργα, quod Schn. praefert: imo illud πάνυ, ex uno Cod. adjectum, non placet. A consuetudine sermonis Xenophontei non abhorret interpretatio, qua παλαιὰ accipitur pro eo quod alibi est, ἐκ παλαιοῦ: nisi fortasse melius est reponere πάλαι, prout modo sequitur, et loci sententiam ita deinceps constituere: οὕτω δὲ, πάλαι ὀρυσσομένης τε καὶ ἐκφορουμένης τῆς ἀργυρίτιδος, κατανοήσατε κ. τ. λ. *Atqui, cum haec ita sint, et jam inde ab antiquissimis temporibus terra argentosa effossa et*

*et egesta sit, animadvertite cet.* Frequentissime sane *οὕτω δὲ*, et *οὕτω δὴ* hanc habet notionem; vid. Herm. ad Vig. p. 793 et verbis *πάλαι ὀρυσσομένης κ. τ. λ.* ita per periphrasin repetitur id quod praecedit: *πάλαι ἐνεργά.*

§. 3.

„*ἔργου ἠπόρησεν.*" Ita et Cyr. IV. 5. 7. *ὥστε μὴ ἀπορεῖν ἔργου τοὺς ἐγρηγορότας.*

§. 4.

„*οἶμαι.*" Absolute ita interpositum Nostro frequentissimum vid. ll. citt. in Lex. Xen. h. v. litt. *a.*

„*ὥστε ἐν μόνῳ τούτῳ, ὧν ἐγὼ οἶδα ἔργων.*" Si ex consuetudine orationis Xenophonteae de hocce loco judicandum est, recte eum, post Leunclavium, Msstorum fide constituisse videtur Schneiderus; longius vero aberrarunt Zeunius et Weiskius. Et primo quidem nihil magis Atticum, quam hic pronominis relativi usus, *ὧν ἐγὼ οἶδα ἔργων*, pro eo quod ex vulgari sermonis usu foret, (*πάντων*) *τῶν ἔργων ἃ ἐγώ οἶδα*; ad quod probandum nemo, arbitror, exempla neque ex Xenophonte neque ex alio quoquam scriptore Attico desiderabit. (Ad hunc locum conferre possumus Mem. IV. 7. 1.) Contra Z. et W. ratio, quae ex vitiosa lectione *ᾧ ἐγὼ οἶδα* fluxisse videtur, illud *ἔργων* perperam conjungit cum *φθονεῖ*, quod non solum elegantiae, sed et idoneae verborum structurae repugnare videtur; hoc sensu enim scripsisset:

*οὐδε*

οὐδὲ τῶν ἔργων φθονεῖ οὐδεὶς τοῖς ἐπισκευαζομένοις, ubi intelligendum ἕνεκα (vid. Matth. Gr. Gr. §. 345.). — Non tamen adſentior Schneidero, quum ἐπισκευαζομένοις paſſive interpretatur, intellecto ἔργοις; hic enim dativus rei (quamvis ceteroquin post φθονεῖν non inſuetus) huic loco minus convenire videtur, cum, quia durum et pene jejunum est φθονεῖν τοῖς ἔργοις; tum ob praecedentia ἐν μόνῳ τούτῳ, quae verba fere indicant in ſequente participio ἐπισκευαζομένοις aliud quid eſſe intelligendum: ſc. *ipſos illos qui argentifodinas inſtaurant; qui novis additis operariis, eas ſibi et civitati meliores et fructuoſiores reddunt*. Hanc enim notionem verbo ἐπισκευάζειν et ἐπισκευάζεσθαι optime convenire ostenderunt Grammatici; vid. Lex. Xen. in v. et Bud. Comm. L. Gr. p. m. 579. quo ſenſu etiam infra §. 22. hujus Cap. dicit πολλοὶ τῶν κατεσκευασμένων. Atque ita elegantisſime h. l. φθονεῖν, *invidere*, *per invidiam obtrectare*, de eo qui videt aliorum εὐτυχίαν ſibi eſſe detrimento, cui invidiae hac in parte nullum locum eſſe poſſe Auctor noster affirmat. Et ſic eleganter Symp. IV. 43. „ Ἐγώ τε νυνὶ οὐδενὶ φθονῶ, „ ἀλλὰ πᾶσι τοῖς φίλοις καὶ ἐπιδεικνύω τὴν „ ἀφθονίαν, καὶ μεταδίδωμι τῷ βουλομένῳ τοῦ „ ἐν τῇ ἐμῇ ψυχῇ πλούτου."

§. 5.

„ Ἔτι δὲ οἱ μὲν ἀγροὺς κεκτημένοι κ. τ. λ." Ut hoc et ſeq. §. argentifodinarum opus ratione lucri, quod inde redundat, reliquis artibus et

et opificiis praefert, ita fere Oec. XV. 10. Ischomachum de agricultura disserentem facit, quae ibi etiam, eadem qua hic ratione, cum ad jucunditatem, tum ad utilitatem et rei familiaris emolumentum longe ceteris artibus anteponitur.

„ *ζημίαν λογίζονται.*" (Pro quo alibi etiam ζ. *ἡγοῦνται*, *νομίζονται*) Dictio haec Xenophonti admodum usitata. Vid. Mem. II. 3. 2. II. 4. 3. Ages. XI. 5. Oec. I. 7. atque ita vicissim *τιμὴν νομίζειν sibi honori ducere*, v. c. Cyr. I. 6. 11.

§. 6.

„ Καὶ γὰρ οὐδ' ὥσπερ κ. τ. λ." Zeunius jam h. l. notavit locutionem esse ellipticam s. anacoluthiam, in qua desideratur apodosis incipiens ab οὕτως; quae ceteroquin, in longiore enunciatione sequi solet, v. c. Oec. XV. 10. Hier. IV. 6. attamen et hic locus recte sese habet, si modo, ut observasse video Dindorfium, in novissima Xen. editione Lips. 1824, apodosis incipiatur a verbis: „ ἀργυρίτις δὲ;" cujus constructionis exemplum est in Cyr. IV. 3. 12. ἀλλ' οὐδὲ μὴν ὥσπερ τοῖς ἄλλοις ἀνδράσι, τοῖς μὲν γεωργίαι ἀσχολίαν παρέχουσι, τοῖς δὲ τέχναι, τοῖς δὲ ἄλλα οἰκεῖα· ἡμῖν δὲ στρατεύεσθαι οὐ μόνον σχολή, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκη. et rursus §. 13. Ἀλλὰ μὴν οὐχ ὥσπερ ἄλλα πολλὰ τῶν πολεμικῶν, χαλεπὰ μὲν, χρήσιμα δέ· ἱππικὴ δὲ οὐκ ἐν ὁδῷ μὲν ἡδίων, ἢ αὐτοὺς τοῖν ποδοῖν πορεύεσθαι; atque ita fere Oec. XX. 14.

§. 10.

§. 10.

„ οὐκ ἀντιλέγω." Ita Mem. I. 2. 17. Ἴσως οὖν εἴποι τις ἂν πρὸς ταῦτα — Ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτο μὲν οὐκ ἀντιλέγω. Cf. Hell. III. 2. 18.

§. 11.

„ Κατασκευαζώμεθα" Κατασκευάζεσθαι h. l. ex Xenophontis consuetudine notat *sese parare*, i. e. operum apparatus facere, argentifodinis instaurandis, operariis in iis collocandis cet. cf. §. 28. Anab. III. 2. 24. ἀλλὰ κατασκευάζεσθαι ὡς αὐτοῦ που οἰκήσοντας. v. Lex. Xen. in V.

§. 13.

„ νῦν διηγήσομαι." Cf. quae supra diximus ad C. I. §. 2. C. III. §. 1. cf. ad h. l. Hipp. I. 9. et 17.

„ ὁρῶμεν — ἀκούομεν." Utrumque item jungit, sed concinnius quodammodo, Anab. III. 1. 27. „ σύ γε οὐδ' ὁρῶν γιγνώσκεις οὐδ' ἀκούων μέμνησαι."

§. 14.

„ τὸ αἰσθανομένην κ. τ. λ." In horum verborum structura elucet Attica elegantia simul et concinna brevitas, (cujus exempla e Platone citavit Matth. Gr. Gr. §. 276). In ipsa vero consilii dandi ratione summa inest cum modestia tum prudentia (cf. quae diximus ad c. I. §. 1.). Manifestum enim est Athenienses hac

in parte, quod in metallis exercendis nullam publice curam et diligentiam adhiberent, summopere esse reprehendendos; quam reprehensionem, simul ut omnem asperitatem effugiat, sed et ne cives suos a re aggredienda deterreat, prudenter verbis mitigat; ante omnia vero eos monet, se nihil novi dicere, neque esse quod ipsum hujus consilii causa admirentur.

„ οἷς μεμέλημεν". Ex ingenio et oratione Xenophontis haec omnino jungenda videntur cum praecedentibus, ut sit οἷς πάλαι μεμέληκεν, nec referenda ad ἀκηκόαμεν, ut vult Weiskius, qui ita locum exponit: *Illi de nobis qui ista curarunt*. Si enim hoc voluisset Auctor, alia prorsus usus esset verborum structura, ut patet ex §. 25, ubi in simili re dicit μαρτυρήσαιεν ἄν μοι, εἴ τινες εἰσὶ τῶν μεμνημένων; tum etiam non dixisset ἀκηκόαμεν, quo, ex Weiskii interpretatione, in primis se ipsum respiceret: in eo autem parum modeste ageret, ac si ipse illa tantum curaret, ceteri non item; nec etiam modestia sibi constaret, quum modo dixisset, sese non ejusmodi quid dicturum quod ceteri ignorarent, aut quod inventu difficile esset; quippe quod omnes aut etiamnum viderent, aut, quod ad praeterita attinet, pariter audirent: τὰ μὲν γὰρ, ὧν λέξω, — ἀκούομεν. Venit igitur nunc ad ipsa exempla τῶν παροιχομένων, in quibus ἀκηκόαμεν eadem sententia repetitum est ac praecedens ἀκούομεν, ut sit: „ *Quod igitur ad eos attinet qui antiquitus* „ *illa exercuerunt, si qui argentifodinis ope*„ *ram dederint*," (quae notio v. μέλει μοι Xenophonti admodum usitata est) „ *audivimus N*-

„ *ciam*" *cet.* — Locutio illa elliptica nimis nota est quam ut fuse de ea exponamus. Zeunius eam ita supplet: „ *περὶ ἐκείνων οἷς μεμέ-* „ *ληκεν*;" quo pertinet frequentissima illa locutio ὃ δὲ λέγεις: „ *quod attinet ad id quod* „ *dicis*:" cf. An. V. 5. 20 et 22. De re Eq. VIII. 6. Hell. VI. 3. 12. — Ceterum hunc locum ut Xenophontis citat Athenaeus VI. 20.

§. 18.

„ Εἰ δὲ δυνατὰ λέγομεν." Ita fere Hipparch. V. 4. ὅπως δὲ μὴ προστάττειν δοκῶ ἀδύνατα, καὶ γράφω, ὡς ἂν γίγνοιτο τὰ δοκοῦντα αὐτῶν χαλεπώτατα εἶναι: quae sequuntur h. l. καθ' ἓν ἕκαστον σκοπῶν, in disquirendo et adhortando non minus Xenophonti usitata sunt. Vid. e. gr. Hier. XI. 1.

§. 22.

„ Εἰ δ' αὖ τις ταῦτ' ἐνθυμεῖται — θαῤῥείτω." Hoc loco, quum vulgaris lectio ne cum Weiskii quidem interpretatione perspicuam praebeat sententiam, recipienda videtur Heindorfii conjectura, πῶς, ἐπειδὰν, quae Schneideri remedio, οὐ inserentis ante πολλοὶ, omnino praeferenda videtur; in primis, si duos alios locos hujus Libelli, qui eadem fere argumentandi formula et verborum structura continentur, cum nostro loco comparamus, §. 34 et 41. h. Cap. Si enim, prout §. 34, dicere voluisset: *si quis* „ *vero, multis collectis operariis, putat, non*

*continuo multos fore qui eos conducant,*" legeremus: Εἰ δέ τινες οὐχ ἡγοῦνται — πολλοὺς φα- „ νεῖσθαι κ. τ. λ.;" aut si ita: „ *si quis vero* „ *metuat ne non multi sint*," *cet.*, Graece foret (prout §. 41.) „ Εἰ δέ τινες αὖ φοβοῦν- „ ται — μὴ οὐ πολλοὶ — φανῶσι." Nunc autem post verbum ἐνθυμεῖσθαι *secum reputare*, verisimile est, eum prout *in re incerta*, scripsisse πῶς, quippe qua notione post verbum ἐν-θυμεῖσθαι, uti et ἐννοεῖσθαι, semper sequitur pronomen aut particula vel interrogans vel relativa; v. c. πῶς, πότερος, τίς, ὅςις, οἷος *cet.* Ceterum eandem hanc admonendi formulam, qua iis difficultatibus, quae ex metu plerumque, aut errore aut opinionis discrimine oriantur, quasi obviam itur, in libris Xenophonteis saepissime, quamvis varie, repetitam, legimus; vid. An. III. 2. 18. Equestr. VIII. 6. Hipparch. VIII. 5. Hier. IX. 11. Hell. IV. 8. 4. V. 1. 19. VI. 5. 38 et 40. et tandem infra h. Cap. §. 39. et C. V. §. 5.

„ τῷ σώματι ἐργάζεσθαι." Ita Mem. II. 8. 1. τῷ σώματι ἐργαζόμενος τὰ ἐπιτήδεια πορίζεσθαι. Ad verborum structuram aliter quodammodo Cyr. III. 2. 25. οἳ — οὔτ' ἂν ἐπίςαιντο ἐργάζεσθαι, οὔτ' ἂν δύναιντο.

„ γνώμῃ ἐπιμελούμενοι." Haec etiam junguntur Oec. IV. 2. καταλυμαίνονται γὰρ τὰ σώματα τῶν τε ἐργαζομένων, καὶ τῶν ἐπιμελουμένων. Et saepius apud Xen. ἐπιμελεῖσθαι et ἐπιμέλεια de diligenti cura s. administratione dictum opponitur ipsi labori, ut Oec. V. 4. τοὺς αὐτουργοὺς — τοὺς τῇ ἐπιμελείᾳ γεωργοῦντας, et Cyr. I. 6. 5. opponuntur ἐργαζομένους

γους — ἀργοῦντας, ἐπιμελουμένους — ἀφυλακτοῦντας.

§. 32.

„ οἷόν τε δή." Si lectio haec sana est (de quo vehementer dubito), interpretandum erit οἷόν τέ δή τοῦτ' ἐςι — οὕτω καὶ: „ *Et eodem modo* „ *quo hoc institui potest, ita et privati, cet.*" atque ita saepius, si prior enunciationis pars longior est, post οἷον sequitur οὕτως s. ὡςαύτως δὲ (vid. Heind. ad Plat. Phaed. §. 45.): quae structura tamen vereor ut e Xenophonteis libris probari et confirmari possit. Si quid mutandum, placet Stephani emendatio: „ οἴομαι s. potius εἶναι δή:" hac autem recepta, post οὕτως aut post ἀσφαλέςερον inserendum ἂν; quod sane ob postremam syllabam ον excidere potuit.

§. 33.

„ καὶ ἐμοὶ μὲν δὴ εἴρηται." Hujus dativi pro ὑπὸ, multa sunt apud Xen. exempla. v. Mem. IV. 2. 19. Cyr. VIII. 4. 23. Ceterum non insolens ejusmodi formula in fine alicujus libri, capitis aut sectionis; v. e. gr. M. I. 2. 38. cf. et Hell. in f. Anab. VI. 3. 1. Ven. XII. 1.

§. 35.

„ ἐν ὠφελείᾳ ἔςαι." Cyr. VIII. 5. 15. Καὶ τὸ τιθέναι τὸ μέρος ἕκαςον, ὅπου μάλιςα ἐν ὠφελείᾳ ἂν εἴη, periphrasi cum praepos. ἐν, quae

quae Xen. frequenter usitata est; vid. Lex. Xen. v. ἐν N°. 17. Schneid. in Ind. Cyrop.

§. 37.

„τὰ μὲν καλῶς γνωσθέντα." Haec verba, de quorum sensu statuere dubitavit Schneiderus, simplicissimam mihi et perspicuam sententiam efficere videntur, praesertim si comparatione rursus utimur. Τὰ καλῶς γνωσθέντα sunt ea *quae rite perspecta et examinata sunt;* quae non temere fiunt, ita ut ab iis jure bonus exitus sperari possit. Opponitur εἰ δέ τι ἁμαρτηθείη, i. e. *si vero quid temere factum esset.* Nequaquam igitur opus est ut cum Weiskio post καλῶς inseramus ἔχειν; alibi enim Xen. eadem utitur dictione, et manifesto ea notione quam indicavimus: vid. Hipp. IX. 2. (quem locum, quum nostro lucis aliquid affundere possit, et utique ex eodem fonte fluxisse videatur, apponamus). Πάντων δὲ τῶν ὑπομνημάτων ἔμοιγε δοκεῖ κράτιςον εἶναι τὸ, ὅσα ἂν γνῷ ἀγαθὰ εἶναι, ἐπιμελεῖσθαι ὡς ἂν πραχθῇ. Ὀρθῶς δὲ γιγνωσκόμενα οὐ φέρει καρπὸν, οὔτε ἐν γεωργίᾳ, οὔτε ἐν ναυκληρίᾳ, οὔτε ἐν ἀρχῇ, ἢν μή τις ἐπιμελῆται, ὡς ἂν ταῦτα περαίνηται: cum h. l. cf. rursus Oec. XI. 8. Perspicuum est τὰ ὀρθῶς γιγνωσκόμενα referenda esse ad praecedentia, ὅσα ἂν γνῷ ἀγαθὰ εἶναι, quae sententia, in nostro loco, brevitatis causa verbis τὰ μὲν καλῶς γνωσθέντα continetur. Similiter et in Venat. XIII. 5. Ἴσως οὖν τοῖς μὲν ὀνόμασιν οὐ σεσοφισμένως λέγω (οὐδὲ γὰρ ζητῶ τοῦτο)· ὧν δὲ δέονται εἰς ἀρετὴν οἱ καλῶς πεπαι-

παιδευμένοι, ὀρθῶς ἐγνωσμένα ζητῶ λέγειν· Illustratur praeterea haec dictio ex Oec. XI. 8. οἱ „ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἄνευ μὲν τοῦ γιγνώσκειν „ τε ἃ δεῖ ποιεῖν, καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως „ ταῦτα περαίνηται, οὐ θεμιτὸν ἐποίησαν εὖ „ πράττειν." Denique pro ἀνύοιμεν, quod Castalionis conjecturae debetur, nec fere est hujus loci, fortasse melius erat reponere πράττοιμεν. Cf. Mem. IV. 2. 26. IV. 8. 4.

§. 38.

„ εἰ δὲ τὰ μὲν περαίνοιτο — τὰ δὲ μέλλοι." Eadem Xen. sibi opposuit An. III. 1. 47. ὡς μὴ μέλλοιτο, ἀλλὰ περαίνοιτο τὰ δέοντα."

§. 40.

„ ᾗπερ ῥᾷστον, ταύτῃ καὶ ἄριστον." Haec elegans loquendi forma Xen. non minus frequentata est, sive cum pronom. οὗτος, ut h. l. et Hell. VII 1. 2. pro quo et ὅπῃ—ταύτῃ ut Cyr. VIII. 3. 2. sive simpliciter ᾗ cum superlativo adjectivi aut adverbii, ut ᾗ ῥᾷστα idem fere sit ac ὡς ῥᾷστα, Mem. II. 1. 9. Cyrop. VII. 5. 82. Zeune ad Anab. VI. 5. 13. ubi recte omitti mihi videtur ἐδύνατο.

„ ὑμεῖς δέ." Dubitandum mihi videtur an non melius in hujusmodi simplici apodosi reponatur δή, ut Hell. IV. 1. 33. Εἰ οὖν ἐγὼ μὴ γιγνώσκω μήτε τὰ δίκαια, μήτε τὰ ὅσια, ὑμεῖς δὴ διδάξατέ με κ. τ. λ. (de quo tamen, si ambigua est Codd. lectio, judicium incertum est; vid. Gregor. de Dial. p. 78 sqq. Herm. ad Vig. p.

p. 846. ſqq.): aliud quid eſt ſi post longiorem protaſin part. δὲ perſpicuitatis cauſa pronomini relativo additur, de quo vid. Coray ad Iſocr. Paneg. c. 47. ubi contra perperam a multis reponitur δὴ, vid. Heind. ad Plat. Protag. §. 11.

§. 41.

„ Εἰ πόλεμος ἐγερθείη." Ita Hipparch. I. 19. ὅπως, ἢν πόλεμος ἐγείρηται, μὴ ἀμελετήτους ὄντας ἀγωνίζεσθαι δέῃ κ. τ. λ. ubi paullo ante praeceſſerat, ἢν πόλεμος γίγνηται, quod contra nostro loco mox ſequitur in §. 43. πολέμου γιγνομένου. Ita in utroque loco eadem obſervatur dictionis variatio.

§. 44.

„ Ἐν μέσῳ τούτων." Eadem ſententia Hipparch. IV. 15. dicitur εἰς μέσον Φιλίων τειχέων i. e. *inter medias munitiones*, non *intra*, ut quidam ceperunt; v. Schneid. ad ll.

„ εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρῆσαι." Hipp. IV. 18. οἵ τε ἴκτινοι δύνανται — εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἀποχωρεῖν.

§. 48.

„ Ἐπισιτίζεσθαί γε μὴν μέρει μὲν κίνδυνος, κ. τ. λ." Hunc locum varie interpretantur Weiskius et Schneiderus. Illi verba περὶ ὧν ἀγωνίζονται, notant: „ *illis pro quibus decertant;*" et ſignificat Auctor milites qui remanſerunt in castris, nec frumentatum exierunt. At quaerimus, num

οἱ

οἱ ἐπισιτίζοντες illis solis decertant, non sibi? Ea utique interpretatio suspecta videatur necesse est. Ratio autem Schneideri non magis se commendat. Ex hujus enim sententia περὶ ὧν ἀγωνίζονται est pro περὶ τούτων οἱ ἀγωνίζονται; quam dictionem equidem nec Xenophonteam, nec Graecam puto. Graeci sermonis ratio hac sententia postularet περὶ τῶν ἀγωνιζομένων, nec unquam, quod scio, Attici pro participio, quod tantopere concinnitati et eleganti brevitati inservit, inepta hac periphrasi usi sunt. Ea Attractionis species, ad quam haec verborum structura referenda est, ita se habet, ut pronomen relativum in casu antecedentis demonstrativi ponatur, si tamquam *objectum* verbo sequenti esset jungendum, non vero si ipsum hujus verbi est *subjectum*, ut satis ostendunt exempla quae in hoc Graeci sermonis idiomate a recentioribus Grammaticis adducuntur. Vid. Matth. Gr. Gr. §. 473. Buttmann. Gr. Gr. p. 403 seqq. Quum autem ἀγωνίζεσθαι sit verbum neutrum, neque dici possit, περὶ τούτων ἃ ἀγωνίζονται, ex antecedentibus repetatur praep. περὶ, ut sit περὶ τούτων περὶ ὧν ἀγωνίζονται; ubi nihil intelligi posse video nisi τὰ ἐπιτήδεια: pro his enim decertant ii qui frumentantur, si eos adoriuntur hostes. Praeterea si utrique intelliguntur, et qui frumentatum exeunt, et qui in castris remanent, adeoque *omnes* jam nunc in discrimine versari dicuntur, non video quid deinceps sibi velint verba: πάντες δ' ἀεὶ κ. τ. λ. — Quod ad praep. περὶ attinet, confirmatur haec interpretatio loco Hell. VII. 1. 7. ἔπειτα δ' οὐ περὶ τῶν ἴσων ὁ κίνδυνός ἐστιν ἐν τοῖς κατὰ θά-

θάλαττων ἀγῶσιν. ἀλλ' ἐκείνοις μὲν περὶ τῶν ἐν ταῖς τριήρεσι μόνον ἀνθρώπων, ὑμῖν δὲ καὶ περὶ παίδων, καὶ γυναικῶν, καὶ ὅλης τῆς πόλεως.

§. 50.

„ καὶ αὕτη." Jam dudum h. l. legendum censui καὶ ταύτῃ, quod et Schn. probat, et ipsa loci sententia flagitat, et Xenophontis sermo abunde confirmat. Quare non est quod h. l. repetamus aut refutemus Weiskii ineptias, quae quomodo ei in mentem venerint, aut cuiquam venire possint, plane non capio.

§. 51.

„ χρήμασιν εὐπορωτέραν." Ita nominatim Xen. si de reditibus civitatis administrandis loquitur; Mem. IV. 6. 14. „ οὐκοῦν ἐν μὲν χρη- „ μάτων διοικήσει κρατοίη ἂν ὁ χρήμασιν εὐ- „ πορωτέραν τὴν πόλιν ποιῶν."

„ εὐπειθεστέραν καὶ εὐτακτοτέραν." Haec duo, *obedientiam* et *modestiam* fere semper conjunxit Xen., vid. Hell. III. 1. 28. ubi de militum ducibus dicit: εὐτακτότεροι καὶ θεραπευτικώτεροι. Mem. III. 5. 5. ὁ δὲ Φόβος (τοὺς πολίτας) προσεκτικωτέρους τε καὶ εὐπειθεστέρους καὶ εὐτακτοτέρους ποιεῖ. cf. et Cyr. VIII. 2. 7 et 8. An. III. 2. 29 et 30. Hipparch. I. 24. Ag. VI. 4. Mem. III. 5. 18. Quis autem, qui Xenophontis libros legerit, non animadvertit, eum his virtutibus (εὐταξίᾳ τε καὶ πειθαρχίᾳ) cum in militari exercitus disciplina, tum in ci-

civitate bene regenda, plurimum tribuisse? v. Mem. III. 5. 21. Cyr. VIII. 1. 2 et 3. An. III. 1. 38. Weiske de Ing. Xen. p. 71.

## CAP. V. §. 1.

„ *προσφιλεστέραν καὶ πυκνοτέραν ἀφικνεῖσθαι.*" Vox *πυκνοτέραν* sequente Infinitivo, mihi etiam h. l. dura admodum videtur, nec, quod scio, Xen. hujus structurae alterum exemplum praebuit. Recipiendum censerem, quod et Schneiderus memoravit, *ποθεινοτέραν*, quae vox alibi etiam cum altera illa conjungitur. Oec. V. 10. *Τίς δὲ οἰκέταις προσφιλεστέρα, ἢ γυναικὶ ἡδίων, ἢ τέκνοις ποθεινοτέρα, ἢ φίλοις εὐχαριστοτέρα;*

## §. 2.

„ *ὡς ἐμῇ δόξῃ.*" Neque etiam haec dictio Xenophontem arguit; si quid reponendum, legerem, *ὡς ἐμοὶ δοκεῖ*, quae constans est Xen. consuetudo, et rei quod ratio postulat. vid. Mem. II. 3. 10 et 19. Hipp. passim.

„ *παραλόγως σκοποῦσιν.*" Vox *παραλόγως* Schneidero jam suspecta visa est. Melius saltem esset *ἀλόγως*, aut *πάνυ ἀλόγως temere prorsus*; *πάνυ* adverbiis crebro praeponi notum est; *ἀλόγως* habuimus in h. libro C. I. §. 6.

## §. 5.

„ *Εἰ δὲ πρὸς ταῦτα κ. τ. λ.*" cf. ann. ad C. IV. §. 22. f.

§. 8.

§. 8.

„ παραπεπτωκέναι." intelligitur καιρὸς, quod alibi additur. Hipp. VII. 4. ὁπότε καιρὸς παραπέσοι.

„ ἄνευ πόνων καὶ ἄνευ κινδύνων." Observari hic meretur haec duo vocabula apud Xen. saepius juncta reperiri, v. Cyr. I. 2. 1. IV. 2. 1. V. 5. 18. Symp. IV. 35.

CAP. VI. §. 1.

„ Ἀλλ' εἴ γε μήν." Si de postremo hoc capite ex legibus justi Epilogi est judicandum, nemo facile, arbitror, Auctoris diligentiam desiderabit, aut persuadendi facultatem ei denegabit. Jam enim in prima hujus capitis parte ex iis quae exposuit C. IV. §. 18. et 40, non solum fieri *posse* quae vult, sed et nedifficilia quidem factu esse, breviter concludit manum operi esse admovendam, ut quam primum sperato inde eventu frui possint. — Sed et consilium totius Libelli, quod statim inde ab initio indicavit, et deinceps, quo majorem vim haberet exhortatio, saepius memoravit, (v. C. I. §. 1. C. II. §. 5 et 17. C. III. §. 14. C. IV. §. 33 et 51. C. V. §. 1.) accuratissime h. l. repetit. Ita ut quicumque Xenophonteae dictionis indolem perceptam habeat, hac in parte item ejus concinnitatem et perspicuitatem agnoscere debeat. — Si verba rursus sunt spectanda, ad illud

„ προσφιλέστεροι κ. τ. λ." conf. initium Hipparchici: ἀφ' ὧν θεοῖς μὲν κεχαρισμενώτατα ἄρ-

ἀρξειας ἂν, σαυτῷ δὲ καὶ φίλοις καὶ τῇ πόλει προσφιλέςατα καὶ εὐκλεέςατα, καὶ πολυωφελέςατα: qui locus omnino eundem, quem hic noster, Auctoris sensum exprimit. Idem valet de iis quae mox sequuntur,

„ ὡς τάχιςα τούτοις ἐγχειρεῖν:" manus operi admovenda. Dignissima Xenophonte Socratico exhortatio: „ nihil valent verba atque „ admonitiones, nisi ipsa manus accedat;" rem exponit copiosius Hipparch. IX. 2. (quem locum attulimus ad C. IV. §. 37., cum quo loco cf. Oec. XI. 8.

§. 2.

„ λῷον καὶ ἄμεινον." Sunt verba quae in eadem re conjungere solet Xen. vid. An. VI. 2. 15. VII. 6. 44. Laced. resp. VIII. 5.

§. 3.

„ ἄρχεσθαι τοῦ ἔργου. Σὺν γὰρ θεῷ. κ. τ. λ." Haec quidem postrema opusculi verba ad ea pertinent, quae Xenophontis pietatem atque religiosam indolem quam maxime produnt. Non solum suadet id quod modo vidimus, ἄρχεσθαι τοῦ ἔργου, sed et in primis ut omnia fiant σὺν θεῷ; quod, quamvis aliis non insuetum fuerit, tam frequenter tamen in scriptis Xenophonteis legitur, ut huic pene proprium dici possit. v. An. VI. 3. 18. Cyr. I. 5. 6 et 14. et Hipp. V. 14. VI. 1. VII. 3. Rationem hujus dictionis Critobuli persona reddit breviter Oec. VI. 1. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ἔφη, ὦ Σώκρατες,

καλῶς μοι δοκεῖς λέγειν, κελεύων πειρᾶσθαι σὺν τοῖς θεοῖς ἄρχεσθαι παντὸς ἔργου, ὡς τῶν θεῶν κυρίων ὄντων οὐδὲν ἧττον τῶν εἰρηνικῶν ἢ τῶν πολεμικῶν ἔργων. Sed fusius ipse in fine Hipparchici IX. 8. Ἐὶ δέ τις τοῦτο θαυμάζει, ὅτι πολλάκις γέγραπται τὸ σὺν θεῷ πράττειν, εὖ ἴστω, ὅτι, ἢν πολλάκις κινδυνεύῃ, ἧττον τοῦτο θαυμάσεται· καὶ ἤν γε κατανοῇ, ὅτι, ὅταν πόλεμος ᾖ, ἐπιβουλεύουσι μὲν ἀλλήλοις οἱ ἐναντίοι, ὀλιγάκις δὲ ἴσασι, πῶς ἔχει τὰ ἐπιβουλευόμενα. Τὰ οὖν τοιαῦτα οὐδ', ὅτῳ συμβουλεύσαιτό τις, οἷόν τε εὑρεῖν, πλὴν θεῶν· οὗτοι δὲ πάντα ἴσασι, καὶ προσημαίνουσιν, ᾧ ἂν ἐθέλωσι, καὶ ἐν ἱεροῖς καὶ ἐν οἰωνοῖς καὶ ἐν Φήμαις καὶ ἐν ὀνείρασιν. Εἰκὸς δὲ, μᾶλλον ἐθέλειν αὐτοὺς συμβουλεύειν τούτοις, οἳ ἂν μὴ μόνον, ὅταν δέωνται, ἐπερωτῶσι τί χρὴ ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς εὐτυχίαις θεραπεύωσιν ὅ τι ἂν δύνωνται τοὺς θεούς. Haec autem e purissimo fonte philosophiae Socraticae esse hausta, non est quod multis verbis demonstremus. v. Mem. I. 1. f. I. 4. IV. 3. — Et omnino quis, qui Xenophontis scripta diligenter legerit, qui non solum universe ad ejus ingenium, sed et ante omnia ad sincerum illum pietatis sensum, et Divini Numinis reverentiam attenderit, quam quovis loco tam manifeste prodit, non etiam in hocce Epilogo Socratis discipulum agnoscat? Quis, qui in hujus libelli Exordio, et universe in toto orationis tenore, Auctoris modestiam et prudentiam merito laudaverit, non hoc loco ejus pietatem admiretur, eamque Xenophonte Socratico dignissimam et fere propriam judicet?

Hisce expositis, priori Commentationis nostrae

trae parti finem imponere liceat. Fieri potest ut in postremo hoc Capite subinde ad verborum minutias delapsi simus; in quo tamen animadvertat quis velim, difficile esse in ejusmodi argumento prorsus ab illo vitio cavere. Fortasse etiam alia quae ad hanc rem dijudicandam valeant neglexymus, aut in judicii rationibus exponendis aberravimus; quidquid sit, rem peritioribus judicandam tradimus. — Equidem nullam esse causam censeo, cur Libellus *de Vectigalibus Atheniensium* Xenophonti abjudicetur.

---

PARS

# PARS ALTERA.

## DE LIBELLO QUI INSCRIBITUR

## Ξενοφῶντος

## Ἀθηναίων Πολιτεία.

## PROOEMIUM.

Libellus *de Republica Atheniensium*, qui Xenophontis nomine vulgo fertur, ad ea antiquitatis monumenta referendus esse videtur, quae, aut infelici sorte nata, aut ab aliis dure admodum habita, ita ad nostram aetatem atque notitiam pervenerunt, ut, non solum fragmenti magis quam integri operis speciem prae se ferant, sed et justissimam de ipsorum parentibus natalibusque dubitationem excitent. — Et sane, quicumque Graecarum literarum haud plane expers hocce opusculum legerit, illud statuat necesse est, (quod alicubi Demosthenes de Atheniensium consiliis), esse ἄτακτα, ἀόριστα, ἀδιόρ-

ἀδιόρθωτα ἅπαντα; ut deinceps in Libelli fronte Xenophontis nomen adſpiciens, non poſſit non mirari ejusmodi farraginem umquam e nitidiſſimis manibus Atticae Muſae eſſe profectam. Minus igitur miramur quod noſtris temporibus ſaepius jam inter viros doctos exſtitit dubitatio, num recte iſte Libellus Xenophonti Socratico tribueretur, quam quod umquam vel ab ipſis veteribus Grammaticis ei tributus, et a poſterioris aevi eruditis ejus nomine editus eſt. In cujus rei cauſas inquirere fortaſſe operae pretium eſſet, niſi ſimul et infinitum et inanem laborem ſuscipere vereremur. Etenim ſine dubio magis noſtra refert ſcire quid hodie dubitandi dederit locum, quam quae olim aut ſcribendi aut edendi fuerit et cauſa et conſilium. „ Ars enim „ libros adulterandi et fingendi, qui ſplendidiſſima quaevis auctorum nomina mentiuntur, „ tam eſt antiqua, ut cum ipſis literis nata vi„ deatur." (1)

Et univerſe quidem de tota Libelli ratione et oratione nullum dubium eſt, quin, omni tempore, eruditiſſimi Xenophontis editores ita judicaverint, ut quivis, cui Xenophontea vel mediocriter nota ſint, ſtatuat neceſſe eſt; illas dotes, nimirum, quibus Xenophon omnium conſenſu inter Atticos ſcriptores elucet atque excellit, ordinem, ſimplicitatem, concinnitatem et elegantiam in hocce Libello plane deſiderari, et vel externum orationis habitum terſiſſimo ac nitidiſſimo illo auctore prorſus indignum eſſe. Num-

(1) R. Bentleii opuscul. p. 4.

Numquis vero fuit, qui, solis his indiciis ductus, certum quid statuerit? Quamquam quid loquor? Statuerunt sine dubio multi, sententiam expromsit, atque idoneis rationibus argumentisque firmavit adhuc nemo; fortasse nullam aliam ob causam, nisi quod res nimis lubrica est atque incerta, et, ponderatis in utramque partem dubiis, ad meram opinionem redit, quae sane in lite dijudicanda non magis valet, quam cujusque auctoritati est tribuendum. Fateor equidem externum hujusce Libelli habitum ejusmodi esse, ut justissima cuivis oboriatur suspicio, illum non integrum ad nos pervenisse, sed librariorum aut epitomatorum manibus corruptum esse et vitiatum. Sed, utut est, de Auctore quaeritur; dubitatur num recte Xenophontis nomen ferat; si falso, indicia aut ex ipso libro aut aliunde adferantur, quibus hoc aliis probetur. Sensit, ut opinor, difficultatem Weiskius, qui ea quae diximus, adfirmavit quidem, nec tamen Xenophonti illam Πολιτείαν adimere ausus est (1). Alii (2) dubitasse quidem videntur, sed in certamen non prodierunt. Rem aggressus est doctissimus Xenophontis editor, Schneiderus, qui, in Prolegomenis huic Libello praemissis, aperto Marte illud egit, ut Xenophonti scriptum abjudicaret. Num vero probabiles suae sententiae attulit rationes? Non eas certe, quae, collatis diligenter atque expositis dubitandi causis, nisi rem manifesto probent, ta-

(1) Vid. Prolegomena editionis Weiskianae.
(2) Veluti Manso, Sparta Vol. II. p. 296. Boeck. Staatsh. der Athener, Vol. I. p. 48 et 343.

tamen ad verum inveniendum viam quasi aperiant: nodum, ut ajunt, discindere maluit, et iis potius rationibus uti, quae, si ex ipso libro probantur, litem dirimunt, ipsamque adeo caussam ab omni controversia vindicant. Contendit enim Xenophontem Libellum istum *non potuisse* scribere, quippe qui eo tempore compositus sit, quo nullum adhuc Xenophontis scriptum exstaret. Hoc si verum est, cessat sane omnis ulterior disquisitio, neque opus est alia deinceps proferre argumenta; quo labore, hanc ob causam ut videtur, supersedit Vir eruditissimus. Sed quid fit, si, quae ille tamquam vera et indubitata propemodum posuit, falsa, aut certe manca atque debilia reperiuntur? Monuit hoc primus Boeckius (1), qui candide profitetur, sibi non in animo esse Xenophonti Libellum vindicare, sed et simul argumenta a Schneidero allata haudquaquam valere ad ea, quae vellet, probanda. Fieri potest ut ipsi Schneidero etiam aliis de causis Xenophonte indignum visum fuerit hocce opusculum; verum in hujus generis disquisitionibus minime omnium illud agendum videtur, ut opinionem antea conceptam et quasi stabilitam ejusmodi potissimum argumentis aliis probemus, quae, si vera sunt, *evidentiam* (ut in Logica dicimus) *mathematicam* praebent; sin falsa, rem eo deducunt, ut non solum incertiores quam antea, sed et multo longius a vero inveniendo remoti simus: tum enim usu venit quod vulgo dicunt: *qui nimium pro-*

(1) l. l. Vol. I. p. 343.

*probat nihil probat.* Et hoc ipſum est quod Schneiderus nobis egisſe videtur. Argumenta Viri Cl. non eam vim habuisſe, ut omnibus id quod ipſe contenderet perſuaderet, patet cum ex aliis, tum ex ipſa de hac re denuo propoſita quaestione. Num enim ullus dubitandi locus ſuperesſet, ſi, quae ille poſuit, vera esſent? At, dixerit fortasſe quispiam, niſi vera ſunt, certe probabilia esſe posſunt quae attulit; et ipſa quaestio in eo verſari potest, ut plura colligantur testimonia quae ad eandem ſententiam firmandam tendant. Meum quidem non est ſtatuere an hoc ſit quaestionis conſilium; quid de ipſa re ſentiam breviter exponam. Equidem vehementer dubito, an Libellus, qui inſcribitur Ἀθηναίων πολιτεία, recte Xenophontis nomen profiteatur; at vicisſim dubito an ita illud probari posſit, ut, *ſubductis temporum rationibus*, dicamus, Xenophontem hujus ſcripti *auctorem esſe non posſe.* Quandoquidem vero in hac quaestione tractanda mihi propoſui, remota omni praejudicatae opinionis fallacia, quoad ejus fieri posſit, verum indagare, et potius probabilitatem aut veriſimilitudinem asſequi, quam, veritatis umbram conſectando, mihi aliisque erroris viam aperire; primo loco indicare conabor, quam debilis et infirma ſit ea probandi ratio, quam iniit Schneiderus; ut ita, depulſo errore, integri ad cauſam accedamus; tum annotatione ad ipſum Libellum rationes deinceps exponam quibus mea nititur dubitatio, quibusque adductus ſcriptum illud Xenophonti vix tribui posſe cenſeo.

CA-

# CAPUT I.

## DE IIS ARGUMENTIS QUIBUS USUS EST SCHNEIDERUS, AD LIBELLUM XENOPHONTI ABJUDICANDUM.

§. 1.

Si argumentum illud a Schneidero allatum (Proll. ad h. l. p. 89) ad syllogismi rationem exigimus, cuivis patebit ipsam propositionem, insigni vitio laborare. Xenophontis enim ante Ol. 94. a. 4 nullum scriptum exstare, neque exstare potuisse, num ex eo probatur, quod huc usque nemo ostenderit, ante hoc tempus quidquam a Xenophonte esse scriptum? Haec sane argumentandi ratio, nisi mera *petitio principii* est dicenda, certe non est ejusmodi, ut huic disquisitioni fundamento esse posit. Etenim si absque ullo dubio patet Xenophontem non solum vixisse ante hoc tempus, sed et éa fuisse aetate ut *posset librum conscribere*, nonne dicendum est totam hanc argumentationem falsam esse, donec probabiliter demonstretur, haud verisimile esse eum ante hoc tempus librum quemcumque scripsisse? At de hac re

re Schneiderus nihil. Melius utique fuisſet ſi inde potius initium disputandi et argumentandi duxisſet. Quod ad nostram disquiſitionem attinet, non opus erit de Xenophontis aetate fuſius hoc loco exponere, praeſertim quum ſupra jam quae nostra ſit de hac re ſententia breviter notaverimus: ex qua quidem ſententia facile est contendere, ſcripta Xenophontis exſtare potuisſe eo tempore, quod Libello nostro praefinit Schneiderus; neque hoc prorſus negari poterit, etiamſi quis ad eam opinionem esſet propenſior, Xenophontem hoc tempore (expeditionis in Aſiam) juvenem admodum, utpote 26 aut 27 annorum, fuisſe. Sed in his, ne in infinitum delabatur disquiſitio, non quaerendum quid fieri potuerit, ſed quid factum ſit. Eorum operum, quae ſub nomine Xenophontis hodieque exſtant; (excepto e Schneideri ſententia hoc nostro *de Rep. Ath.*) nullum est de quo non aut manifestum aut certe veriſimillimum ſit, ſcriptum illud esſe post ejus reditum ex Aſia minore. Et omnino, etiamſi nullam aetatis ejus rationem habeamus, res ipſa fere declarat eum Athenis, et durante bello Peloponneſio, et post everſam patriam, Socratis familiaritati ſe potius addixisſe, quam animum ad ſcribendum appulisſe. Nam quod e Photio (1) adfertur, eum Iſo-

(1) Cod. 260. Verba ſunt γεγόνασι δὲ αὐτοῦ (Ἰσοκράτους) ἀκροαταὶ καὶ Ξενοφῶν ὁ Γρύλλου, καὶ Θεόπομπος ὁ Χῖος, καὶ Ἔφορος ὁ Κυμαῖος· οἷς καὶ ταῖς ἱστορικαῖς συγγραφαῖς προυτρέψατο χρήσασθαι, πρὸς τὴν ἑκάστου φύσιν ἀναλόγως καὶ τὰς ὑποθέσεις τῆς ἱστορίας αὐτοῖς διανειμάμενος. — Obſervandum autem est Xenophon-

Isocratis fuisse auditorem, a quo incitatus esse dicitur ad historias scribendas, illud, si ad haec tempora est referendum, manifesto pertinet ad scribendi exercitia, qualia Xenophontis nomine nulla umquam ad posteritatis memoriam pervenerunt. De iis scriptis quae ad nostram aetatem sunt servata, quum ipsa sint hujus rei testimonia, tuto statuere possumus: de deperditis, si quae sunt, incertum plane est judicium, nisi vel ex ipso Xenophonte vel aliunde de hac re constet. Sed quid dicendum de iis quae supposititia quis esse suspicetur? Haec sine dubio alia praebeant necesse est falsi indicia, quam ejusmodi quae ex ipsa demum quaestione pendent, et de quibus jure dubitari potest, quamdiu res ipsa de qua agitur, ad liquidum non est perducta. Si quis enim aut ex ipso Libello de R. A. aut aliunde probaret, nihil esse quod Xenophonti scriptum illud abjudicaremus, eumque ita, prout semper est habitus, revera ejus esse auctorem, ex ipsius Schneideri sententia affirmandum esset, quod nunc nullis certis indiciis negat, Xenophontem scripsisse librum ante Ol. 94. a ¾.

## §. 2.

Haee de syllogismi propositione. Assumtio ita sese habet: „ Ex ipso libello manifestum „ est eum esse scriptum ante Ol. 94. a ¾ A. C. 401.

„ Ergo

phontem non memorari in Isocratis discipulorum numero ab auctore Vit. X. Rhetorum Plut. II. p. 837.

„ Ergo Xenophon falso ejus auctor habetur." Ad quod probandum quatuor proponit argumenta ex ipso Libello collecta, (p. 92). Primum ex eo petitum est, quod Auctor, „ ubi de „ maris imperio ejusque commodis ad Athe„ nienses inde redeuntibus loquitur, sermone uti„ tur eo, ut dubitare lector non possit, maris „ imperium tum fuisse penes Athenienses in„ dubitatum, nec de eo Lacedaemonios cum Athe„ niensibus ullo modo adhuc certasse." — Haec deinde statuit temporibus regno XXX tyrannorum, i. e. Ol. 94. a. $\frac{3}{4}$, posterioribus minime convenire, „ quibus imperium maris et terrestre „ pervenerat ad Lacedaemonios cum Persis con„ junctos, et classem opibus Persicis sustentan„ tes." Mirum sane cuivis videri debet, doctissimum Schneiderum in his praepostere adeo et perverse judicasse. Jam animadvertit Boeckius (ll. p. 344.) infirmitatem hujus argumenti, atque obiter ostendit, post pugnam navalem apud Cnidum (quae facta est Ol. 96. a. $\frac{2}{3}$. A. C. 394. v. Dodw. ad h. a.) jam denuo Atheniensibus socios accessisse. Et omnino cuinam, vel mediocriter in Graecorum historia versato non notum est Athenienses post cladem ad Aegos Potamos maris dominatum et imperium in socios recuperasse? Cuinam non in mentem venit bellum illud *Sociale* Ol. 105. gestum, cujus causa nulla erat nisi ipsa haec Atheniensium dominatio? Quae res ut eo melius appareat, age videamus quaenam fuerint hujus civitatis fata inde a captis Athenis Ol. 93. a. $\frac{3}{4}$, usque ad cladem ad Chaeroneam Ol. 110. a. $\frac{2}{3}$ A. C. 338; quod temporis spatium, commodissime in quatuor

tuor partes f. epochas dispertiri potest. Primo tempore usque ad pacem Antalcideam (Ol. 98. a. ⅔ A. C. 387,) Athenienſes, amisſo omni imperio, paullatim res collapſas restituerunt non ſolum, ſed et, cum foederibus factis, tum in primis victoriis Cononis et Thraſybuli, denuo ſocios ſibi conciliarunt, et *θαλασσοκρατίαν* recuperare coeperunt. Vid. Diod. XIV. 83 ſq. Xen. Hell. III. 5. 8. IV. 8. 1 et 12. Iſocr. Paneg. c. 39. Areop. 5 et 27. ib. Bergm. cf. qui copioſe de iis expoſuit, Boeck. I. p. 446. Neque tamen jam tum ita ſtabile imperium obtinuiſſe dici posſunt, ut eadem illa qua antea erga ſocios duritie uſi esſe videantur. Vix enim res in pristinum ſtatum redire coeperant, quum, Lacedaemoniorum et Antalcidae molitionibus, celebris illa et Athenienſium dominationi perniciosisſima pax ſancita est, quae omnibus minoribus civitatibus libertatem et *αὐτονομίαν* concederet. Xen. Hell. IV. 8. 12 ſq. Diod. XIV. 110. Plut. Ag. c. 23. Artax. c. 21. Iſocr. Panath. c. 20 et 39.

## §. 3.

Sequitur illud decennium inde a pace Antalcidea ad initium belli Thebani, et Chabriae victoriam ad Naxum inſulam (Ol. 100. a. ¾. A. C. 377), quo tempore ex historicis manifestum est Athenienſes nullum exercuiſſe imperium in ſocios, omnem dominationem fuiſſe penes Lacedaemonios; cujus rei varia hoc temporis ſpatio ſunt indicia. Et primo quidem *bellum Mantineenſe*, de quo Diod. XV. 5. (qui ut nusquam

quam Lacedaemoniis favere videtur, ita et hic graviter eorum dominandi libidinem increpat.) Xen. Hell V. 2. Pauf. VIII. 8. Deinde *turbae civiles Phliasiorum*, quibus se in gratiam oligarchicae factionis immiscuerunt Lacedaemonii; (Diod XV. 19. Xen. Hell. V. 2. 8 et V. 3. 10 sqq. Agef. II 21.). Tum *Bellum Olynthicum*, de quo Diod. XV. 19. sqq. et Xen. Hell. V. 2. 11. sqq.; quo tempore Lacedaemonios dominatum tenuisse haud obscure significat Xen. Hell. V. 3. 27. manifestius etiam Diod. XV. 23. Tandem nefaria illa Lacedaemoniorum erga Thebanos perfidia, *capta Cadmea arce* a Phoebida Lacedaemoniorum duce, de quo v. Xen. Hell. V. 2. 17. Diod. XV. 20 et 25. Plut. Agef. c. 23 sq. Pelop. c. 5. — Haec igitur Lacedaemoniorum erga ceteros Graecos tyrannis, (de qua in primis copiose exponit Isocr. Paneg. c. 35. Pac. c. 33.) non solum belli Thebani causa fuit, sed et paullatim plerosque socios transmarinos ab iis abalienavit atque Atheniensibus conciliavit, qui hoc tempore communem illum, ad res ordinandas, sociorum conventum Athenis habuerunt, de quo Diod. XV. 28 sq., atque ita revera ὑπὸ τῶν νησιωτῶν ἑκόντων (ut dicit Xen. Vect. V. 6.) rei maritimae principes facti sunt: vid. et Euseb. Chron. p. 135. qui ad Ol. 100. a. 4. haec habet: „ *Athenienses Principes Graeciae facti.*"

## §. 4.

Durante vicennii spatio quod sequitur, Athenienses, sine ulla dominandi intercapedine, prin-

cipa-

cipatum obtinuerunt, et imperium in socios exercuerunt; primo quidem in auxilium Thebanorum contra Lacedaemonios, disrupto prius pacis foedere superioribus annis cum iis inito, (Diod. l. c. Xen. Hell. V. 4. 20 sq. et 34. Vect. V. 6 et 7. Isocr. Pac. 18.); in primis celebri illa Chabriae apud Naxum victoria, (Xen. Hell. V. 4. 60. Diod. XV. 34. Nep. in Chabr. et Timoth.) et Timothei στρατηγία, (Xen. Hell. VI. 2. 7. Diod. XV. 36 et 45 sq. Isocr. Areop. 5. et de Permut. p. 65. ed. Orell.); deinde pace facta cum Lacedaemoniis, *Ol.* 101. a. $\frac{3}{4}$ A. C. 374. cujus haec erat conditio ut Lacedaemonii terrae, Athenienses maris imperium obtinerent (Diod. XV. 38. Nep. Timoth. 2. ib. Stav. Dodw. Ann. Xen. h. a.): quod autem postea, *Ol.* 102. a. $\frac{3}{4}$ A. C. 369. inter utrosque constitutum est, ut alternis vicibus per quinos dies maris et terrae imperium exercerent, (de quo vidd. in primis orationes Proclis Phliasii et Cephisodoti ap. Xen. Hell. VII. 1. coll. cum Diod. XV. 67.) illud manifesto ad expeditiones duntaxat militares pertinet, et veri nominis erat ἡγεμονίας; nam ex iis quae deinde facta sunt constat, Athenienses ab eo inde tempore perpetuo *principatum illum maritimum* obtinuisse, quem, et illustri majorum exemplo, et regionis opportunitate, et in primis eximia in rebus nauticis virtute, quodammodo sibi vindicare poterant. Hoc igitur tempore absque ulla controversia per viginti circiter annos imperium illud, quod in Graecorum historia θαλασσοκρατίας nomine innotuit, fuit penes Athenienses; qui initio quidem, ut vulgo fiebat, omnibus modis socios ad

se

se allicere, sibique benevolos et devinctos reddere studebant (Diod. XV. 29 et 30.); quod iis ob Lacedaemoniorum iniquitatem et duritiem factu facillimum erat. Deindè vero, rebus stabilitis, vicissim ad eundem imperii abusum delapsi, socios dure admodum habuerunt, (quod cum aliunde, tum in primis ex Isocrate constat. Pac. c. 9. 27. 40. et passim; cf. Xen. Vect. I. 1.) atque eo libidinis processerunt, ut ad defectionem eos adigerent, tandemque bellum sibi excitarent, quod per triennium gestum plerisque insulanis libertatem reddidit, et huic ipsi Atheniensium praepotenti dominationi finem imposuit.

Quartum denique temporis spatium, inde a finito bello Sociali, continet Atheniensium fata Philippo in Macedonia regnante, bellaque contra hunc gesta, quibus Graeciae libertas extincta est. Ne hoc quidem tempore omnibus sociis destituti fuerunt Athenienses, quum constet eos etiam tum tributa quaedam exegisse. (Vid. Boeck. l. c. p. 454 et 466.) Neque etiam maris imperium (quod post Olynthum, aliasque in Macedoniae ora civitates captas, sibi vindicare studebat Philippus) penitus amiserant; quamquam bello Sociali adeo labefactata erat eorum res nautica, ut deinceps non solum a Philippi excursionibus maritimis, sed et a piratarum praedationibus aegre se defenderent. v. Demost. Phil. 3ª. et de Chers.

§. 5.

Ex hisce breviter ita expositis perspicuum est Athe-

Atheniensium maritimum illud imperium, ad quod respicere videtur Auctor Libelli nostri de R. A., regno XXX tyrannorum nequaquam fuisse extinctum, ut voluit Schneiderus: quin imo, si rem accurate perpendimus, dicendum erit multo melius omnia convenire iis temporibus, quibus, nullis adversantibus, perpetuum maris et sociorum dominatum obtinuisse Athenienses ostendimus, i. e. intra *Ol.* 100. *a.* $\frac{3}{4}$ et *Ol.* 105. *a.* $\frac{2}{3}$. — Quominus ita statuamus nihil obstat, quod contendit Schneiderus, maris imperium tum fuisse penes Athenienses *indubitatum*, nec de eo Lacedaemonios ullo modo adhuc cum illis certasse. Primo quidem ex ipso Libello ejusmodi quid nondum mihi constitit: sed, etiamsi illud Viro doct. concedamus, quodnam, quaeso, tempus scripti hujus Libelli constituendum est? Si ipsum illud temporis spatium, quo gestum est bellum Peloponnesium, (nam ante coeptum hoc bellum esse scriptum Libellum, ob rationes, quas deinceps explicabimus, temere prorsus statueremus,) dicendum est numquam fortasse de hoc imperio magis fuisse dubitatum, quam durante hoc bello; in quo tam mari quam terra utrisque fere Mars esset communis, nec ullum fere stabile in socios subditosque imperium, nisi quod belli fortuna sibi vindicarent. Nam in his non quaerendum est quaenam vires, qui belli apparatus, qui socii ante certaminis initium utrisque fuerint, nec etiam utri ipsa quasi natura ad imperium illud maritimum obtinendum magis essent idonei; sed ipsae res, ipsius belli casus et eventus respiciendi sunt. Nonne vel Siciliae clades, et, quae eam secuta est, omnium sociorum defec-

fectio ab Athenienſibus, (ne de ipſo belli exitu loquamur) ostendit, eo tempore imperium illud maximopere fuisſe ambiguum? (vid. omnino Boeck. l. l. Vol. I. p. 427.) Neque etiam, prouti mox videbimus, de *maris imperio* tunc certarunt Athenienſes et Lacedaemonii, ſed *de Graeciae principatu.* — Quod porro, ad indubitatum illud Athenienſium imperium probandum, argumenti loco adfertur, Auctorem C. 2. §. 11. populum Athenienſem vocasſe τὸν ἄρχοντα τῆς θαλάττης, illud vero nihili est; ut prorſus mirum ſit, eruditisſimum Xen. editorem ejusmodi quid protulisſe. Ex quo loco, quaeſo, hoc probatur, τὸν ἄρχοντα τῆς θαλάττης esſe eum qui *perpetuum* obtineat maris imperium, de quo numquam cum alio certamen habuerit? Contrarium undique conſtat: quod enim attinet ad verbum ἄρχειν, vid. Xen. Anab. VI. 6. 9. „ ἦρχον δὲ τότε πάντων τῶν Ἑλλήνων οἱ Λακεδαιμόνιοι." et eodem cap. §. 13. Καὶ γὰρ ἐν τῇ γῇ ἄρχουσι Λακεδαιμόνιοι καὶ ἐν τῇ θαλάττῃ τὸν νῦν χρόνον. Eodem modo dicitur κρατεῖν et inprimis θαλαττοκρατεῖν et θαλαττοκράτωρ, non de *perpetuo* maris imperio, ſed de eo qui novisſime mari ſuperior disceſſit, et ad tempus copiis navalibus est inſtructior. (vid. Sturz in Lex. Xen. v. θαλλαττοκρατία): quod perſpicuum est e Xen. Hell. I. 6. 2. et IV. 8. 10. ubi etiam illa θαλαττοκρατία ad locum restringitur, ut et ap. Diod. XII. 47. et Hell. V. 1. 28. de Antalcida: „ ὁ δὲ Ἀνταλκίδας γενομέναις ταῖς πάσαις ναυσὶ πλείοσιν ἢ ὀγδοήκοντα ἐκράτει πάσης τῆς θαλάττης.

§. 6.

§. 6.

Ad perpetuum autem et ἀναμφισβήτητον Atheniensium imperium respicere Auctorem Libelli de R. A. non solum non negamus, sed et libenter agnoscimus, modo ne quis contendat fuisse illud tempore belli Peloponnesii; quod vel uno indicio, ex ipso Libello petito, magnopere in dubium vocari potest. Loquitur Auctor c. 3. §. 5. de sociorum tributo, quod plerumque imponebatur quovis quinquennio: τὸ δὲ μέγιστον εἴρηται, πλὴν αἱ τάξεις τοῦ φόρου· τοῦτο δὲ γίγνεται ὡς τὰ πολλὰ δι' ἔτους πέμπτου. De hac re, quoad scio, aliunde nihil certi constat, (v. not. Schneid. ad h. l.); sed si ex indiciis probabilibus conjicere licet, statuere posse videmur, hoc non factum esse ante finem belli Peloponnesii et tempora XXX tyrannorum. Prima enim tributorum indictio apud Athenienses, qua, quantum pecuniae quaeque civitas daret, constituebatur, facta est ab *Aristide*, cujus arbitrio quotannis 460 talenta Delum sunt collata. v. Thuc. I. 96. Nep. Arist. c. 3. cf. Boeck. Vol. I. p. 427. Ea τάξις deinceps mansit usque ad Periclem, cujus aetate quovis anno 600 talenta in aerarium redibant, (Thuc. II. 13.) quique ipse fortasse aucti hujus tributi auctor est habendus; nisi potius causa inde repetenda est, quod plures eo tempore essent socii, adeoque major tributorum summa. v. Boeck. l. l. — In his nulla mutatio facta est ante Ol. 89. (vid. rationes quas attulit Boeck. Vol. I. p. 345. et not. p. 465 et 431.); quo tempore Alcibiades, postquam Atheniensibus

bus persuaserat, ut sociorum contributionem denuo (ἐξ ἀρχῆς) statuerent, cum novem collegis ad illud delectus, propemodum ad duplum illam auxit. (v. loc. Andocidis ap. Boeck. Vol. I. p. 431.) Ex his igitur patet ea aetate nec certum tempus ad hanc tributi indictionem statutum fuisse, nec ad ordinaria Senatus munera illud pertinuisse. Decennio fere postea i. e. Ol. 91. a $\frac{1}{2}$ A. C. 415. totam hanc tributa exigendi rationem ob nummorum penuriam aboleverunt, eorumque loco εἰκοστὴν illam substituerunt, de qua diserte Thucyd. VII. 28. „ Καὶ τὴν εἰκοστὴν ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον τῶν κατὰ θάλατταν ἀντὶ τοῦ φόρου τοῖς ὑπηκόοις ἐποίησαν, πλείω νομίζοντες ἂν σφίσι χρήματα οὕτω προσιέναι." — Hanc *vicesimam* deinceps usque ad belli finem tributi locum obtinuisse suspicatur Boeckius, l. l., „ quum," inquit, „ non constet eam rationem bello etiamnum durante „ fuisse immutatam." Equidem nihil certi hac de re statuere ausim, quum, quoad scio, nullo loco perspicua et indubitata testimonia adsint. Attamen ex uno Xenophontis loco (Hell. I. 3. 9.) non temere conjicere nobis videmur, eo tempore, quum Alcibiades post Siciliae cladem et sociorum defectionem Atheniensium res collapsas restitueret, tributa exigendi rationem ad pristinum statum rediisse. In enarranda nimirum illa contra Chalcedonem et Byzantium expeditione (quae facta est Ol. 93. $\frac{4}{1}$ A. C. 408.) haec refert: Καὶ ὅρκους ἔλαβον καὶ ἔδοσαν παρὰ Φαρναβάζου, ὑποτελεῖν τὸν φόρον Χαλκηδονίους Ἀθηναίοις, ὅσονπερ εἰώθεσαν, καὶ τὰ ὀφειλόμενα χρήματα ἀποδοῦναι. Haec utique eo tempore usu ve-

venire non poterant, si Φόρος esset abrogatus. Quae quum ita sint, quid fiet de statuta illa tributi indictione a Senatu fieri solita? Nam licet hoc factum esse non expresse negetur, ex iis tamen quae attulimus (quaeque copiosius d. l. exposuit Boeckius) satis liquet, ante finem belli Peloponnesii eam tributi statuendi rationem, quam Auctor Libelli nostri memorat, nondum fuisse usitatam. Quodsi, contra, ad illa tempora attendimus, quibus Athenienses rursus maris imperium, sponte ipsis delatum, susceperunt, (Vect. V. 6.) quodque per integrum vicennium ἀναμφισβητήτως obtinuerunt, omnino probabile fit, tunc, quum omnes civitates ad communem conventum Athenas coierant, munus illud tributa indicendi Senatui fuisse permissum, et quidem quovis quinquennio, s. potius quovis quarto anno (πενταετηρίδι vid. Boeck. p. 175 et 468. Vol. I.); ut ita in tributis exigendis eadem valeret ratio, quae dudum in redituum administratione et in Quaestorum munere recepta erat; v. Boeck. l. l. et p. 452. Petit Leg. Att. III. 2. 33. p. 337.

## §. 7.

Argumentum quod deinde e restricta Comoediae licentia ducit Schneiderus, nisi fere absurdum dicendum est, certe non majoris est ponderis, quam illud quod modo vidimus. Est autem ejusmodi: Auctor Libelli de A. R. dicit Athenis prohibitum esse, populum in scena ludibrio habere, eique maledicere; atqui constat, „ totum „ δῆμον Atheniensem publice irrisum fuisse ab

 „ Aris-

„ Aristophane in Equitum dramate, edito *Ol.* „ 88. *a.* 4. et Vesparum altero, edito *Ol.* „ 89. *a.* 2.:" ergo scriptio Libelli hoc tempore antiquior est (conf. et Schn. nota ad Lib. II. 18.). Hoc loco aeque dicere potuisset, (quod item observavit Boeck. Vol. I. p. 845.) Libellum post Aristophanis aetatem esse scriptum, nisi hoc ipsum revera multo probabilius esset, atque adeo potius dici debuisset. De quo breviter haec notasse sufficiat. Veteris Comoediae indolem eam fuisse, ut tam publica quam privata civitatis vitia libere notaret, constat inter omnes. Quod si tamen ad primas ejus origines attendimus, (quas probabiles sane tradidit Grammaticus in Bekkeri Anecdotis Vol. II. p. 747.) apparet vetustissimam illam Comoediam plane innoxiam, et, castigandis privatorum moribus, civitati saluberrimam fuisse: Ἀρχὴν οὖν δεξαμένου τοῦ πράγματος, πολλοὶ γεγόνασι κωμῳδοί, ἐλέγχοντες τοὺς κακῶς βιοῦντας καὶ τοὺς ταῖς ἀδικίαις χαίροντας, ἀναγέλλοντες τὰς ἀκαίρους καὶ ἀδίκους αὐτῶν πράξεις, καὶ ὠφελοῦντες κοινῇ τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηναίων. (Cf. Lucian. de Gymnas. § 22. Vol. II. p. 904. et huc item spectat Horat. Sat. I. 4. in.). At, crescente paullatim plebis et demagogorum licentia, (Periclis praesertim aetate) crevit simul Comicorum illa *παῤῥησία*; quae ab hoc inde tempore in primis plebem ejusque ductores insectabatur, ita ut, vel mordacissimis dicteriis eos exagitaret, vel palam eorum vitia in scenam traduceret. (Cic. fr. de Rep. IV. 10.) Atque haec est proprie sic dicta *vetus Comoedia*, cujus auctores fuerunt Eupolis, Cra-

ti-

tinus, et, belli Peloponnesii tempore, Aristophanes; in cujus Comoediis insignia satis hujus licentiae documenta exstant. De hac re ita pergit d. Gramm.: Ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν παράνομον ἐπὶ τὰ χερείονα νικᾷ, τὸ δὲ καλὸν ταχέως ἀφίσταται τῆς τῶν ἀνθρώπων πολιτείας, οὐ μετὰ πολὺν χρόνον οἱ ἄρχοντες Ἀθήνησιν ἤρξαντο κωλύειν τοὺς κωμικοὺς τοῦ μὴ φανερῶς οὕτω καὶ ὀνομαστὶ ἐλέγχειν τοὺς ἀδικοῦντας· αὐτοὶ γὰρ θέλοντες ἀδικεῖν καὶ μὴ ἐλέγχεσθαι, τούτου χάριν ἐπετίμων αὐτοῖς. ὅθεν ὥσπερ αἰνιγματωδῶς καὶ οὐ φανερῶς ἐλέγχονται ὑπὸ τῶν κωμικῶν." Etenim variis temporibus refrenatam quodammodo esse hanc Comicorum licentiam, constat quidem, nec tamen ita, ut ullam legem περὶ τοῦ μὴ κωμῳδεῖν τὸν δῆμον aut latam fuisse, aut perpetuo valuisse appareat nisi inde a tempore XXX tyrannorum, quo *media Comoedia* veteri successit: (vid. Schol. Arist. Citt. a Boeckio p. 345. et Petit. L. A. p. 150. cf. Platonius περὶ διαφ. κωμ.) cujus haec erat ratio, ut, quos quis vellet, in scenam producere liceret, modo latenter hoc fieret, neque expresso nomine. Hanc autem Comoediam civibus non minus contumeliosam fuisse colligere possumus ex eo, quod deinceps nova lege coercita est, et *novae Comoediae* locum cessit. "Ἔτι δὲ ἐπὶ τὸ πλεῖον προϊούσης καὶ ἐπικρατούσης τῆς κακίας, ἐκωλύθησαν τοῦ αἰνιγματωδῶς ἐλέγχειν καὶ ὑβρίζειν τοὺς κρατοῦντας καὶ ἄρχοντας τῆς πόλεως. Διὸ καὶ τρεῖς διαφορὰς ἔδοξεν ἔχειν ἡ κωμῳδία. Καὶ ἡ μὲν καλεῖται παλαιά, ἡ ἐξ ἀρχῆς φανερῶς ἐλέγχουσα, ἡ δὲ μέση καὶ αἰνιγματώδης, ἡ δὲ νέα μηδ' ὅλως τοῦτο ποιοῦσα πλὴν

καὶ δούλων ἢ ξένων. (Vid. praeterea Vosf. Inst. Poet. II. 27. Jonf. de Scr. Hist Phil. I. 5. Petit. L. Att. p. 151.). – Quum igitur pateat Auctoris nostri verba κωμῳδεῖν τὸν μὲν δῆμον — οὐκ ἐῶσιν referri non posse ad tempora veteris Comoediae, cui propria erat haec licentia, intelligantur necesse est de iis decretis quibus interdictum est Comicis τὸ κωμῳδεῖν ἐξ ὀνόματος, quae perpetuam legis vim non obtinuerunt ante *Ol.* 94; cujus rei rationem ita reddit d. Grammaticus: αὐτοὶ γὰρ θέλοντες ἀδικεῖν καὶ μὴ ἐλέγχεσθαι, quibuscum optime consentiunt Auctoris nostri verba: ἵνα μὴ αὐτοὶ ἀκούωσι κακῶς. Quae quum ita sint, num, quaeso, veri speciem aliquam habet Schneideri sententia, qua contendit, haud aliter fieri posse quin Auctor noster haec scripserit ante *Ol.* 88, quo tempore constat Aristophanem Atheniensem plebem ludibrio habuisse? Num enim Aristophanes primus hoc fecit? Nonne de Eupoli et Cratino idem constat? Denique, nonne paullatim haec licentia ex ipsa Comoediae indole sponte fluxerat? Si igitur legem aliquam respicit Auctor noster, (quod e verbis οὐκ ἐῶσιν tuto colligere posse nobis videmur), necesse est ut frequens abusus ejusmodi legi causam praebuerit; unde absurdum fere est statuere licentiam Comoediae refrenatam esse ante illud tempus quo maxime se jactavit; praesertim quum ejus rei ne levissimum quidem appareat indicium, et ipsa Auctoris verba multo commodius ad aliud tempus referri possint.

§. 8.

## §. 8.

Tertium temporis indicium petit Schneid. ex eo loco ubi memoratur *centesima* illa quae in Piraeo solvi solebat (de R. A. I. 17.). Contendit enim e loco Thucydidis VII. 28. (quem §. 6. jam attulimus) abolita centesima vigesimam institutam fuisse *Ol.* 91. *a* 1; quo facto certo concludit argumento, Libellum scriptum fuisse ante hoc tempus. Concederemus manifestissima esse omnia, nisi ipsius loci inspiciendi nobis esset copia, nostrisque oculis videremus Thucydidem d. l. εἰκοστὴν utique memorare, sed de abolita centesima ne cogitare quidem. Si autem verba ἀντὶ τοῦ φόρου eadem notione accepit Schneid. ac si dixisset Thucydides ἀντὶ τῆς ἑκατοστῆς, mira sanequam dicenda est haecce interpretatio, quae vehementer dubito num admittatur. Quod vero dixi Thucydidem de *centesima* ne cogitare quidem, patet hoc ex ipsius loci sententia, quam perspicue exposuit Boeck. Vol. I. p. 344 seqq. Praeterquam enim quod disertis verbis tradit Thuc. hanc *vigesimam tributi loco* esse institutam, nulla mentione facta *centesimae*, quam memorat Auctor noster, manifestum inter utramque est discrimen. Etenim fieri non potest ut *vigesima* illa earum tantum mercium nomine exacta sit, quae a sociis Athenas transvehebantur: quis enim, si ceterum ab omni tributo immunes essent, eos cogeret illuc tantum advehere merces suas? Nonne incertissimus hic fuisset reditus, qui simul maxima commoda atque emolumenta Atheniensium adversariis praebuisset, si sociis, ut plane liberi

es

essent ab omni tributo, integrum fuisset alio potius quam Athenas sua exportare? Unde minus etiam credibile est, ejusmodi immutationem umquam fecisse Athenienses, πλείω ναμάζαντες ἂν αφίσι χρήματα οὕτω προσιέναι. Ex ipso igitur Thucydidis loco probabiliter colligimus hanc *vigesimam* fuisse vectigal quoddam apud ipsos socios exactum, et quidem ab εἰκοςολόγοις; quae sententia firmatur cum ex illa hujus vocis interpretatione quae est in Lex. Seg. Bekkeri p. 185. tum ex loco Arist. Ran. vs. 365. Contra eo loco ubi in nostro Libello memoratur ἡ ἑκατοςὴ — ἡ ἐν Πειραιεῖ, i. e quae in Piraeo exigi solebat, manifesto res aliter se habet. Loquitur ibi Auctor de variis emolumentis quae civitati inde redibant, quod socii coacti essent Athenas venire, ut caussas suas in judiciis agerent, (πλεῖν ἐπὶ δίκας Αθήναζε.) Inter ea refertur illa ἑκατοςὴ in Piraeo soluta: quae igitur non mercium nomine exigebatur, (non enim veniebant mercandi caussa) sed tamquam portorium pro ipsis navibus quae portum intrarent: (quae etiam Boeckii sententia esse videtur; cf. item Schömann. de Com. Ath. p. 286.) Huc accedit quod Aristophanes Vesp. vs. 678. τὰς ἑκατοςὰς inter ea vectigalia enumerat, quae praeter sociorum tributum (φόρον) Atheniensibus redibant: dum modo vidimus τὴν εἰκοςὴν aliquamdiu ipsius tributi (φόρου) locum obtinuisse.

## §. 9.

Quod autem quarto loco a Schn. adfertur, de

de judiciis sociorum, cohaeret illud cum primo argumento de tempore quo maris imperium obtinuisse atque amisisse dicuntur Athenienses. Quod si merito a nobis est repudiatum, alterum hoc simul corruat necesse est. Si enim verum est pristinae illius dominationis tempore Athenienses sociis suis jurisdictionem ademisse, et judicia cum publica tum privata ad se transtulisse, quidni (ita jure cum Boeckio quaerimus) idem fecissent, quum iterum eodem potiti essent principatu, nec minus imperiose et superbe quam antea sociis imperarent? Nonne, si hac in parte posteri a proavorum duritie atque iniquitate quodammodo recessissent, credendum est, Isocratem, in Atheniensium illo praeconio, (v. Panath. c. 22 seq.) quum ceteras criminationes diluere studet, hanc laudem memoraturum fuisse, ut eam superioribus vitiis quasi opponeret? Undenam, ceterum, constat illam sociorum conditionem, dum eodem premerentur imperio, fuisse immutatam? Sed fortasse ipse Schneiderus, si ea considerasset, quae supra exposuimus, ab utroque pariter argumento abstinuisset. — Restat ut loquamur de voce Φόρος, qua (monente item Boeckio Vol. I. p. 344.) Auctor nostri Libelli usus est, quum tamen post *Ol.* 100. *a.* 4. ei supposita sit lenior vox σύνταξις; vid. Harpocr. in v. Etiamsi statuamus decreto publico aut populi scito hoc esse factum, de qua re tamen, quoad scio, non constat, verisimile est hunc euphemismum non nisi in actis publicis aut in orationibus ad populum habitis fuisse receptum. Numquis enim sibi persuadere potest vocabulum Φόρος, quod apud Graecos

tri-

tributis sociorum designandis proprium erat, (v. Thuc. I. 96. Plut. Sol. c. 15 Oud. ad Thom. Mag. in v.) brevi tempore ita proscriptum esse aut proscribi potuisse, ut postea numquam amplius eo usi sint reliqui scriptores? In libris Xenophonteis nusquam mentio fit συντάξεως, saepius Φόρου (in primis notandus est locus Hell. VI. 1. 4.; Isocrates συντάξεις καὶ Φόρους conjungit Panath. c. 41.; Aelianus V. H. II. 10. Timothei tempore Φόρους memorat. Non est igitur quod vox illa Φόρος, qua et utitur Auctor noster, temporis ratione scrupulum nobis injiciat.

§. 10.

Eadem vox Φόρος nos ducit ad aliud indicium, quod multo clarius etiam ostendere videtur Libellum non esse scriptum ante finem belli Peloponnesii. Cap. 3. §. 2. inter Senatus munera refertur etiam Φόρον δέξασθαι i. e. *sociorum tributum accipere*. Atqui ex Thuc. I. 96. perspicue docemur eo tempore, quo primum Graeciae principatum susceperunt Athenienses, creatos fuisse *pecuniae publicae Quaestores*, qui tributa acciperent. „ Καὶ Ἑλληνοταμίαι τότε „ πρῶτον Ἀθηναίοις κατέςη ἀρχὴ, οἳ ἐδέχοντο „ τὸν Φόρον," (cf. Pollux. VIII. 114. et citt. in Lex. Xen. h. v. Boeck. Vol. I. p. 189.) Praeterea alius etiam pecuniae publicae accipiendae Magistratus (jam inde a Clisthenis tempore) creatus erat, Ἀποδεκταὶ, qui fortasse, postquam sociorum commune aerarium Athenas translatum erat, simul cum Hellenotamiis accipie-

piebant pecuniam, aut etiam acceptam iis tradebant. (v. Poll. VIII. 97. et ib. Hemst. Boeck p. 171. et ibi citt. Arist. Polit. VI. 5. 4. Schneid. cf. Tittman Griech. Staatsverf. p. 248.) Mihi autem, ex iis quae de utrisque prodiderunt Lexicographi, haud procul a verisimilitudine abesse videtur, Hellenotamias pecuniis sociorum cum accipiendis tum administrandis praefuisse, Apodectas cum quaestoribus (Ταμίαις) reditibus ex ipsa civitate. — Quidquid sit, manifestum est durante primo illo Atheniensium principatu peculiarem ad hoc creatum fuisse Magistratum, atque ita Senatum eo tempore nequaquam hoc munere functum fuisse. Post cladem ad Aegos Potamos, et extinctam illam Graecorum ἡγεμονίαν, cessante sociorum tributo, cessavit etiam Hellenotamiarum munus, nec postea rursus ad illud lecti sunt (ut ostendit Boeck. l. l.): tuto igitur colligere posse videmur, tempore alterius Principatus, qui inde ab *Ol.* 100. *a.* 4. incipit, ab ipso Senatu hoc munus fuisse susceptum

## §. 11.

Sed et alius Libelli locus merito suspicionem movet cogitandum esse de tempore post *Ol.* 100. *a.* 4. Est ille C. 2. § 5. ubi Auctor discrimen memorat inter eos qui mari, et qui terra imperant. Constat quidem eos scriptores, qui post tempora belli Peloponnesii de rebus Graecorum memoriae prodiderunt, promiscue usos esse vocabulis θαλασσοκρατία, ἡγεμονία, ἀρ-

ἀρχὴ (1), ad *principatum* illum significandum, de quo inter Athenienses et Lacedaemonios tam acriter certatum est; at non apparet ad hoc usque tempus imperium illud bifariam distinctum, aut inter utrumque populum divisum fuisse. Nam inde a Pausaniae proditione universus Graeciae principatus penes Athenienses erat, (Thuc. I. 96.) quem quidem, Cimonis ductu tam terra quam mari gloriosissime tenuerunt. Proximo quod deinceps sequitur tempore, non minus viguit praecellens illa Atheniensium potentia sub Pericle et Tolmida; et saepius quidem, id quod in primis Themistoclis et Aristidis virtuti debebant (2), memoratum reperimus Athenienses cum copiis navalibus et usu rei maritimae, tum sociorum tributis prae ceteris Graeciae populis valere, nec tamen usquam maritimum a terrestri imperio sejunctum videmus (3). Quum vero bellum a Peloponnesiis contra Athenienses esset decretum, Pericles primus civibus suis ejusmodi consilium dedit, quod potissimum *ad maris imperium*, neglecto terrestri, tenderet, (Thuc. I. 142. Schol. ad Aristoph. Ran. vs. 1500 et 1502.) atque in ipso hoc bello gerendo vulgo apparuit, Athenienses maritimis co-

(1) V. c. Plutarcho Aristid. c. 23. Principatus ille vocatur ἡγεμονία et ἀρχὴ, cf. Nep. Arist. 2. Diodoro XI. 47. ἡ κατὰ θάλατταν ἡγεμονία. vid., Isocr. Paneg. c. 29. Panath. c. 22. et 25. Casaub. ad Athen. p. 596 et ad Polyb. I. 27.

(2) Thuc. I. 93. Diod. XI. 41. Plut. Them. c. 4. Arist. c. 25.

(3) Vid. orationes Peloponnesiorum et Atheniensium ap. Thuc. I. 74. 80. sqq. 121 et 122.

copiis, Lacedaemonios terrestribus praestare. Atque haec ipsa erat causa cur, post Lysandri victoriam, Lacedaemonii paciscerentur ignominiosam illam Atheniensibus conditionem de navibus dedendis; atque deinde iterum, quum Cononis et Thrasybuli tempore in eo essent Athenienses ut maris imperium denuo obtinerent, Antalcidea pace illud impedirent, Graecosque Asiae oram incolentes prodere, quam hanc principatus partem adversariis suis cedere mallent. Inde ab eo tempore imperium illud terra marique fuit penes Lacedaemonios, nec divisum illud esse videtur ante *Ol.* 101. *a.* $\frac{2}{3}$ *A. C.* 374. quo tempore primum de hac imperii divisione inter ipsos Athenienses et Lacedaemonios mentio facta est; v. Xenoph. Hell. VI. 3. 14. et VII. 1. cf. Diod. XV. 38. Nep. Tim. 2. Ex quo fere sequitur Auctorem haec non ante, sed post tempus illud scripsisse.

§. 12.

In Cap. 2. Auctor, quum enumerat commoda quibus fruebantur Athenienses prae aliis Graeciae populis, quaeque repetenda erant cum ex imperio illo maritimo et rei nauticae studio, tum ex ipsius regionis situ, ea respicere videtur quae revera olim facta erant, quaeque ita ipso exemplo comprobaverant, illa quae dicit fieri posse aut solere. Si haec legentes nobis Graecorum historiam inde a bello Persico in memoriam revocamus, videmus quidem nonnulla fortasse (ut Cap. 2. §. 16.) ad ipsa illa tempora belli Persici spectare, pleraque vero ad bellum Peloponnesium esse referenda; nec mirum, quum vi-

vitia atque furores democratiae pertractans, nullam partem historiae Atheniensium ante oculos habere posset, unde illustriora peteret exempla. Dum autem singula suis quaeque locis disponimus, ecce, sequitur locus ille (§. 15.) ubi dicit Athenienses, si insulani essent, ab hoc etiam metu immunes fore, ne ipsorum urbs a paucis i. e. ab iis qui paucorum imperio faverent, hostibus proderetur; nec etiam fore ut plebi contraria optimatum factio se opponeret, ea spe ut hostes terrâ in urbem introduceret. Quomodo Auctor, quisquis fuerit, de eo cogitare potuit, nisi revera factum esset, atque ita fieri illud posse exemplo esset comprobatum? Atqui nonne id ipsum quod d. l. memorat, factum est eo tempore quo Theramenes, aliique contrariae factionis principes, primo *Ol.* 92 *a.* $\frac{1}{2}$ *A. C.* 411. reip. formam mutarunt, plebi summum imperium ademerunt, hostes in urbem introducere conati sunt? (Thuc. VIII. 64 sq. et 91. Xenoph. Hell. II. 3. 46.) deinde vero, paucis annis postea *Ol.* 93. *a.* $\frac{3}{4}$ *A. C.* 405. obsessis a Lysandro Athenis, urbem Lacedaemoniis tradiderunt? (v. Xenoph. Hell. II. 3. 17. sqq. Diod. XIII. 107. XIV. 3. Isocr Areop. c. 27. et in primis Lys. adv. Eratosth. p. 102 sq. et contr. Agorat. p. 118 sq. Tauchn.) — Si igitur ad omnia haec indicia attendimus, temere profecto statueremus *Xenophonti hanc ob causam abjudicandum esse Libellum, quod antiquiorem manifesto prodat scriptionis originem.* Vidimus enim quam debilia sint argumenta quae ad hanc sententiam probandam sunt allata; vidimus praeterea quid ex ipso Libello adferri possit, ut scriptum nisi

si Xenophonti, certe Xenophontis aetati vindicetur. Si hisce adjungimus, indicia adesse probabilia Auctorem Libelli fuisse Atheniensem, fuisse exulem, patriae, sed in primis Atheniensium democratiae infensum, quae omnia quodammodo in Xenophontem convenire videntur, dicendum est causam nostram, si nihilominus Libellum Xenophonti abjudicandum esse censemus, dubiam magis et incertiorem quam antea esse factam. Quum autem omnis disquisitionis officium sit, quo propius ad verum inveniendum accedamus, in utramque partem disputare, non dubitavimus ea argumenta quae manifesti erroris convinci posse videbantur, refutare. — Reliquum est ut deinceps nostra dubia proponamus; in quo si forte errare aut temere statuere videbimur, eo magis veniam nobis flagitamus, quo magis causa quaevis dubia et difficilis jure eam sibi petere videtur.

CA-

# CAPUT II.

## ANNOTATIO.

Vidimus quibus potiſſimum rationibus Libellus *de Republica Atheniensium* Xenophonti vindicari poſſit; num jure tamen vindicetur, dubito. Indicant quidem ea quae huc usque disputavimus, *temporis ratione habita*, fieri poſſe ut Xenophon Libelli auctor ſit, nec tamen revera probant, ita esſe ſtatuendum; praeſertim quum omnis fere dubitandi cauſa in ipſius Libelli ratione et oratione poſita esſe videatur. Graviſſimum, fateor, praejudicium illud facit, quod inde ab initio iste etiam Libellus in ſcriptis Xenophonteis habitus est atque editus; et quamquam, ut jam diximus, non integrum ſervatum esſe videtur, ita ut ejus pars in quibusdam Codd. particulae alterius illius Libelli *de Vectigalibus* ſit juncta (1), quidquid utriusque exſtat, huc usque ſemper Xenophontis nomine pro-

(1) Vid. Schn. ad R. A. I. 17. et ad Vect. V. 4.

prodiit. Illud tamen magnopere mirandum videtur, quomodo Boeckio in mentem venire potuerit dicere, tantam in toto orationis habitu similitudinem esse tribus hisce, quae Xenophontis nomine feruntur, opusculis Politicis, *de Lacedaemoniorum Republica*, *de Atheniensium Republica* et *de Vectigalibus Atheniensium*, ut, si unum Xenophonti abjudicetur, eodem omnia fato in perniciem ruant (1). De priore nunc judicium ferre nostrum non est. Quod ad posterius attinet, suo loco vidimus illud et ad didacticum et ad protrepticum genus quodammodo esse referendum, cujusmodi exempla non solum passim in reliquis Xenophonteis scriptis reperiuntur, sed et ad quod item pertinet elegantissimus ille Libellus qui *Hipparchicus* inscribitur; cui, si peculiariter attendimus ad orationem et dicendi genus, simillimus est. Tertius autem ex hisce tribus Libellis, de quo nunc nobis est agendum, et de quo, ita ut in novissimis editionibus sese habet, judicabimus, toto habitu et colore ita ab altero illo differt, ut quomodo quis unum auctorem, unumque orationis genus in utroque agnoscat, plane non capiam. Illud omnino fateor, in libro adeo lacunoso et corrupto vix certum de proprio auctoris stilo judicium reddi posse; at, re bene perspecta, dicendum est, valere illud de uno vel altero eoque minutissimo fragmento; de ejusmodi loco, in quo quod auctor sibi proposuit, et ab initio professus est, pertractatur, non item. Nam, quamquam totius Libelli de R. A. ratio et descrip-

(1) Vol. I. p. 48.

scriptio non ejusmodi est, ut ordinis ei et perspicuitatis virtutem Xenophonti propriam tribuere possimus, singulae tamen partes plerumque (exceptis iis locis qui aperte vitiosi sunt) satis indicant quid Auctor sibi voluerit. Si vero aut a librario aut ab epitomatore corruptum Libellum esse statuimus, aut si e fragmentis quibusdam Xenophonteis consarcinatum illum esse quis contendat; vellem equidem, nisi in toto contextu atque in opusculi consilio, certe in singulis quibusdam locis agnoscere Xenophontem: nam propterea quod totum perierit, et particulae duntaxat quaedam servatae sint, non tamen in iis perierit necesse est auctoris ingenium atque indoles. Nonne enim in fragmentis illis operis Ciceronis de Republica, nostra aetate collectis atque editis, vel iis locis in quibus maxime contextus integritas desideratur, elucet divinum illud Ciceronis ingenium? Nonne ubique vestigia, sive potius manifestissima exempla repetita reperiuntur nitoris, elegantiae et gravitatis orationis Ciceronianae? Quidni (ne hujus generis plura excitemus exempla) in Libello de *de Rep. Ath* Xenophontis ingenium alicubi agnoscimus, si revera ei est tribuendus? Ubinam candor ille et simplicitas, quae saepius in altero illo *de Vectigalibus* observavimus? Ubinam orationis illa concinnitas et perspicuitas, quae Xenophontem tantopere a reliquis scriptoribus illius aetatis distinguunt? Ubinam, ut paucis absolvamus, locus vere Socraticus aut Xenophonteus? — Quod si ad alia scripta Xenophontea attendimus, quae dudum a viris doctis Xenophonti aut abjudicata aut eo indigna habita sunt, di-

dicendum est, etiamsi in iis fortasse lepores atque veneres Xenophonti propriae desiderari dicantur, ordinem tamen, perspicuitatem et vero etiam dictionem ipsam, Xenophonte haud prorsus indignam esse. Horum omnium in hocce Libello nihil, in quo, omnia aeque aut obscura, aut confusa et turbata sunt. Verborum nexus, structura, dispositio plerisque locis frigida inepta atque insulsa est, nec usquam Xenophonteae venustatis ullum vestigium; ipse praeterea verborum delectus saepe a Xenophonte alienus. Idem plerumque dicendum de sententiis, quarum multae non solum non arguunt Xenophontis ingenium, sed et ita ei repugnant, ut de iisdem rebus aut multo potiora, aut plane contraria ex ipsius scriptis afferri possint. Si autem ad Libelli consilium et rationem attendimus, (quatenus nimirum Auctor sibi constat, et cohaeret ejus oratio) non magis quam in reliquis Xenophontem Socraticum agnoscimus. Ne multa. Age, jam Critica Annotatione, quae diximus sigillatim persequamur, et omnia, quae non videantur esse Xenophontea deinceps, appositis rationibus, exponamus.

## CAP. I. §. 1.

„Περὶ δὲ τῆς." Hoc Libelli initium non esse integrum, sed abruptum potius, jam observavit Schneiderus (not. ad h. l.), nec ullum mihi innotuit Xenophontis opus, cui apte haec annecti queant, nec etiam ejusmodi exordii genus, quamquam ceterum saepius in iis aut brevis est, aut statim ipsam rem aggreditur, e reliquis Xeno-

phontis libris cum hocce comparari potest; minime vero omnium adnumerandum est ἀρχαῖς illis τρεπωδεςάταις, quas Xenophonteae scriptioni proprias tribuit Dion. Halicarn. vid. Comm. P. I. Cap. 3. §. 9.

ὅτι μὲν εἵλοντο τοῦτον τὸν τρόπον τῆς πολιτείας. Negari nequit horum verborum structuram duri quid simul et inficeti habere, ut jam in primo hujus opusculi ingressu totius scriptionis specimen quasi exhibeant. Si ex iis, quae modo diximus, pene conjiceremus, initium illud περὶ δὲ τῆς κ. τ. λ. fragmenti instar esse abruptum, neque ipsum locum recte *Exordium* dici posse, ex hisce verbis rursus statuendum esse videtur, Auctorem revera hinc scribendi initium fecisse, quum satis aperte significet totius scriptionis consilium, quod simpliciter eo redit: „Se de„mocraticam reip. formam non probare, propte„rea, quod in eâ mali et infimae conditionis „homines potiore sorte utantur, quam boni et „honestiores: Athenienses vero, quum de„creverint hac reip. forma uti, prudenter om„nia ea agere, quae tendant ad hunc statum „civitatis conservandum." An revera haecce fuerit Xenophontis sententia, post disquiremus. Hoc loco satis sit, observasse, Auctorem nostrum non Atheniensium, sed quamcumque democratiam vituperare, alioqui pro τοῦτον τὸν τρόπον τῆς πολιτείας dicere debuisset, τοῦτον τ. τρ. τῆς δημοκρατίας; itaque in genere eam condemnat; Athenienses i. e. Atheniensium plebem in reip. administrandae ratione laudat. Hoc igitur est Libelli exordium et consilium, neque illud ironice esse dictum, cum ex aliis pa-

tet

ter, ut passim videbimus, tum ex eo, quod eandem sententiam sine ulla ironiae nota saepius repetit, v. c. II. 20. III. 8 et 9. — Ceterum quod de verborum structura diximus eo pertinet, quod jam statim in hocce exordio concinnitatem Xenophonteam desideramus. Difficile est hujus rei rationem reddere; attamen quid universe concinnitatis nomine intelligamus, notandum erit. Concinnitatis nomine ejusmodi intelligimus enunciationis quasi coagmentationem, qua verba simul et ad intelligentiam et ad numerum apte sint posita et secum invicem cohaereant (1); reddit ea sententiam brevem, si perspicuitas inde lucratur, sed et ob eandem caussam longius eam producit, ita ut partim, grata simplicitate, eadem vocabula brevi intervallo repetat, partim vero omnem ingratam, inanem aut molestam vocabulorum repetitionem, ut perspicuitati et suavitati in primis adversariam fugiat. Si ad hanc normam non hujus loci solum, sed et fere totius Libelli orationem exigimus, facile est judicium de neglecta concinnitate. Et omnium maxime notanda esse videtur ea hujus vitii caussa, quae sita est in ineptis verborum re-

(1) „ Collocationem verborum et simplicium et con„junctorum, ex qua laevitas quaedam et harmonia nu„merusque efficitur, ita desiderant aures nostrae, ab „ipsa natura ad ejus sensum eruditae, ut orationem „crebro hiantem, vagam minusque apte conclusam, vehe„menter abhorrere videantur." *Ern. Opusc. Phil. Crit*, *p.* 127. *Vid. et Cic. Or c.* 12. *qui et ibid. c.* 24. *ita dicit*, „Collocata autem verba habent ornatum, si aliquid con„cinnitatis efficiunt, quod verbis mutatis non maneat, „manente sententia."

repetitionibus (ut h. l. in εἵλοντο - ἑλόμενοι - εἵλοντο, πολιτείας - πολιτείας et deinceps passim). Repetitio ea in scriptis Xenophonteis plerumque peculiarem habet vim, quae sententiae perspicuitatem et structurae concinnitatem auget potius quam minuit, imo vel in iis locis, ubi revera pleonastica quodammodo dici potest, v. c. Anab. VI. 3. 2. vid. ibi Zeune. Interdum ipsa, quam dicimus, sententiae perspicuitas eam flagitat, ut sine obscuritatis vitio negligi haud potuisset, v. c. Mem. IV. 3. 9. Anab. III. 5. 1. Hipp. V. 1. et 2. in primis vero Mem. I. 2. 21. III. 10. 14. An. VI. 1. 29. Vect. III. 8. Imo vero, non solum in ipsis his locis, sed et in aliis, ubi repetitio illa non ita necessaria videatur, peculiarem habet vim, et acumen quoddam Atticorum elegantia et simplicitate dignissimum. v. c. Mem. I. 1. 8. Cyr V. 3. 2. et 32. VIII. 1. 28. An. II. 1. 17. de Re Eq. VIII. 5. Ab his repetitionis quasi legibus raro aut numquam discedit oratio Xenophontea, quae contra, ubicumque apte fieri potest, nec ipsa dictionis ratio vocabulum quoddam repetendum suadet, grata quadam synonymorum variatione utitur, si sententia brevi spatio eandem fere in verbis notionem exprimi postulat. Exempla hujus generis sunt v. c. μυστήρια ἄγειν - μ. ποιεῖν Hell. I. 4. 20. πολεμῶ - ἐναντίος εἰμὶ. Hell. II. 3. 48. δῃοῦν - κόπτειν. Hell. IV. 6. 4 et 5. βοηθεία - συμμαχία. Hell. II. 1. 4. ἀποδεικνύναι - διατιθέναι. Mem. I. 6. 3. ὀρέγεσθαι - ἐπιθυμεῖν. Vect. III. 6. φύειν - ἐκφέρειν. Oec. XVI. 5. φύειν - ἀνιέναι. Cyr. V. 2. 15. πρέπειν - ἀρκεῖν. Cyr. V. I. 30. μηχανᾶσθαι-

πα-

παρασκευάσασθαι. Mem. II. 30. μετέχειν – κεκτῆσθαι Hier I. 6. γιγνώσκω – αἰσθάνομαι. Hipp. III. 5. σύμφορον – χρήσιμον. Hipp. VIII. 15. εἴπειν – φράζειν. An. V. 1. 8. aliisque locis, ubi variis modis haec in verborum delectu concinnitas elucet. vid. omnino Mem. I. 2. 25. II. 1. 4. et 28. Cyr I. 5. 7. sqq. III. 3. 52. IV. 6. 6. Hujusmodi autem locorum comparatione, quid in Xenophonteis libris concinnitatis nomine intelligamus, facile animadvertas, et simul perspicuum erit, quantopere et hocce exordium et multae aliae hujus Libelli partes ab eadem hac dictionis virtute abhorreant. — Ceterum (ut ad locum nostrum redeamus) illud ἐπαινῶ (frequenter vero etiam ἐπαινοῦμεν) Xenophonti non inusitatum est, sed et saepe ei opponitur ψέγω, ut eleganter de Re Eq. VI. 4. sq. qui locus hic conferri meretur: vid. item ib. VII. 4. 5. et 9. XII. 5. et 11. Hipp. IV. 10. pro quo et alibi saepe utitur verbo ἀρέσκειν, ut Hipp. II. 6. at ἐπαινῶ etiam est Hell. VI. 2. 32. — Ut vero hoc loco verba sese habent, interpungendum censerem post ἐπαινῶ·, deinde ταῦθ᾽ ἑλόμενοι vix bene aptari potest antecedentibus τοῦτον τὸν τρόπον τῆς πολιτείας, quod et ipsum friget, (monente jam Weiskio) quum nihil habeat, quo referatur, neque etiam structura verborum Xenophonti usitata pronomen οὗτος h. l. admittit, de quo ceteroquin vid. Mor. ad Isocr. Paneg. p. 13. et loci citt. in Lex. Xen. h. v. p. 365. Nec tamen, quisquis Libelli auctor sit, ea verba omissa aut intellecta esse arbitror, quae apposuit Weiskius (de Scopo et form. Lib. de

R.

R. A. p. 56); non enim conveniunt cum iis, quae de instauratione democratiae Atheniensium, auctore Thrasybulo, tradiderunt historici. v. Xenoph. Hell. Lib. II. in f. Diod. XIV. 33. Andoc. de Myst. Taylor. in vita Lys., melius, nisi fallor, et Xenophontis dictioni magis consentaneum erat: *ὅτι μὲν εἵλοντο δημοκρατεῖσθαι μᾶλλον ἢ ὀλιγαρχίᾳ χρῆσθαι*, aut brevius etiam, *ὅτι τὴν δημοκρατίαν ἀντὶ τῆς ὀλιγαρχίας εἵλοντο* (1); cf. Mem. IV. 5. 7. Hell. IV. 8. 27. Cyr. I. 1. 1., ubi pro *αἱρεῖσθαι*, variata dictione, est, *μᾶλλον βούλεσθαι*. v. Lex. Xen. v. *αἱρεῖσθαι* n°. 2.

„*τοῦτ' ἀποδείξω — τοῦτο*" *ἐρῶ*. Haec repetitio, quae commode vitari potuerat, idem illud nunc inficetum mihi reddere videtur, quod supra ad elegantem simplicitatem dictionis Xenophonteae retulimus. (v. Comm. P. I. ann. ad Vect. C. 1. §. 2. C. 3. §. 1.)

## §. 2.

„*δύναμιν περιτιθείς.*" Quamquam insuetus unius vocabuli usus ipse nostrae causae non multum prodest, haud abs re tamen erit, subinde etiam hujus discrepantiae notas animadvertere. Verbum *περιτίθημι* apud Xenophontem nusquam legitur notione *praebendi*, *conciliandi*, *tri-*

(1) Procul tamen abest, ut ipsam hanc sententiam ad Xenophontem referri velim, de quo infra pluribus exponemus.

*tribuendi*; saepius ea sententia utitur eleganti verbo περιάπτειν, ut Cyr. I. 5. 9. VII. 5. 60. VIII. 4. 32. (cf. Abresch dilucidat. Thucyd. p. 649); tum etiam magis vulgari verbo παρέχειν v. συμπαρέχειν τινὶ δύναμιν, ἀσφάλειαν, κόσμον, ἴσχυν. Vid. Lex. Xenoph. h. vv. — Observandum praeterea, idem verbum, pro quo commode aliud substitui potuerat, mox repeti.

„ἢ οἱ πολῖται." Morus h. l. πλούσιοι reponi vult. (vid. not. Schn.). Lectio, ut nunc est, etiam sublato καὶ, est inepta. Xenophon aut dixisset, ἢ οἱ ἄλλοι πολῖται, (v. c. Hell. V. 1. 31. Mem. III. 7. 9.) aut, ratione habita eorum, quae sequuntur τῶν πολίτων οἱ γενναῖοι καὶ οἱ χρηστοί ut Mem. IV. 2. 37. Hell. II.3 19. VII. 2. 20. Quod Schn. corrigi vult ἢ οἱ πολῖται οἱ γενναῖοι, alienum videtur a Graeca, in primis a Xenophontea loquendi consuetudine. Numquam enim, quod scio, si discrimen aliquod inter ipsos cives notatur, addi solet vox πολῖται, sed vocabula πόλις, πολίτης, πολιτεία, πολιτικὸς aut adhibentur discriminis causa, ut distinguantur cives a peregrinis et sociis, aut peculiariter spectant ad civitatis privilegium et reip. administrationem (διοίκησιν) Vid. Harp. et Suid. in v. πολίτεια. Et sic dicitur πολίτης ἀγαθὸς, quia *civis* spectatur, non vero πολίτης γενναῖος, quia γενναιότης ad *hominem* refertur, non ad *civem*. Ita Cyrop. I. 6. 33 seq. πρᾳότεροι πολῖται — ἄγριοι πολῖται, et Plat. Men. c. 26. οὐχ ὑπερήφανος δοκῶν εἶναι πολίτης, οὐδὲ ὀγκώδης τε καὶ ἐπαχθὴς, ἀλλὰ κόσμιος καὶ εὐσταλὴς ἀνήρ). Si vero οἱ πολῖται iis opponi dicuntur, qui modo enu-

me-

merati sunt, ea vis hoc voci esset tribuenda, ut significaret, *cives in urbe manentes*, dum ceteri navibus militant, quod tamen nullo Xenophontis loco probari poterit. De his Xenophon dicit: *οἱ ἐν οἴκῳ Ἀθηναῖοι.* Hell. I. 5. 16.

§. 3.

„ *χρηςαὶ οὖσαι καὶ μὴ χρηςαί.*" Quid hoc sit obscurum, neque ex Xenophontis consuetudine explicari potest. Probabile est Auctorem significare voluisse magistratus *honoratiores* et *minus honoratos*, cum illos, qui a generosis et ditioribus, tum qui ab aliis geri possunt. At Xenophon hac notione non *ἀρχαὶ χρηςαὶ*, sed *τῖμαι* dicere solet, ut Mem. II. 6. 24. et saepius, si res ita fert, *τιμὰς καὶ ἀρχὰς* conjungit, v. c. Cyr. I. 2. 15. Hell. III. 5. 12. cf. Mem. II. 6. 24. Nec, etiamsi alio loco reponuntur haec verba, prout Weiskius voluit, elegantiae quidquam aut perspicuitatis huic sententiae additur.

„ *τούτων — δεῖται ὁ δῆμος μετεῖναι.*" Etiam hoc verbum brevissimo spatio ter repetitum admodum placuit Auctori nostro. Xenophonti nusquam ejusmodi quid placuisse videtur. Hoc quidem loco durissima est ellipsis pron. *αὐτῷ*, ut fere, cum Heindorfio, *μετέχειν* reponeremus, prout est Cyr. I. 2. 15. Mem. III. 7. 1. 2. An. III. 1. 20. De Re Eq. I. 1. Hell VII. 1. 3. Praeterea aliis locis utroque verbo *μετέχειν* et *μετεῖναι* eleganter variatur oratio, ut Hier. IV. 1 et 2. (1), aut *μετέχειν* et

*κοι-*

(1) Ita et Plat. Protag. c. 36. (Heind.)

κοινωνεῖν. Hell. VI. 5. 1. et 2., pro quo et κοινωνὸς εἰμὶ, ut Mem. II. 6. 24. cf. Thom. Mag. h. v. p. 538.

„ἱππαρχιῶν." Ἱππαρχιαὶ, quod *praefecturas equitum* vertit Leunclavius, Xenophonti non dicuntur numero plurali. Singulari numero semel legitur Hipp. III. 13., quamquam hoc ipso libello de Equitum praefectura agit, uti et Mem. III. 3. Ita saepe Xenophon de *ducis munere* utitur voce στρατηγία, numquam vero dicit, στρατηγίαι. Sed fortasse h. l. reponendum ἱππαρχικῶν.

„ἐν τῷ μὴ αὐτὸς ἄρχειν ταύτας τὰς ἀρχὰς." Primo rursus inelegans est structura, ἐν τῷ μὴ αὐτὸς ἄρχειν — ἀλλ' ἐᾶν, deinde ineptissima rursus offendit repetitio in ἄρχειν et ἀρχὰς: denique ipsum illud, ἄρχειν ἀρχὰς (quamquam ceteroquin ejusmodi repetitio in verbo et nomine ejusdem originis Xenophonti admodum usitata est) in Xenophontis libris frustra quaeras (1), sed pro eo dicit, ἔχειν ἀρχὰς, ut Cyr. VIII. 3. 1., aut etiam simpliciter ἄρχειν, *magistratum gerere*, ut Mem. II. 6. 24. Anab. IV. 6. 16.

§. 4.

„δημόται." Schneiderus, qui tot tantaque molitus est, ut Xenophonti hunc Libellum abjudicaret, postquam ad h. l. venit, candide fatetur, omnem operam frustra esse insumtam et Libellum Xenophonti eripi non posse, si vera sunt, quae dixit Zonaras in Lex. MS. v. δημότης,

(1) Alii id dixerunt. v. c. Thucyd. VIII. 67.

της, (quem locum primus protulit Rühnk. in Ann. ad Mem. I. 2. 58.), qui dicit, omnium Atticorum solum Xenophontem usum esse voce δημότης pro *homine plebejo*, qua notione ceteri omnes dixerunt δημοτικὸς. At, ne de auctoritate, et grammatica diligentia Zonarae dubitemus, ipse ille Lexicographus, qui seculo demum XII. P. C. vixit, in hocce opusculo Xenophonti adjudicando falli potuit, praesertim quum jam ab antiquioribus, v. c. Diogene Laertio, Polluce, illam Πολιτείαν in scripta Xenophontis relatam videamus. Et quid praeterea unus hic locus certi adferre potest, quum vicissim tot alii sint, qui, quominus ita statuamus, adversantur. Ex ipso potius Xenophonte rem dijudicemus. Manifestum enim est discrimen, quod facit Xenophon inter δημότης et δημοτικὸς. Voce δημότης significat *plebejum* (τὸν τῶν πολλῶν ἕνα), nobilioribus et honestioribus civibus, (qui in h. Libello γενναῖοι καὶ χρηστοὶ vocantur) oppositum. Vid. Mem. I. 2. 58. ubi δημόται et πένητες junguntur. Cf. Cyr. II. 3. 15. VIII. 3. 5. Alterum vero δημοτικὸς dixit, si *populi studiosum*, *popularem* significare vellet, ex eo, quod terminatio ικος in adjectivis in primis aut studium aut aptitudinem notat (cf. Piers. ad Moer. p. 249. Thom. Mag. p. 147.) Patet hoc discrimen perspicue Mem. I. 2. 58 et 60. Numquam, contra, δημοτικὸς dixit Xenophon de *homine plebejo*. Atqui ea notione vocabulum illud saepius (1), ab Auctore Libelli nos-

(1) Vid. et C. 2. §. 18 et 19.

nostri usurpatum est, unde justissima dubitatio oritur, num verisimile sit Xenophontem in uno hocce Libello a constanti scribendi consuetudine recessisse.

„ Ἐὰν δὲ εὖ πράττωσιν — δημοτικοί." Mihi hic subjecti transitus ab οἱ πλούσιοι ad οἱ δημοτικοὶ admodum durus videtur, quod non ita foret, si ἐναντίον esset alter nominativus cum verbo passivo, ita: ἰσχυρὸν τὸ ἐναντίον καθίσαται τοῖς δημοτικοῖς, aut melius etiam, si unus omnino esset nominativus: οἱ πλούσιοι καὶ οἱ χρησοὶ — ἰσχυρὸν τὸ ἐναντίον ἑαυτοὺς καθισᾶσιν τοῖς δημοτικοῖς. Non facile ejusmodi transitus in Xen. scriptis deprehendas, nisi iis locis, ubi statim ex additis nominibus et ipsa verborum structura omnia perspicua fiunt, cujus generis satis sit, unum attulisse exemplum ex Anab. VII. 8. 3. ὁ δὲ αὐτῷ οὐκ ἐπίςευεν — χρήματα, quo loco saepius mutatur subjectum, nec tamen obscuri quid aut jejuni offendit.

„ Ἐναντίον." Vocabulum rursus contra concinnitatis legem repetitur, pro quo alibi Xen. altero loco posuit ἀντιπαλὸν. ut Hell. II. 3. 26 et 30.

§. 5.

„ Ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων." Steph. inter χρημάτων et ἐνίοις aliquid deesse suspicatus est; Castalio et Leuncl. in versionibus receperunt ἔνεςιν. Et omnino ejusmodi verbum desiderari h. l. quivis sentiet. Sed ne sic quidem idonea efficitur sententia, nedum ita perspicua et elegans ut Xenophonte digna videri possit. Si periodi

Xe-

Xenophontei ratione habita haec quodammodo sananda aut supplenda essent, mihi hoc ita fieri posse dudum videbatur, ut pro ἐνίοις τῶν ἀνθρώπων ...., legeremus, οἷς ἔνι τῶν ἀνθρώπων, τούτους τὰ πολλὰ εἰς πονηρίαν φέρει (1), aut elegantius hac Xenophontea periphrasi: τούτοις ἡγεμονική ἐςι πρὸς τὰ πονηρά, ut Cyr. II. 2. 25. (cf. Comm. P. I. C. 3. §. 9.). Sed omnino totus hic locus de paupertatis atque, inde orientis, ignorantiae et ἀπαιδευσίας incommodo, quod necessario ad vitia et turpitudinem ducat, sane dignissimus erat, qui Attico sale respergeretur. Quod ad πονηρίαν attinet, conferri meretur elegantissimus locus Cyr. II. 2. 23 sqq. De ἀπαιδευσία et ἀμαθία (quae ceteroquin Xenophonti saepius jungi solent) cf. Mem. IV. 1. 4., quibus collatis, in primis hujus loci insulsitas nudatur.

§. 6.

„ Τοῖς ὁμοίοις σφίσιν αὐτοῖς ἦν ἀγαθά. Rursus inepta plane repetitio in ἀγαθὸν, ἀγαθά; qua notione Xen. usitatissima sunt adjectiva λυσιτελὲς, κερδαλέον, σύμφορον, ὠφέλιμον (et substant. ὄφελος), quibus opponuntur βλαβερὸν, ἀλυσιτελὲς, ζημιῶδες, κακοῦργος. Deinde non minus insulsum est illud, τοῖς ὁμοίοις σφίσιν αὐτοῖς, in qua enunciatione praeterea dura quodammodo ellipsis aut breviloquentia inest. Illud nimirum sibi velle videtur: „ si optimates, aut „ ho-

(1) Ita v. c. Ven. XIII. 2. ἀφ' ὧν τοῖς νέοις αἱ μὲν ἡδοναὶ κεναὶ, ἀρετὴ δ' οὐκ ἔνι.

„ honestiores cives tantum in concione verba „ facerent, ea dicerent quae ipsis essent utilia, „ noxia vero plebejis." Tum ἂν omissum ante ἦν hac sententia non est Xenophonti proprium. Is enim particulam illam non omittere solet, ubi *de re incerta, quae conditioni subjecta est*, loquitur. Aliud quid est, si Indicat. ἦν non a sola conditione pendet, atque ipsa enunciatio est absoluta, ut Mem. II. 7. 10: „ Εἰ „ μὲν τοίνυν αἰσχρόν τι ἔμελλον ἐργάσασθαι, θάνατον ἀντ' αὐτοῦ προαιρετέον ἦν," quod tantumdem valet, quantum Latinorum *erat*, in hypothetica enunciatione. Vid. Matth. pag. 713. Obs. 1. cf. Zumpt. Lat. Gram. §. 519: atque ita etiam Anab. VII. 7. 40., ubi conditione apposita dicit: „ Ὄμνυμι δέ σοι, μηδ' ἀποδιδόντος δέξασθαι ἄν, εἰ μὴ καὶ οἱ στρατιῶται ἔμελλον τὰ ἑαυτῶν συναπολαμβάνειν." Deinde subjungit: „ Αἰσχρὸν γὰρ ἦν τὰ μὲν ἐμὰ διαπεπρᾶχθαι, τὰ δὲ ἐκείνων περιορᾶν ἐμὲ κακῶς ἔχοντα." Lat., *Turpe enim erat* cet.

„ νῦν δὲ λέγων ὁ βουλόμενος κ. τ. λ." Nec etiam hanc verborum structuram facile quis venustam aut concinnam dicat, praesertim, si attendat ad illa: λέγων — ἀναστὰς — ἐξευρίσκει, ubi sine dubio ita melius sese haberet verborum ordo: νῦν δὲ ἀναστὰς ὁ βουλόμενος ἄνθρωπος πονηρὸς ἐξευρίσκει κ. τ. λ., aut etiam, νῦν δὲ ὁ λέγειν βουλόμενος κ. π. ἀναστὰς ἐξευρίσκει. — At quid h. l. sibi vult illud, ἐξευρίσκει? Xen. Hell. IV. 1. 10. habet: ὅταν τι τοῖς φίλοις ἀγαθὸν ἐξευρίσκω, *si quando meis amicis aliquid boni invenio s. excogito*, ubi sane

ae perſpicua est ſententia. Nostro loco, *commodum ſibi excogitare* non cohaeret cum antecedentibus, ubi *de concionando* tantum ſermo est. Exſpectasſes potius λέγει, συμβουλεύει, aut ſimile quid. (1)

## §. 7.

„ τοιοῦτος ἄνθρωπος." Si quibusdam locis pronomine τοιοῦτος in malam partem utitur Xen., fit hoc cum emphaſi quadam, et quaſi δεικτικῶς, in primis ſi aliquem loquentem inducit, aut ſi antea ex ipſis factis apparuit, quanam notione illud τοιοῦτος ſit intelligendum; ex quo ſingularis huic vocabulo vis conciliatur: vid. Anab. III. 1. 30. VII. 7. 17. aliique loci, quos laud. Sturz. in Lex. Xen. h. v. p. 315. A. Hoc autem loco τοιοῦτος ἄνθρωπος nihil habet, quo referatur, niſi quod paucis verbis antecesſit ἄνθρωπος πονηρὸς, quae putida repetitio omnem hujus vocis vim evanidam reddit. Sed et ſimul h. l. perſpicuitati non esſe conſultum cuivis in oculos incurrit. Nam lateat ſub hoc pronomine necesſe est ſignificatio *inſcitiae* (ἀμαθίας), quod tamen ex iis, quae ſequuntur demum perſpicuum fit. *Improbitas* enim (πονηρία) non est cauſa, cur nihil boni ſibi aut plebi proferre ſciat, ſed *inſcitia*. Ad quod respondet Auctor, nihil interesſe an illiberaliter educatus et pravis moribus

(1) Cf. cum quod ad rem ipſam, quam h. l. tangit Auctor, tum quod ad verba ἀγαθὰ συμβουλεύει attinet Plat. Protag. c. 28. (Heind.) Alc. I. 7 et 11. et Alc. II. c. 12. (Buttm.)

bus sit ejusmodi homo, dummodo erga suos sit benevolus. Perspicuitatis igitur ratione habita scribendum fuerat: ὁ ἀμαθὴς καὶ ἀπαίδευτος (1). (De ἀμαθία vid. Socratis sententia Mem. I. 2. 59.)

„Καὶ εὔνοια." Schneiderus se, quid Weiskius h. l. sibi voluerit, non assecutum esse fatetur. Mihi Weiskii animadversio non adeo obscura videtur. Sine dubio virum doct. offendit nuda illa repetitio particulae καὶ, quo loco fortasse a Xenophonte exspectasset praepos. σὺν aut μετὰ, quum manifestum sit Auctorem hoc significare voluisse:" Inscitia et pravitas *juncta benevolentiae*:" Exemplum est in Cyrop. III. 1. 16.

§. 8.

„Ἀπὸ τοιούτων διαιτημάτων." Vocabulum διαίτημα universe magis pertinet ad vitam privatam ejusque agendae rationem. Exemplum inter multa praebet Thuc. I. 6. Pro ipso victu utitur eo (num. plur.) Xen. Mem. I. 6. 5. nusquam vero apud eundem, prout hic, notat *instituta civilia* (ἐπιτηδεύματα), de quibus luculentus est locus ille, de revocandis ad pristinam fortitudinem Atheniensibus, in Mem. III. 5. 14. cf. Cyr VII. 5. 86.

„Εὐνομουμένης τῆς πόλεως — τῆς δὲ κακονομίας κ. τ. λ." Hic etiam locus non minus quam multi alii, cum a Xenophontis ingenio, tum in primis a Socratico illo disputandi acumi-

(1) Cf. Buttm. ad Plat. Men. 27. ibique citt.

mine et definiendi diligentia, quae Xenophonteis libris fere propria est, vel maxime abhorret. Primo offendit rursus Xenophonti non usitata vox *κακονομία*, quae necessario referenda est ad malas Atheniensium leges, sive instituta civilia (*διαιτήματα*). Ferri fortasse illa vox potest ut opponatur *τῷ Εὐνομίᾳ*, (quamquam apud Atticum scriptorem me eam legisse non memini (1)), attamen Xenophon, iis etiam locis, ubi de legibus institutisque civitatis sermonem infert, ea abstinet. Vid. Mem. IV. 4. 15. et in primis Mem. I. 2. 41 sqq. (ubi *legitimo civitatis statui* s. *νόμῳ* opponitur *ἀνομία καὶ βία* (2)). Sed fieri potest, ut iis locis Xenophontis consilium non fuerit illam *κακονομίαν* memorare. Quare h. l. potius quaerendum est, an Xenophontis fuerit sententia, patriae suae instituta, et in primis *aequale illud concionandi jus* (*ἰσηγορίαν*), jam Solonis legibus stabilitum, *κακονομίας* nomine insignire (3). Et primo quidem loco universa Solonis legislatio a Xen. laudatur Symp. VIII. 39: „ *ἀθρητέον δὲ καὶ, πῶς ποτε Σόλων φιλοσοφήσας, νόμους κρατίστους τῇ πόλει κατέθηκεν.*" Deinde illud concionandi jus pariter omnibus civibus concessum, quod h. l. tanquam e malis legibus or-

(1) Herodotus I. 65. Lacedaemonios ante Lycurgum dicit *κακονομωτάτους σχεδὸν πάντων Ἑλλήνων* fuisse: — et in Elegia Solonis (ap. Dem. Fals. Leg. p. 422.) *malae leges* dicuntur *δυσνομία*.

(2) Sic simili loco *ταραχὴν* et *ἀναρχίαν* jungit Plat. Alc. II. c. 14.

(3) Hanc *ἰσηγορίαν* jam a Theseo esse constitutam dicit Demosth. Epitaph. p. 1397. R.

ortum vituperatur, nusquam in Xenophonteis, neque e Socratis, neque ex ipsius Xenophontis sententia, in vitiis democratiae censetur. Vid. (ubi ceteroquin hoc fieri debuisset) Mem. III. 5. 15. III. 2. 10. IV. 7. 14. et praesertim Cyr. II. 2. 17. Denique non tantum non constat, Xenophontem Atheniensium rempublicam usquam in scriptis suis *κακονομίας* nomine dedecorasse, sed et contrarium haud obscure patet ex Oec. IX. 14, ubi Ischomachum haec dicentem facit: „ *Ἐδίδασκον δὲ αὐτὴν ὅτι καὶ ἐν ταῖς εὐνομουμέναις πόλεσιν οὐκ ἀρκεῖν δοκεῖ τοῖς πολίταις, ἢν νόμους καλοὺς γράψωνται, ἀλλὰ καὶ νομοφύλακας προσαιροῦνται, οἵτινες ἐπισκοποῦντες τὸν μὲν ποιοῦντα τὰ νόμιμα ἐπαινοῦσιν· ἢν δέ τις παρὰ τοὺς νόμους ποιῇ, ζημιοῦσι.*" Nonne dicendum est, eum, quum haec scriberet, Atheniensium rempublicam ante oculos habuisse? Nam, licet etiam in aliis Graecis civitatibus idem esset magistratus, (ut apud Lacedaemonios, v. Pauf. III. 11. 2.), non verisimile est, eum, quum et Athenis essent *νομοφύλακες* (1), hoc quasi indicium protulisse bene constitutae civitatis, nisi revera de ipsa Atheniensium civitate ita judicaret.

„ *ὃ γὰρ σὺ νομίζεις.*" H. l. semel monuisse satis sit, invenustam hanc et rusticam fere dicendi formulam, a Xenophontis consuetudine et ingenio prorsus abhorrere, quum nusquam illa utatur, nisi in dialogis, aut ubi peculiariter in alicujus gratiam quid scribit, v. c in Lib. *de Re Equestri*, *Hipparchico*, *de Vecti-*

(1) Vid. Cic. de Leg. III. 20. rn. in Clav.

*galibus*, quibus locis et de se ipse loquens utitur prima singulari, aut plurali. Hoc etiam pertinent, quae leguntur §. 11. et C. 2. §. 11.

„ *αὐτὸς ἀπὸ τούτου.*" Pronomen *αὐτὸς*, prout h. l. positum est, nullam habet vim. Paullo ante dixerat: *ὁ δῆμος οὐ βούλεται — αὐτὸς δουλεύειν.* Recte, quoniam ibi plebs erat opposita toti civitati. Hoc loco praecessit, *ὃ γὰρ σὺ νομίζεις οὐκ εὐνομεῖσθαι*, cujus ratione habita, sequi debuerat, *ἀπ' αὐτοῦ τούτου*, quae utriusque pronominis conjunctio Xen. usitatissima est, v. c. Mem. IV. 2. 29. Oec. VIII. 15. IX. 2. XXI. 5. Symp. IV. 20. Cyr. II. 3. 4. et passim, neque ullo loco pro eo, trajectis verbis, legitur, prout hîc, *αὐτὸς ἀπὸ τούτου.*

§. 9.

„ *εἰ δὲ εὐνομίαν ζητεῖς — ὄψει — κολάσουσιν.*" Verbum *ζητεῖς* hoc loco minus apte positum videtur, nec fere *quaerendi*, *investigandi* aut *penetrandi* notio, quae huic verbo propria est, hîc convenire potest, sed potius *considerandi*, *attendendi*, quod ex perpetua Xenophontis consuetudine est *σκοπεῖν*, *σκοπεῖσθαι*, interdum *σκέπτεσθαι*, vulgo junctum verbo sensus aut affectus, ut: *σκοπῶν γνώσῃ*, *σκοπῶν*, *οὐ δύναμαι αἰσθάνεσθαι*, *σκοπῶν ἐξεύρισκεν*, et in Med. *σκοπούμενος εὑρήσεις.* Vid. Sturz in Lex. Xen. h. v. Deinde durus quodammodo est transitus personarum: *ὄψει — κολάσουσιν*, quamvis fortasse hoc breviloquentiae nomine quis defendat, pro: *ἔπειτα γνώσῃ — ὅτι κολάσουσιν.* Tum in verbis *τοὺς δεξιωτάτους αὐτοῖς*

τοῖς τοὺς νόμους τίθενται, pronomen αὐτοῖς rursus nihil habet, quo referatur, nisi ex antecedente δῆμος intelligamus Ἀθηναίοις; quod tamen non solum durum, sed et huic loco propterea minus aptum est, quod prima hujus §. verba fere indicare videntur Auctorem de εὐνομίᾳ in genere loqui, quum, si ad Atheniensium duntaxat civitatem haec essent referenda, exspectasses ejusmodi quid: εἰ δὲ βούλει τὴν Ἀθηναίων πόλιν εὐνομεῖσθαι, aut εἰ δὲ τῇ Ἀθηναίων πόλει εὐνομίαν ζητεῖς. Ceterum habemus rursus h. l. ineptam repetitionem voc. χρηστοὶ, quae commode vitari potuerat.

„ εἰς δουλείαν καταπέσοι.” Observandum est Xenophontem nusquam, prout h. l., notione metaphorica usum esse verbo καταπίπτω, nec dissimulo, mihi hanc dictionem invenustam quodammodo et frigidam videri. Eleganter Xenophon alibi dicit, ἐξ ἐλευθέρων δοῦλοι γίγνονται, qua structura frequentissime utitur. Vid. Mem. IV. 2. 29. Cyr. III 1. 17. VIII. 3. 39. An. VII. 4. 24. VII. 7. 28. de Re Eq. I. 17., aut etiam cum praepos. ἀντὶ, ut Hell. III. 5. 13., ἀντὶ γὰρ ἐλευθερίας διπλῆν αὐτοῖς δουλείαν παρεσχήκασιν. Sic etiam Mem. I. 3. 11.

§. 10.

„ ὑπεκστήσεται.” Verbum ὑπεξίστασθαι, quamvis a Grammaticis receptum, praeterquam in hocce Libello, apud Xenophontem non legitur. Ea notione, qua h. l. intelligendum esse videtur (*e via cedere*) dicit, ἐξίστασθαι et παραχωρεῖν ὁδοῦ, a quo distinguitur, *e sedibus surgere*, ἐξανίστασθαι

et *ὑπανίςασθαι θάκων*; vid. Symp. IV 31: *ὑπανίςανται δέ μοι ἤδη καὶ θάκων, καὶ ὁδῶν ἐξίςανται οἱ πλούσιοι.* et Hier. VII. 2., *ὑπανιςῶνται δ' ἀπὸ τῶν θάκων, ὁδῶν τε παραχωρῶσι.* cf. ib. §. 7.

„ *τὸν Ἀθηναῖον δοῦλον.*" Haec item verba manifesto praepostere sunt posita, quum ita potius scriptum exspectaremus: *οἰηθεὶς εἶναι δοῦλον, Ἀθηναῖον ἐπάταξεν ἄν*, i. e. ", saepe quis „ civem Atheniensem, putans eum servum esse, „ percuteret." Si autem ita intelligendus est hic locus, *τὸν Ἀθηναῖον* est pro *πολίτην*, aut, ut melius *τῷ δοῦλον* oppositum sit, pro *ἐλεύθερον*:, sed dubito rursus, num ex usu Xenophontis. Hic enim voce *Ἀθηναῖος* (subst.) uti solet, tamquam gentili, v. c., *τοῦ Εὐαλκοῦς υἱέως Ἀθηναίου*. Hell IV. 1. 40. Vid. et VII. 1. 35. Saepe vero etiam discriminis aut emphaseos causa, ut: *ὁ εἶπεν ὁ Ἀθηναῖος*. Hell. VII. 1. 37., quum ibi et alii adsint legati. Atque ita in aliis locis *Ἀθηναῖος* pro cive Atheniensi peregrino opponitur, e. gr. apud Demosth. contr. Neaer. p. 1375., adv. Polycl. p. 1215. Plat. Men. c. 33. et sqq. Quid vero, si *Ἀθηναῖον* ut adjectivum interpretamur, quod ab auctore Lexici Xenophontei factum videmus? Vereor, ut hac ratione perspicuitati magis consultum sit. An *δοῦλος Ἀθηναῖος* recte dicatur pro servo, qui Athenis vivit, sive publicus est, sive privato addictus in servitutem, vehementer equidem dubito (1). Apud Xenophontem nullum am-

(1) Alia ratio est, hujus dicti ap. Plat. Alcib. I. 31. *ἀλλὰ τῶν ἄλλων Ἀθηναίων ἢ τῶν ξένων δοῦλον ἢ ἐλεύθερον εἰπέ, ὅςις αἰτίαν ἔχει κ. τ. λ.*

ambiguae hujus dictionis exemplum exſtat. Quid etiam hac ſententia illud τὸν ante Ἀθηναῖον ſibi vult? Aut quid est, quod hac verborum ſtructura verbum ἐπάταξεν ἂν accuſativo objecti deſtituatur, qui nunc dure admodum intelligendus est, ut ſit: πολλάκις ἂν (τις τοιοῦτον) οἰηθεὶς εἶναι τὸν A. δ: ε. α.: aut etiam (ſi verborum magis quam rerum ordinem ſpectamus), εἰ νόμος ἦν — τύπτεσθαι, πολλάκις ἂν (τις) ἢ τὸν μέτοικον ἢ τὸν ἀπελεύθερον, οἰηθεὶς κ. τ. λ., quae tamen non cohaerent cum ſeq. δῆμος? Prout igitur h. l. verba diſpoſita ſunt, quoquo modo illud Ἀθηναῖον intelligamus, jure cuivis jejuna admodum, nec a Xenophontis manu profecta eſſe videbuntur.

## §. 11.

„ἵνα λαμβάνωμεν." Inter varias emendationes et conjecturas, quas h. l. propoſuerunt viri docti, nulla magis placet quam Heindorfii: ἵνα λαμβάνωμεν, ὧν ἂν πράττῃ τὰς ἀποφορὰς, niſi quod ita πράττῃ abſolute, prout h. l. poſitum notionem habet verbi ἐργάζεσθαι, quod fere ſolemne est de *opera mercede aliis locanda*, cujus tamen exempla in Libris Xenophonteis deſidero. Deinde offendit rurſus durus ille tranſitus, et Xenophontis orationi plane alienus, a φανεῖεν ad λαμβάνωμεν, praeſertim quum et αὐτόθι praeceſſerit. Quid, ſi pro λαμβάνωμεν, reponimus λαμβάνω ὧν α. π. τ. α., ut ita lenior ſit tranſitus ad ea, quae ſequuntur, ἐμὸν et ἐμὲ? Sed ne ſic quidem ulcus illud ſanatur. Non melius res ſeſe habet, ſi ad postre-

ma

ma verba ἐλευθέρους ἀφιέναι attendimus, quorum structura saltem omnibus et periodi et numeri legibus repugnat, et mihi quidem Xenophonte prorsus indigna videtur.

„ ὅπου δ' εἰσὶ πλούσιοι δοῦλοι." Jam ab Heindorfio observatum est, (quod facile cuivis in oculos incurrat), scribendum h. l. fuisse, ὅπου δὲ οἱ δοῦλοι πλούσιοι εἰσί. Ceterum, ne rursus ad inanes verborum repetitiones, nec ad ipsam orationis jejunitatem subsistamus, operae pretium est attendere ad argumenta, quibus h. l. causam suam egit Auctor noster. Inde a § 10. loquitur de servorum et inquilinorum *immodestia et licentia* (ἀκολασία), quum ne civibus quidem liceat servum percutere. Cujus rei nullam aliam adfert causam, nisi quod externo habitu et vestitu distingui nequeunt a pauperioribus civibus. At haec non esse poterat vera *causa* hujus immodestiae, quam tamen h. l. jure exspectasses. Melius quodammodo sequerentur, quae legimus deinceps §. 11., ὅπου γὰρ — περὶ ἑαυτοῦ. Quae verba, si rationem reddunt servorum luxuriae et licentiae, videamus, quo modo cum reliquis cohaereant. „ Primo," inquit, „ quia, ubi copiae „ sunt navales, ibi indulgendum est servis, ut „ domini ab iis partem stipendii nautici (ἀπο„ φορὰς) accipiant." (1) Nihil h. l. de ipso bello maritimo, quae praecipue hujus licentiae causa erat, (vid. Arist. Nub. vs. 7. ib. interpp.) neque etiam de frequenti manumissione servorum (2), qui, in expeditione navali militantes, vic-

(1) Cf. Boeck. l. c. I. p. 79 et 291.
(2) Verba Auctoris ἐλευθέρους ἀφιέναι ipsa sententia pos-

victores fuerant. Arist. Ran. vs. 33 et 705. ib. Schol. et interpp. cf. Xen. Hell. I. 6. 24. Palmer. Excerc. p. 774. „ Deinde, ubi servi sunt „ divites, ibi non prodest *meum* servum *te* timere; nam si *tuus* servus *me* timet, periculum est; ne suas opes tradere debeat, ne ipse „ de sua salute periclitetur." (ὥςε μὴ κινδυνεύειν περὶ ἑαυτοῦ.) Haec postrema verba, quamquam non nisi obscure admodum, quid sibi velit Auctor, significant, rursus ad ἀκολασίαν spectare videntur, sed ita ut ex iis fere appareat, longe aliam fuisse causam hujus licentiae quam illam, quae initio ab Auctore fuerat memorata: divitias autem (et haec sine dubio h. l. erat res primaria), unde habuerint servi, non indicatur, nisi quatenus e mentione τῶν ἀποφορῶν conjicere licet. Concluditur tandem tota argumentatio his verbis: διὰ τοῦτο οὖν ἰσηγορίαν καὶ τοῖς δούλοις πρὸς τοὺς ἐλευθέρους ἐποιήσαμεν. Utrum propter servorum licentiam, an propter eorum divitias, an vero propter emolumenta, quae inde capiant domini? Res est ambigua atque obscura, et totus hic locus ita confarcinatus,

*. . . . . ut nec pes, nec caput uni*
*Reddatur formae* (1).

Equidem vererer, ne injuriae crimine me adstringerem, si ista tribuerem Xenophonti Socratico, qui ab ipsis veteribus, iisque eloquentiae studiosis atque peritis dictus est ἐλεγκτικὸς καὶ καθαρὸς

τοῖς

postulante, non significant *manumittere* sed *indulgere*. vid. nota Schneid.

(1) Hor. A. P. vs. 8.

τοῖς ὀνόμασι, καὶ σαφῆς καὶ ἐναργὴς, καὶ κατὰ τὴν σύνθεσιν ἡδὺς καὶ εὔχαρις. (1)

„ Κινδυνεύσει — κινδυνεύειν περὶ ἑαυτοῦ.“ Ad h. l. conferatur Xenophon in Hier. VII. 8. Καὶ δῶρα γε διδόασιν οἱ πολλοὶ τούτοις οὓς μισοῦσι, καὶ ταῦτα ὅταν μάλιστα φοβῶνται, μή τι κακὸν ὑπ' αὐτῶν πάθωσιν.

## §. 12.

„ ἰσηγορίαν — ἐποιήσαμεν.“ Ἰσηγορία illa servis et inquilinis concessa merito suspecta esse videtur. Universe ἰσηγορία significare videtur, *jus libere loquendi apud aliquem.* Qua notione ea voce utitur Polyb. V. 27. vid. Ern. Gloss. Polyb. h. v. Apud Xenophontem, praeterquam in illo loco Cyrop. I. 3. 10., ubi jocose loquitur, quum omnes simul garriunt, ἰσηγορία non memoratur. *In civitate* verò statuendum videtur (praesertim si ad vocabuli originem attendimus), ἰσηγορίαν de *solis civibus* dici, et quidem de ea libertate, quae in democraticis rebuspublicis, plebi *aequale* cum optimatibus sententiam dicendi et suffragii ferendi *jus* concedit, qua notione saepe ἰσηγορία et ἐλευθερία juncta reperiuntur, v. c. Demosth. Mid. p. 555. Cf. in primis Dem. Rhod. lib. p. 195., uti et locum modo cit. ex Epitaph. p. 1397. Herod. V. 78. Dion. Halic. Ant. Rom. L. X. p. 641. Moer. h. v. et ib. interpp. Subinde conjungitur cum παῤῥησία, ut apud Polyb.

(1) Dion. Hal. Vol. II. p. 79.

Lyb. VI. 7., imo Isocrat. (Archidam. c. 41.) utramque vocem ita distinguit, ut ἰσηγορίαν ad liberos, παῤῥησίαν ad servos referat: ὡς ἔςιν ἓν τῶν αἰσχρῶν, πρότερον μὲν μηδὲ τῆς τῶν ἐλευθέρων ἰσηγορίας ἀνασχέσθαι, νῦν δὲ καὶ τὴν τῶν δούλων παῤῥησίαν ὑπομένοντας φαίνεσθαι. Cf. et Isocr. Areopag. c. 8. ib. Berg. — Quaenam igitur *juris civilis aequalitas* servis concessa sit, mirum videri debet. Nam de concionandi libertate in comitiis sermo esse non potest, quum extra dubium sit, servos Athenis inde fuisse prohibitos. Vid. Petit. L. A. p. 286. Schoem. de Com. Ath. p. 80 (1). Quod ad *inquilinos* attinet, res non minus obscura est. Constat enim, inter eorum privilegia, praeter ipsum Athenis habitandi jus, in primis fuisse ἰσοτέλειαν, ita ut alii simpliciter μέτοικοι, alii ἰσοτελεῖς μέτοικοι essent. Vid. praeter ll. citt. in Lex. h. v. etiam Wolf Proleg. ad Demosthenis Lept. p. 67. Quale fuerit hoc ἰσοτελείας privilegium, ita nobis a Grammaticis est traditum, ut plene atque ex omni parte de eo statuere nobis non liceat. Attamen ipsum nomen indicat, primarium illud fuisse: τὰ ἴσα τοῖς ἀςοῖς τελεῖν (ut est in Lex. Seguer. p. 267 cf. Ruhnk. ad Tim. p. 151.), ita ut μετοικίου immunitate fruerentur, civium jura non haberent, et ita medii quodammodo essent inter μετοίκους et δημοποιήτους (*cives adscriptitios*) (2). Inde verisimile videtur ἰσοτελεῖς non

(1) Locus tamen ex Aristophane allatus magis ad sacra quam ad comitia referendus esse videtur.

(2) Habebant hi, ut et Πλαταιεῖς, civium jura, salva

non habuisse jus suffragii (prout statuit Wolf. Prol. ad Lept. p. 70 eumque secutus Schoem. de Com. Ath. p. 81.). Vid. Boeck. II. p. 77. sqq., quamquam a Grammaticis quidem nihil diserte de hac re affirmatur, sed si habuissent, non diversi fuissent a *civibus adscriptitiis* (δημοποιήτοις), a quibus tamen perpetuo distinguuntur. Deinde, ad quosnam pertinet frequentissima illa Oratorum et Comicorum querela de nimia eaque perniciosa facilitate, qua Athenienses civitatem peregrinis impertiebantur (1)? Certe non ad *inquilinos*, quibus Athenis tantum habitandi privilegium erat concessum, sed ad eos, qui in civium numerum recepti, in comitiis perniciosa reip. consilia dabant: neque umquam hujusmodi quid ad *inquilinos*, in quorum numero item censendi sunt ἰσοτελεῖς μέτοικοι, (v. Valck ad Ammon p. 113.) spectare animadvertimus, quos, contra, omnibus modis in civitatem allicere studebant, cujus exemplum exstat in Xen. Vect. C. 2. Denique haud verisimile est, ἰσοτελείας immunitatem, quam saepe ob minores etiam utilitates concessam aut promissam videmus, (vid. Vectig. IV. 12. Hell. II. 4. 25. ib. Morus) simul complexam esse jus illud civitatis, quod inde a Solonis tempore saepe variis legibus restrictum, tandem ut unius ἀνδραγαθίας prae-

ma quadam exceptione quae ad sacra et ad Archontis munus pertinet; Dem. contr. Neaer. p. 1375. sq. cf. Schoem. de Com. p. 73.

(1) Vid. omnino Dem. de Contrib. p. 173. Isocr. Pac. c. 17. Aristoph. Ran. vs. 730.

praemium tribui poterat, atque adeo non nisi frequentissimis comitiis totius populi. Vid. Dem. contr. Neaer. p. 1375. Petit. L. A. p. 204 sqq. Meurs. de Fort. Att. C. 5. — Si igitur ἰσηγορία de civili privilegio verba in concione faciendi est intelligenda, non magis ad *inquilinos* quam ad *servos* pertinet. Si vero latiore sensu dictum est pro *loquendi libertate*, quae apud infimae classis homines proxime ad immodestiam et licentiam ducit, mirandum est, Xenophontem, diligentissimum ceteroquin in verborum delectu, adeo ambigue et obscure locutum esse, praesertim quum ea notione unice vocabulum παῤῥησία et παῤῥησιάζεσθαι apud Atticos in usu sit. Vid. e. gr. Dem. Phil. III. p. 111. (qui locus, quum proxime huc pertineat, adscribendus est): „ὑμεῖς τὴν παῤῥησίαν ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων οὕτω κοινὴν οἴεσθε δεῖν εἶναι πᾶσι τοῖς ἐν τῇ πόλει, ὥστε καὶ τοῖς ξένοις καὶ τοῖς δούλοις αὐτῆς μεταδεδώκατε· καὶ πολλοὺς ἄν τις οἰκέτας ἴδοι παρ' ὑμῖν μετὰ πλείονος ἐξουσίας ὅ, τι βούλονται λέγοντας, ἢ πολίτας ἐν ἐνίαις τῶν ἄλλων πολέων." Cf. item Plat. Gorg. p. 461. E. Denique si hunc Libelli nostri locum, comparamus cum iis, quae exstant in Vectig. c. 2., dicendum est Xenophontem, si utriusque Libelli auctor est habendus, parum rursus sibi constare, quum in altero illo tantum absit, ut inquilinorum immodestiam et licentiam e privilegiorum largitione ortam, reprehendat, ut potius nova quaedam iis concedenda suadeat, quibus, eorum benevolentiam magis sibi concilient cives, simulque civitatem majorem et validiorem reddant; (d. l. §. 5.) dum h. l. nihil dicit de

co-

eorum divitiis, nihil de immunitate (ἀτέλεια) quae, ob operam in argentifodinis collocatam, iis publice erat promissa (Vectig. IV. 12) (1).

## §. 13.

„ καταλέλυκεν ὁ δῆμος." Si ea est hujus loci sententia, quam tribuit ei Schneiderus: „ populus exercitia gymnica et musica abrogavit et antiquavit, tamquam sibi non convenientia," novum et inauditum videri debet verbum καταλύειν τινὰ hac notione: *impedire s. vetare, ne quis exerceat*; eodem hoc redit ac illud, quod idem adfert, τοὺς ἐπιτηδεύοντας esse pro τὸ ἐπιτηδεύειν. Xenophontem in hisce agnoscat, qui velit. Equidem hoc non magis, quam reliqua, ei tribuere audeo.

„ νομίζων τοῦτο οὐ καλὸν εἶναι." Si haec sana sunt, ineptissima rursus est ταυτολογία. Adjectivum ἀδύνατα nihil aliud esse potest quam, *id quod non licet, non decet*; (cf. Lex. Xen. in. v.) Hoc autem jam dixerat in οὐ καλὸν. Fuit, quum conjicerem, γνοὺς ὅτι τοῖς δυνατοῖς τ. ε. ε. restabat tamen parum elegans repetitio participiorum γνοὺς et νομίζων. Levi mutatione igitur sic restitui posset: (2) νομίζων μὲν τοῦτο καλὸν εἶναι, γνοὺς δὲ ὅτι οὐ δυνατὸς ἐστιν ταῦτα ἐπιτη-

(1) Ibi enim voci ξένων, sine dubio etiam intelliguntur *inquilini*, prout saepe hoc communi nomine opponuntur τοῖς πολίταις. v. Mem. IV. 4. 17. vid. Wolf. Pro ad Lept. p. 66 sqq.

(2) Aliter quodammo emendavit Orellius ad Isocr. Orat. de Permut. p. 343.

*τηδεύειν*. Certe magis Xenophonteum esset, quum Hell. V. 2. 23. ejumodi verborum structuram legamus: *ἐδίδασκον ὡς ταῦτα καλὰ μὲν εἴη τὰ ψηφίσματα, οὐ μέντοι δυνατὰ ταχὺ περανθῆναι.*

„ *γιγνώσκουσιν*." Si animadvertimus, qua notione praecesserit modo, *γνοὺς* et §. 3. *γιγνώσκει γὰρ ὁ δῆμος*, eadem notio sine dubio huic verbo *γιγνώσκουσιν* tribuenda est, (cf. mox. §. 14 et 18.) ut sit: *agnoscunt*, *intelligunt*, *perspiciunt*. Sed quid est, quaeso, „ plebs „ intelligit divites choris sumtus praebere, ple„ bem choros obire?" Sine dubio interpretandum est (qua tamen elipsi certe nunquam usus est Xenophon), *γιγνώσκουσι ὅτι κερδαλεώτερον, λυσιτελέστερον ἐστὶ τοὺς πλουσίους χορηγεῖν κ. τ. λ.*, atque ita fere Xen. Cyr. IV. 2. 25. Hell. V. 4. 36.

*ἵνα αὐτός τε ἔχῃ, καὶ οἱ πλούσιοι πενέστεροι γίγνωνται.* Quae hic adfertur ratio, minime certe Xenophontem auctorem arguit, quod cum aliunde, tum in primis e perversa argumentandi et judicandi modo patet. Notum est, Athenis ditiores praecipuas *λειτουργίας* civitati sustinuisse, in iisque etiam illas fuisse, quas h. l. enumerat, *χορηγίας*, *τριηραρχίας*, *γυμνασιαρχίας*: pauperiores contra mercede conductos in his operam suam praestitisse, ita ut revera haec pars civitatis ex altera victum quaereret, vitamque sustentaret. Si quis igitur quaerit, quamnam ob causam pauperiores hoc sibi faciendum ducerent, an umquam probabilem eam esse rationem credat, quae hic adfertur: *ut divites pauperiores fierent?* Nonne, si hoc verum esset

ſet, brevi tempore iisdem emolumentis destituti, coacti fuisſent plebeji aliunde vitam quaerere, et ſibi ipſi proſpicere? Nonne ſtultisſimum fuisſet, ideo ditiores ad ſumtus ſibi faciendos adigere, ut paullatim eorum facultates exhaurirent, quibus ſolis fere alebantur? At; dicat forte quispiam, conſtat tamen, in Athenienſium civitate rem ita ſeſe habuisſe, ſaepisſime pauperes ad opulentiam pervenisſe, divites ad inopiam esſe redactos, atque in primis horum conditionem, eo quo hic Libellus ſcriptus esſe videtur tempore, fuisſe miſerrimam, (vid. Iſocr. Pac. c. 40. Dem. Olynth. III. p. 36. Xen. Symp. IV. 45. et quae citt. a Bergm. ad Iſocr. Areop. c. 12. pag. 122.) Vera haec quidem ſunt, ſed vicisſim animadvertendum, Auctorem noſtrum non perſtringere vitia Athenienſium (prout Iſocrates in Areopagitico) ſed, contra, demonſtrare, ὡς εὖ διασώζονται τὴν πολιτείαν, ipſa vero vitia, quae tangit, democratiae inhaerere. Non enumerat mala et calamitates, quae ex pauperum ignavia et ditiorum luxuria atque largitionibus oriuntur, ſed dicit aperte, plebejorum hoc esſe conſilium, ut fortunatiores cives ad inopiam redigantur. At non ita de mutua illa pauperiorum et ditiorum necesſitudine judicavit Iſocrates (Areop. 12.), οἵ τε γὰρ πενέστεροι τῶν πολιτῶν τοσοῦτον ἀπεῖχον τοῦ φθονεῖν τοῖς πλείω κεκτημένοις, ὥστε ὁμοίως ἐκήδοντο τῶν οἴκων τῶν μεγάλων, ὥσπερ τῶν σφετέρων αὐτῶν, ἡγούμενοι τὴν ἐκείνων εὐδαιμονίαν αὐτοῖς εὐπορίαν ὑπάρχειν. κ. τ. λ. cf. c. 20. et 38.) Iſocrates ibi reſpicit quidem mores majorum; quum praecipue eo ſpectet illius oratio, ut os-

tendat, antiquitus cives fortunatiores mercatura in primis et agricultura pauperum inopiae subvenisse, iisque ad quaevis honesta opificia pecuniarum auxilia suppeditavisse, (vid. Bergm. ad Areop. c. 38. Meurs. de Fort. Att. c. 4.), nunc vero utrosque in choris pompis festisque apparandis et obeundis omne studium et tempus ponere, quibus sumtibus immoderatis ditiorum facultates absumantur. Sed undenam patet, eo tempore hanc mutuam necessitudinem eatenus fuisse immutatam, ut pauperiores, ditiorum odio, eosdem revera ad inopiam redigere cuperent? Nonne Isocrates, si revera haec fuisfuisset suae aetatis indoles, inter cetera corruptelae et perversitatis documenta, illud etiam protulisset? Quidquid igitur sit, judicium hoc, si Xenophonteum dicitur, magnopere suspectum mihi videtur, praesertim si veri Xenophontis sententiam de pauperiorum commodis prae opulentiorum fortuna cum hoc loco comparamus. Exstat ea in Symp. IV. 30., ubi Charmidem, qui ex divite pauper factus erat, ita loquentem inducit: „Εγὼ τοίνυν ἐν τῇδε τῇ πόλει, ὅτε μὲν πλούσιος ἦν, πρῶτον μὲν ἐφοβούμην, μή τίς μου τὴν οἰκίαν διορύξας καὶ τὰ χρήματα λάβοι, καὶ αὐτόν τί με κακὸν ἐργάσαιτο. ἔπειτα δὲ καὶ τοὺς συκοφάντας ἐθεράπευον, εἰδὼς, ὅτι παθεῖν μᾶλλον κακῶς ἱκανὸς εἴην ἢ ποιῆσαι ἐκείνους. Καὶ γὰρ δὴ καὶ προσετάττετο μὲν ἀεὶ τί μοι δαπανᾷν ὑπὸ τῆς πόλεως, ἀποδημῆσαι δὲ οὐδαμοῦ ἐξῆν. Νῦν δ' ἐπειδὴ τῶν ὑπερορίων στέρομαι, καὶ τὰ ἔγγαια οὐ καρποῦμαι, καὶ τὰ ἐκ τῆς οἰκίας πέπραται, ἡδέως μὲν καθεύδω ἐκτεταμένος, πιστὸς δὲ τῇ πό-

πόλει γεγένημαι, οὐκέτι δὲ ἀπειλοῦμαι, ἀλλ' ἤδη ἀπειλῶ ἄλλοις, ὡς ἐλευθέρῳ τε ἔξεςί μοι καὶ ἀποδημεῖν καὶ ἐπιδημεῖν. ὑπανίςανται δέ μοι ἤδη καὶ θάκων, καὶ ὁδῶν ἐξίςανται οἱ πλούσιοι. Καὶ εἰμὶ νῦν μὲν τυράννῳ ἐοικὼς, τότε δὲ σαφῶς δοῦλος ἦν. καὶ τότε μὲν ἐγὼ φόρον ἀπέφερον τῷ δήμῳ, νῦν δὲ ἡ πόλις τέλος φέρουσα τρέφει με. — Καὶ μὴν ὅτε μέν γε πολλὰ εἶχον, ἀεί τι ἀπέβαλλον ἢ ὑπὸ τῆς πολεως ἢ ὑπὸ τῆς τύχης· νῦν δὲ ἀποβάλλω μὲν οὐδὲν, (οὐδὲν γὰρ ἔχω) ἀεὶ δέ τι λήψεσθαι ἐλπίζω. — Elegantisſimus hicce locus plene et perſpicue exhibet utrorumque conditionem. Nonne dicendum, ſi Xenophon ille idem hunc Libellum de R. A. ſcripſisſet, eum haec aut his ſimilia hoc loco expoſiturum fuisſe, praeſertim quum Auctoris conſilium ſit oſtendere, quibus rationibus plebs, ceterorum commodis neglectis, ſibi conſulat, quas rationes ex animi ſententia probat, dicens: *αὐτὸν μὲν γὰρ εὖ ποιεῖν παντὶ ςυγγνώμη ἐςίν.* (C. 2. §. 20.)

## §. 14.

„ Ἐν δὲ τοῖς δικαςηρίοις." Haec manifesto aut loco ſuo mota ſunt, aut lacuna laborant. Certe, ſi, ita ut nunc ſunt, ex Auctoris manu ſunt profecta dicendum est, locum mancum admodum esſe et male cum reliquis cohaerere. Quum enim de iis emolumentis agere inſtituisſet, ex quibus pauperiores victum ſibi quaerebant, quaeque magis ad plebis, quam ad civitatis commodum ſpectabant, quidni eadem illa perſequitur,

qua-

quatenus ad mercedem judicum pertinet? (1). Num quis ejusmodi negligentiam in Xenophontis libris deprehendat, aut a Xenophonte exspectet?

„ οἱ ἐκπλέοντες." Quinam sint, rursus obscurum est. Xenophonti verbum ἐκπλεῖν fere usurpatur de expeditione maritima suscipienda, quod non est hujus loci. Si, ex Schneideri sententia, intelligendi sunt ἐπίσκοποι et φύλακες, quos in subditorum terras mittere solebant Athenienses, (Schol. Aristoph. Av. vs. 1022., Harpocr. in v.) quidni ex more Atticorum his vocibus usus est? Si quid igitur mutandum, reponerem ἐπισκοποῦντες. Utitur enim Xenophon verbo ἐπισκοπεῖν, ea notione, quam h. l. intelligit Schneiderus, Oec. IV. 6. Hell. V. 2. 8. Sed quinam intelligendi sint, mox ipse Auctor noster declarat §. 18. Cf. annot. nostra ad §. 19.

„ συκοφαντοῦσι." Si Xenophon verus hujus Libelli auctor est, jure rursus mirum cuivis debet videri, eum, quum praecipuo loco τὰς τῶν πονηρῶν πλεονεξίας in civitate recenseat, de sycophantarum artibus erga ditiores ne verbum quidem memorasse, praesertim quum non uno loco de eorum nequitia exposuerit. Vid. Hell. II. 3. 12., Mem. II. 9., Symp. IV. 30. (2).

„ ὡς δοκοῦσι." Si sana est lectio, (de quo fere dubitandum) nulla alia notio his verbis tribui potest, nisi, *ut videntur*; sed absurdum

(1) Vid. de eo Aristoph. Ran. vs. 1503. ib. Schol.

(2) Aristoph. Plut. vs. 30. hujus generis homines conjungit: ἕτεροι δ' ἐπλούτουν, ἱερόσυλοι, ῥήτορες, καὶ συκοφάνται, καὶ πονηροί.

dum est Auctorem ita loqui, qui in omnibus sese civitatis instituta et mores probe nosse profitetur: tum δοκεῖν absolute ea significatione non dicitur (1), neque etiam, si dicere voluisset: *ut ipsi videtur*; ita saltem nusquam Xenophon. Scribi fortasse potuit: ὡς δοκεῖ σφι, quod, si locus esset emendandus, reponerem. De permutatione syll. ου et ει in Mss. vid. Bast. Comm. Palaeogr. p. 760.

„ εἰ δὲ ἰσχύσουσιν - οἱ ἰσχυροὶ." Hoc quidem non minus inficetum est, ac si dixisset, εἰ δὲ πλουτοῦσιν οἱ πλούσιοι. Ἰσχυροὶ enim sunt, qui, sive auctoritate, sive opibus, sive ipso numero in civitate reliquis praestant, *potentiores*, v. Mem. III. 7. 5., Hell. II. 3. 18. Melius igitur fuisset, οἱ βέλτιςοι, χρηςοὶ, δυνατοί. Vid. etiam de v. ἰσχὺς et ἰσχυρὸς Plat. Protag. c. 99. et sqq. (Heind.). Praeterea, quae hic refert Auctor de plebis odio erga sociorum optimates, non solum, ut modo videbimus, rei naturae et rectae rationi repugnant, sed et iis, quae alibi retulit ipse Xenophon. Si enim ea fuisset indoles democratiae Atheniensium (nam rursus attendendum est, Auctorem non ad solos plebejorum furores, v. c. tempore belli Peloponnesii, respicere), numquam fieri potuisset, ut in sociorum civitate locupletiores Atheniensium partibus faverent, quod tamen apud Methymnaeos factum esse, narrat Xenophon. Hell. I. 6. 13. (2) Quae igitur hic traduntur, vera sint li-

(1) Cf. annot. Mori et Zeunii, qui locum varie emendant.
(2) *Divites* ibi dicuntur οἱ τὰ πράγματα ἔχον-

licet, admodum illa discrepant cum ab hujus libelli consilio, tum ab iis, quae ipse Xenophon de hac re alibi retulit. Idem plane dicendum de iis, quae sequuntur:

## §. 15.

„ τοῖς δὲ δημοτικοῖς — ἐπιβουλεύειν." Rursus nobis h. l. in memoriam revocanda sunt Auctoris verba: ὡς εὖ διασώζονται τὴν πολιτείαν. Si Xenophon illud dixisset, jure ab eo exspectaremus, non solum ut nobis enumeraret et quasi percenseret commoda, quibus plebs et pauperiores cives Athenis fruebantur, (in quo tamen jam modo vidimus, quantopere ab Auctore hujus libelli discrepet), sed et inprimis, ut veram ostenderet rationem, qua suam rempublicam suumque imperium sibi salvum atque incolume servari studebant. At Auctor noster oblitus, ut videtur, eorum, quae in principio hujus opusculi dixerat, postremum hoc prorsus negligit. Videamus, an non probabilis adferri possit ratio, quare suspicemur, Xenophontem, si hoc loco sententiam suam proferre voluisset, alia scripturum fuisse. Notum est, quam misera, multis nominibus, apud Graecos earum civitatum fuerit conditio, quae societatis titulo Atheniensium aut Lacedaemoniorum dominationi erant subjectae. Constat primam illam, eamque justam tributorum descriptionem, [illegible] quam [illegible]

ἔχοντες. vid. Moer. in v. χρήματα ll. citt. in Lex. Xen. in iis v. et Abresch. diluc. Thuc. p. 677.

quam ſuae civitatis in gratiam fecerat Ariſtides, deinceps paullatim a demagogis ad triplicem fere ſummam fuiſſe auctam, non tam ob majores belli impenſas, quam ob publicas largitiones, et immodicos ludorum ſpectaculorumque apparatus; (Plut. Ariſtoph. c. 24., Demoſth. Phil. I. p. 50 R.); eam denique tributorum exactionem ſociis Athenienſium ſaepe adeo intolerabilem fuiſſe, ut e ſuis ſedibus migrare, aliasque terras petere coacti eſſent. Vid. Thuc. I. 77., Diod. XI. 70., Iſocr. Panath. c. 22 ſq. Cf. Boeck. Vol. I. p. 431. Hanc avaritiam asperitatemque dominationis ſocios frequenter, ſi modo opportunum daretur tempus, ad defectionem impuliſſe, non mirum eſt, quod luculenter expoſuit Thucydides I. 99., „ *Αἰτίαι δὲ ἄλλαι τε ἦσαν τῶν ἀποστάσεων, καὶ μέγισται, αἱ τῶν φόρων καὶ νεῶν ἔκδειαι, καὶ λειποστράτιον, εἴ τῳ ἐγένετο. οἱ γὰρ Ἀθηναῖοι ἀκριβῶς ἔπρασσον, καὶ λυπηροὶ ἦσαν, οὐκ εἰωθόσιν οὐδὲ βουλομένοις ταλαιπωρεῖν προσάγοντες τὰς ἀνάγκας.* „ Sed ex iis, quae in hoc loco ſequuntur, apparet, quaenam eſſet vera cauſa, quare iidem illi ſocii, ſi res ad bellum veniret, imparati, neque idoneis copiis nauticis inſtructi arma ſuſciperent:" *διὰ γὰρ τὴν ἀπόκνησιν ταύτην τῶν στρατειῶν, οἱ πλείους αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀπ' οἴκου ὦσι, χρήματα ἐτάξαντο ἀντὶ τῶν νεῶν τὸ ἱκνούμενον ἀνάλωμα φέρειν. καὶ τοῖς μὲν Ἀθηναίοις ηὔξετο τὸ ναυτικὸν ἀπὸ τῆς δαπάνης, ἣν ἐκεῖνοι ξυμφέροιεν, αὐτοὶ δὲ, ὁπότε ἀποσταῖεν, ἀπαράσκευοι καὶ ἄποροι ἐς τὸν πόλεμον καθίσταντο* (1). Thucydides ipſos ſocios

(1) *ἄποροι*, i. e. *ἀδύνατοι*, *qui non ſatis validis ar-*

cios hujus rei causam esse censet, cumque eo consentit Plutarch. Cim. c. 11., qui tamen simul ostendit, quam callido consilio, auctore in primis Cimone, hanc ipsam sociorum negligentiam in suos usus verterint Athenienses: „Κίμων δὲ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ἐν τῇ στρατηγίᾳ πορευόμενος, βίαν μὲν οὐδενὶ τῶν Ἑλλήνων προσῆγε, χρήματα δὲ λαμβάνων παρὰ τῶν οὐ βουλομένων στρατεύεσθαι, καὶ ναῦς κενὰς ἐκείνους εἶα δελεαζομένους τῇ σχολῇ περὶ τὰ οἰκεῖα διατρίβειν, γεωργοὺς καὶ χρηματιστὰς ἀπολέμους ἐκ πολεμικῶν ὑπὸ τρυφῆς καὶ ἀνοίας γινομένους. τῶν δ' Αθεναίων ἀνὰ μέρος πολλοὺς ἐμβιβάζων, καὶ διαπονῶν ταῖς στρατείαις, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τοῖς παρὰ τῶν συμμάχων μισθοῖς καὶ χρήμασι δεσπότας αὐτῶν τῶν διδόντων ἐποίησε." — Ex his igitur, patet quaenam fuerit vera causa, cur *pecunias* sibi a sociis tributi nomine solvi mallent Athenienses, eamque causam Xenophon, si demonstrare voluisset ὡς εὖ διασώζονται τὴν πολιτείαν, num reticuisset, eique substituisset aliam, quae, si rursus plebis consilium spectamus, non minus, quam altera illa de ditioribus ad paupertatem redigendis, eorum stoliditatem indicasset? Nam si, pecuniae tributo a ditioribus exacto, revera adeo ad inopiam depressissent socios, ut hi omnem mercatarae et navigationis studium deserere cogerentur, (ἐργάζεσθαι enim tantum ad agriculturam referri potest) res ipsa declarat non

*armis instructi sunt*. Ita hanc vocem h. l., ut et IV. 32. interpretandam censet Abresch. diluc. Thuc. ad ll.

non aliter fieri potuisse, quin brevi tempore eorum facultates penitus exhausissent; at contra, vel ex *vicesima* illa, de qua refert Thucydides (VII. 28.), perspicuum est, solam sociorum mercaturam horum redituum fontem fuisse. Jure igitur suspicari nobis videmur Xenophontem, si ejusmodi librum scripsisset, quod ad socios attinet, eadem ratione, qua modo vidimus, expositurum fuisse, quo consilio Athenienses nummorum potissimum tributum ab iis exigerent, praesertim quum alio loco disertis verbis hanc ipsam sententiam proferat. Legitur ea in Cyrop. VII. 579., ubi Cyrus, capta Babylone, rebusque ibi constitutis, oratione ad amicos habita, exponit, quomodo subditi in officio sint retinendi: „Πολεμικῆς δ' ἐπιστήμης καὶ μελέτης παντάπασιν οὐ μεταδοτέον τούτοις, οὕστινας ἐργάτας τε ἡμετέρους καὶ δασμοφόρους βουλόμεθα καταστήσασθαι, ἀλλ' αὐτοὺς δεῖ τούτοις τοῖς ἀσκήμασι πλεονεκτεῖν, γιγνώσκοντας, ὅτι ἐλευθερίας ταῦτα ὄργανα καὶ εὐδαιμονίας οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις ἀπέδειξαν· καὶ ὥσπερ γε ἐκείνους τὰ ὅπλα ἀφῃρήμεθα, οὕτως ἡμᾶς αὐτοὺς δεῖ μὴ τῶν ὅπλων ποτ' ἐρήμους γίγνεσθαι, εὖ εἰδότας, ὅτι τοῖς ἀεὶ ἐγγυτάτω τῶν ὅπλων οὖσι, τούτοις καὶ οἰκειότατά ἐστιν, ἃ ἂν βούλωνται."

§. 16.

„πλεῖν ἐπὶ δίκας Ἀθήναζε." Mirandum est Auctorem, dum commoda atque emolumenta refert, quae plebi inde redundabant, quod socii judiciorum causa Athenas venire coacti essent, non

non simul memorasse, id quod aliunde constat, socios quotannis, Dionysiorum festo (1), quod vere ineunti celebrabatur, ipsis tributa sua Athenas deferre solere; quo tempore urbs peregrinis erat referta, et in Bacchi honorem comoediae aliaque oblectamenta populo dabantur. V. Aristoph. Acharn. vs. 510. ib. Schol., Palmer. Exerc. p. 617. Huc melius etiam referri possent Auctoris verba: εἶτ' οἴκοι καθήμενοι, ἄνευ νεῶν ἔκπλου, διοικοῦσι τὰς πόλεις τὰς συμμαχίδας.

§. 18.

„μᾶλλον." Xenophon saepius hoc adverbio eleganter utitur, non expressa sed intellecta comparatione, ita tamen ut ex ipsius sententiae nexu perspicuum sit, quid intelligatur. Unum exemplum attulisse satis sit, ex Anab. VII. 6. 28. διὰ τὸ ἀναγκάζεσθαι τοὺς Θρᾶκας, κατὰ σπουδὴν μᾶλλον φεύγειν. Vid. Sturz in Lex. Xen. v. μᾶλλον n. 1. Sic et Anab. IV. 6. 13. V. 9. 23. VII. 3. 3. Hoc loco contra μᾶλλον jejune admodum sententiam claudere negari vix potest, praesertim quum neque ex ipsis verbis, ne-

(1) Διονύσια ἄστικα. De triplici Dionysiorum festo variae sunt virorum doctorum sententiae. Vid. praeter Spanh. ad argum. Aristoph. Nub. et Ran, disputatio Ruhnkenii in Auctario ad Hesych. v. Διονύσια, cujus argumenta impugnavit Kahnglesser in, *Die alte Komische Bühne in Athen*, p. 245 sqq. Vid. censura ejus libri, ab Hermanno conscripta, in Diar. Lips. 1817. n°. 59. sqq., item Gail, *Recherches sur la nature du culte de Bacchus* p. 13. sqq.

neque ex antecedentibus intelligatur, quo pertineat, utrum sit δοῦλοι μᾶλλον ἢ σύμμαχοι, an vero τοῦ δήμου μᾶλλον ἢ τῶν χρηστῶν. Itaque desideratur et hic rursus perspicuitas et aptus verborum nexus.

§. 19.

„ διὰ τὴν κτῆσιν τὴν ἐν τοῖς ὑπερορίοις κ. τ. λ." Quae in hoc §. leguntur non apte cohaerent cum ceteris. Primo agrorum illae possessiones extra Atticae fines non ad pauperes referendae sunt, quorum tamen emolumenta, in primis ea, quae a sociis et subditis petebant, recenset. Vix etiam verba illa, αὐτοὶ τε καὶ οἱ ἀκόλουθοι ad pauperiores cives referri possunt. Aptius sine dubio fuerat h. l. κληρουχίας memorasse (1), quae in pauperiorum quidem civium gratiam, sed et simul, ut tradit Isocr. in Paneg. c. 31. coll., Plutarch. in Pericl. c. 11., custodiae causa in terris devictis institutae sunt, atque ita procul dubio inter eas res memorrari debuerant, quibus εὖ διασώζονται τὴν δημοκρατίαν. Hoc loco ἡ κτῆσις ἐν τ. υ. ad ditiores aut saltem honestiores duntaxat pertinet. Vid. Xen. Mem. II. 8. 1., Symp. IV. 31. prout etiam αἱ ἀρχαὶ εἰς τὴν ὑπερορίαν, quo nomine sine dubio intelligendi sunt magistratus majores, ὁπόσαι μὲν σωτηρίαν φέρουσι — ἢ κίνδυνον τῷ δήμῳ ἅπαντι (§. 3.), et, quos modo enumeravit §. 18., οἱ στρατηγοὶ-τριήραρχοι πρέσβεις, qui ibi, universo nomine, οἱ ἐκπλέοντες nuncupan-

(1) Vid. de iis Boeck. Vol. I. p. 455.

pantur, quamquam §. 14. iidem illi ἐκπλέοντες, ac si e vilissimae plebis faece essent oriundi, honestiores cives (τοὺς χρηστοὺς) odio et fictis criminationibus persequi atque vexare dicuntur! Haec utique manifestissime secum invicem pugnant. An usquam alibi Xenophontem ejusmodi tenebras turbasque excitasse deprehendimus?

„ ἐν τοῖς ὑπερορίοις." Xenophonti τὰ ὑπερόρια sunt ipsa κτήματα. Vid. Symp. II. 31., quae vox et ipsa subinde additur, ut: τὰ ἐν ὑπερορίᾳ κτήματα, Mem. II. 8. 1. Usitatum contra ἡ ὑπερορία int. χώρα. Vid. et Anab. VII. 1. 27. Cf. Pollux. I. 177 et IX. 8.

§. 20.

„ Καὶ κυβερνῆται κ. τ. λ." Haec item melius ad sequentia relegantur, ubi agit Auctor de praestantia imperii maritimi. Causas enim hîc refert, quare ad res nauticas tractandas, magis quam ceteri Graeci, apti sint Athenienses. Recte quidem, sed *nunc non erat his locus*, quoniam modo de sociis egerat, et post haec demum de maris imperio agere instituit. De re vid. Thucyd. in oratione Periclis ad Athenienses, (I. 142.) ubi, de eodem illo usu rei maritimae disserens, quo Athenienses gloriabantur, propria sibi brevitate, sententiae instar, hoc addit: „ τὸ δὲ ναυτικὸν τέχνης ἐστὶν, ὥσπερ καὶ ἄλλο τι, καὶ οὐκ ἐνδέχεται, ὅταν τύχῃ, ἐκ παρέργου μελετᾶσθαι, ἀλλὰ μᾶλλον μηδὲν ἐκείνῳ πάρεργον ἄλλο γίγνεσθαι." Vid. ibid. et cap. 143. Et ipse Xenophon, in oratione Proclis Phliasii, (Hell. VII. 1. 4.) his verbis eandem rem

rem significat: „ Ἀλλὰ μὴν τάς γε τέχνας τὰς περὶ ταῦτα πάσας οἰκείας ἔχετε. Καὶ μὴν ἐμπειρίᾳ γε πολὺ τῶν ἄλλων προέχετε περὶ τὰ ναυτικά· ὁ γὰρ βίος τοῖς πλείςοις ὑμῶν ἀπὸ τῆςθ αλάττης· ὥςε τῶν ἰδίων ἐπιμελούμενοι, ἅμα καὶ τῶν κατὰ θάλατταν ἀγώνων ἔμπειροι γίγνεσθε." Quo loco concinna atque eleganti brevitate illud exponitur, quod h. l. rursus non fit nisi ineptis repetitionibus. Quid enim aliud est illud iteratum *οἱ δὲ*? Nonne etiam illa: *οἱ δ' ἐντεῦθεν ἐπὶ τριήρη κατέςησαν*, ut plane superflua, commodius abessent? Nonne etiam verbum *μελετᾶν*, brevissimo spatio ter repetitum, apte cum alio permutari potuerat? Xenophon certe hac notione saepe etiam utitur verbis *μανθάνειν*, *ἐθίζεσθαι*, *ἐπιμελεῖσθαι*, *ἀσκεῖν*. Eodem modo in nominibus permutata invenies *μελετὴ*, *ἄσκησις*, *ἐπιμέλεια*. Cf. h. l. in primis Hell. VI. 2. 32., Cyr. III. 3. 50.

## Cap. II. §. 1.

„ *ὁπλιτικὸν*." Quae initio hujus Capitis leguntur adeo turbata sunt, ut nullo modo probabilis ex iis sententia oriatur. Primo obscurum prorsus, quid sit illud *ὁπλιτικὸν*. Schneiderus (prout jam Zeunius et Weiskius) intelligit *copias terrestres* oppositas *maritimis*. Et sane, si ad illa, quae modo praecedunt, et quae sequuntur, attendimus, planum fere est Auctorem „ copiarum „ terrestrium rationem ad maritimas exponere „ voluisse, et docere, quibus maxime opibus „ Athenienses imperium Graeciae obtinere et „ servare studuerint." Ita Schneid. At Xenophon-

phonti τὸ ὁπλιτικὸν nusquam notat *copias terrestres* (τὸ πεζικὸν), ſed aut *milites gravis armaturae*, quibus oppoſitum eſt τὸ πελταστικὸν, aut *pedestres*, a quibus diſtinguitur τὸ ἱππικὸν. Vid. Anab. VII. 3. 37. VII. 6.26., Hell. IV. 2. 7. VI. 1. 7. Quod ſi quis contendat, Auctorem de ſingulis partibus exercitus pedeſtris agere in animo habuiſſe, atque ideo *gravis armaturae milites* primo loco memoraſſe, non tergiverſabimur; et fortaſſe hac ſententia commode dicere potuiſſet ὃ ἥκιστα δοκεῖ εὖ ἔχειν: (vid. Xen. Mem. III. 5. 19. Hipparch. VII. 3.). Sed ne hujus quidem conſilii ullum veſtigium deprehendi poteſt. Ea notione, quae hic fere deſideratur, ſcribi ab Auctore potuiſſet τὸ πολιτικὸν, quae eſt pars exercitus e civibus conſtans, oppoſita ſociorum auxiliis. Vid. v. c. Hell. IV. 4. 19. V. 3. 25. Attamen hac voce non utitur Xen., niſi ubi de *ipſo exercitu* ſermo eſt, in quo ſimul ſunt et *cives* et *ſocii*, ita ut fere opponantur ſibi τὸ πολιτικὸν — τὸ συμμαχικὸν, v. c. Hell. VII. 1. 39. De copiis aut re militari univerſe, non item (1). Nihil igitur reſtat, niſi ut dicamus, τὸ ὁπλιτικὸν eſſe pro τὸ πεζικὸν (ἡ πεζικὴ δύναμις), cui opponitur τὸ ναυτικὸν ſ. ἡ ναυτικὴ δύναμις, (Mem. III. 6. 9. cf Hell. V. 1. 35.), cujus exemplum tamen in ſcriptis Xenophonteis non exſtat.

„ οὕτω καθέστηκε." Interpretandum erit, niſi fallor, *ita conſtitutum eſt*, *ita ſeſe habet*. At ni-

(1) Melius τῶν πολιτικῶν μόρων pro — ὁπλιτικῶν reſtituit Schn. Laced. rep. XI. 4.

nihil nec de ὁπλιτικῷ expositum est, nec deinceps exponitur. Mirum igitur, quo spectent haec verba. Magis tamen etiam mirandum, quid sibi velit idem illud, καθέστηκε. §. 2.: hic non notat *constitutum* s. *institutum est*, (quae propria ejus est significatio), siquidem hanc interpretationem non admittunt ea, quae sequuntur, neque etiam *fieri solet*, s. *mos iis est*, (vid. Hog. ad Vig. p. 183.) non enim de eo agitur, quod in more positum est. Non magis placet interpretatio, quam protulit Sturz. in Lex. Xen., *ea eorum est conditio, is rerum status*, quum ne hoc quidem conveniat iis, quae sequuntur. Haec enim nihil aliud fere admittunt, nisi, *contigit*, *accidit*, *est*, (ut vertit Portus) aut simile quid, quod etiam indicare videtur illud, τι—τοιοῦτον. At hac notione, praeter simplex ἐστὶ, Xenophonti usitata sunt verba τυγχάνειν, ὑπάρχειν, et omnino, verbum καθέστηκεν ea significatione Atticistis suspectam fuisse, patet ex Gramm. Seguer. (in Bekkeri Anecd. p. 103.), qui Ἀντιαττικιστὴς inscribitur, (vid. Bast. ad Gregor. de Dial. p. 155., Ruhnk. Hist. Crit. Or. Gr. p. 89.), ubi legimus: Καθέστηκεν ἀντὶ τοῦ ἔστι: γελᾶται ὑπὸ πολλῶν.

„ τῶν πολεμίων ἥττους — κρείττονές εἰσι.." Me etiamnum latet, quid sibi velint haec verba. Schneideri transpositio hoc effecit, ut saltem verborum aliquis nexus appareat, idoneam sententiam illa nondum praebent. Quidquid sit, illud satis liquet, Auctorem ita de *terrestri* imperio disserere velle, ut Athenienses libenter illud adversariis suis cedere dicat, dummodo sociis, qui tributum solvunt, imperent. Quippe quo im-

imperio freti, νομίζουσι ἄρχειν, (intell. τῆς θαλάττης) quum §. 5. haud ambigue significet, adversarios illos, quibuscum comparat Athenienses, terrestre imperium obtinere, ferri (1). An vero credendum est, Xenophontem, qui, in orationibus Callistrati et Proclis, (Hell. VI. 3. 10. et VII. 1. 2,) rationes, quae ad Atheniensium θαλαττοκρατίαν pertinent, plane ac dilucide exposuit, easdem hoc loco obscuris atque ineptis verborum ambagibus involvisse? Equidem, quamquam locum turbatum et mutilatum esse non dubito, tamen lectis aliis locis Xenophonteis, qui in eodem argumento versantur, nihil, nec in his verbis, nec in tota sententia deprehendo, quod Xenophontem auctorem arguat, praesertim si Socratis sententiam de civitatis opibus augendis (proditam a Xen. Mem. III. 6. 7.) cum hoc nostro loco comparamus. Verba sunt: „ 'Αλλ' ὦ Σώκρατες, ἔφη ὁ Γλαύκων, δυνατόν ἐςι καὶ ἀπὸ πολεμίων τὴν πόλιν πλουτίζειν. — Νὴ Δία, σφόδρα γ', ἔφη ὁ Σωκράτης, ἐάν τις αὐτῶν κρείττων ᾖ· ἥττων δὲ ὢν καὶ τὰ οἰκεῖα προςαποβάλοι ἄν." Si enim, ex Schneideri transpositione, verba illa τῶν μὲν πολεμίων, οἱ κατὰ γῆν κράτιςοί εἰσι, ἥττους σφᾶς αὐτοὺς ἡγοῦνται εἶναι, jungimus deinceps iis, quae §. 11. sequuntur: τὸν δὲ πλοῦτον μόνοι οἷοί τ' εἰσιν ἔχειν, dicendum est, sententiam illam Socraticam his contraria fere continere.

(1) Conferri hic meretur Plutarch. Themist. c. 4.

§. 2.

„ συνάρασθαι εἰς τὸ αὐτὸ τὰς πόλεις." Si verbum συνάρασθαι, e Lexicographorum interpretatione, vertendum est, *se conjungere*, in primis ad belli societatem (συναγωνίζεσθαι Hesych.), postrema illa verba τὰς πόλεις inepte sane sententiam claudunt, et prorsus redundant. Nec multo concinnior erit verborum structura, si jungimus οὐχ οἷον — τὰς πόλεις — συνάρασθαι — τοῖς ἀρχομένοις. — Ejusdem fere generis est illud, quod mox sequitur:

„ εἰς ταυτὸ εἰς μίαν νῆσον." Usitatissimum quidem est illud, εἰς τὸ αὐτὸ s. εἰς ταυτὸ int. χωρίον, (vid. An. VI. 3. 24. et Cyr. VII. 5. 41., ubi χωρίον additur). Sed putida est repetitio, εἰς μίαν νῆσον, quum dativus τοῖς νησιώταις non pendeat ab illis, εἰς ταυτὸ, sed ab οἷόν τε, et sit jungendus cum συνελθοῦσιν. Cujus tautologiae non exstant exempla in libris Xenophonteis, quin dudum a viris doctis, ut indigna ejus concinnitate, sint notata. Pertinet huc locus Mem. IV. 7. 5., ubi vid. Valck. (1) et Hell. I. 6. 27. „ ἀντίον τῆς Λέσβου ἐπὶ τῇ Μαλέᾳ ἄκρᾳ, ἀντίον τῆς Μιτυλήνης." (quae postrema verba, ut ineptam repetitionem, natam fortasse ex iis, quae proxime praecedunt, recte ejicienda censuit Morus.)

(1) Xenophonti hanc repetitionem vindicat atque defendit Heind. ad Plat. Protag. c. 113. cf. 118 in.

§. 3.

§. 3.

„ἐν τῇ ἠπείρῳ." Quamquam nihil facit ad causam nostram, liceat tamen h. l. obiter notare errorem Schneideri, qui contendit τὴν ἤπειρον, ex usu Xenophontis, esse Asiae oram maritimam, et simul fatetur sese ignorare, quae urbes et civitates in ipsa Graecia paruerint Atheniensium imperio. Equidem unum et alterum miror. Neque enim mihi constat, eam fuisse Xenophonti consuetudinem, ut, si de Asiae ora loqueretur, semper ἤπειρος dixerit, neque etiam, hac voce in ejus scriptis solam Asiae oram maritimam significari. Quod enim in plerisque exemplis (quae collecta sunt in Lex. Xen. v. ἤπειρος) vocabulum illud ad *Asiae oram* est referendum, non satis certum huic sententiae praebet argumentum. Nam primo ἤπειρος et ἠπειρωτικὸς a Xenophonte saepius universe opponuntur τοῖς νήσοις; e. g. Hell. IV. 8. 12., ubi de civitatibus, quas Conon patriae suae recuperaverat, dicit: „τάς νήσους καὶ ἐν τῇ ἠπείρῳ παρὰ θάλατταν πόλεις." Atqui constat, Cononem, post victoriam apud Cnidum, non solum insulas et civitates in Asiae ora, sed et alias in Macedonia, videlicet Potidaeam, Methonen, Pydnam, Atheniensibus adjunxisse. Vid. ll. citt. a Boeckio Vol. I. p. 446. et Bergm. ad Isocr. Areop. c. 5. Cf. praeterea Xen. Hell. VI. 1. 4. p. 237., Vectig. I. 7., Mem. III. 5. 10. et Hell. VI. 2. 9., ubi perperam a Schneidero editum mihi videtur 'Ηπείρου. De Asiae civitatibus autem quum loquitur, saepius discriminis caussa dicit: αἱ ἐν τῇ Ασίᾳ Ἑλληνίδες πόλεις. Vid. Hell. IV. 8. 14 et 26. sqq. (Ages.

I.

I. 10.), dum Hell. III. 1. 10. de iisdem rursus dicit: ἐν ἠπείρῳ. — Sed magis etiam mirandum, Schneiderum civitates in ipsa Graecia ignorare, quae Atheniensium imperio paruerint. De eo tempore, quo Athenienses Graeciae principatum tenuerunt, (et quo ipsius sententia hic Libellus scriptus est,) nullum poterat esse dubium, si modo de Amphipoli, de Potidaea, de Naupacto, deque iis urbibus cogitasset, quas foedere tricennali (A. C. 445) Lacedaemoniis reddiderunt Athenienses, et inspexisset locos Thucydidis I. 56. 98. 103. 115. coll. IV. 21., si denique in memoriam sibi revocasset, qui socii fuerint Atheniensium initio belli Peloponnesii, quos enumerat Thucyd. II. 9. et Diod. XII. 42., et de quibus ipse Xenophon Anab. VII. 1. 27. disertis verbis haec refert: „Ἡμεῖς γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι εἰσήλθομεν εἰς τὸν πόλεμον τὸν πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς συμμάχους, — ἄρχοντές τε τῶν νήσων ἁπασῶν, καὶ ἔν τε τῇ Ἀσίᾳ πόλεις πολλὰς ἔχοντες, καὶ ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἄλλας τε πολλὰς, καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ Βυζάντιον κ. τ. λ." Neque etiam Athenienses, quum, post amissum Graeciae principatum, maris imperium recuperarunt, nullas civitates in ipsa Graecia Europaea sitas (ad quam et Macedoniam et Thraciam referimus) in sua ditione habuerunt. De Cononis enim victoriis jam modo vidimus, et quod ad eas civitates attinet, quae postea, Timothei virtute, in utraque et Europae et Asiae ora, in Atheniensium ditionem cesserunt, perspicue prodiderunt Diod. XV. 36. 45 sqq. 81., Nep. Tim. c. 2. et ll. citt. a Bergm. ad Isocr. Areop. c. 5. et Boeckio Vol. I. p. 448.

§. 4.

§. 4.

„ τέμνειν τὴν γῆν." cf. §. 14. Animadvertendum est, Xenophontem, *vastandi* notione, nusquam uti verbo τέμνειν, nisi juncto τῷ καίειν; (locos indicabit Lex. Xen. in v. καίειν N'. 2.) ut ita τέμνειν καὶ καίειν sit Latinorum *ferro ignique vastare* (1). Ratio repetenda videtur ex intima dictionis Xenophonteae puritate atque diligentia, quum saepius animadvertamus, exquisitum illum verborum usum non nisi e prima eaque propria eorum notione fluxisse. Cujus rei exemplum habuimus supra in discrimine inter δημότης et δημοτικὸς. Itaque et h. l. de verbo τέμνειν idem dicendum videtur, quippe quod proprie significat *caedere*, s. *excidere*, veluti *arbores aut frumentum*. Id confirmat Schol. Thucyd. II. 19., qui ad auctoris verba καθεζόμενοι ἔτεμνον observat, τὰ δένδρα δηλονότι. Quae observatio, quamvis hoc ipso loco inepta dicatur, ut notat Gramm. ad Scholiasten, tamen ipsius dictionis rationem reddit. Xenophon igitur huic verbo non tribuit nisi propriam notionem, quae tum demum usu veniebat, quum dicere vellet, *comburere et caedere*, s. *ferro ignique vastare*. Quod etiam patet, si et alia verba, quibus hac sententia usus est, recensemus. Omnium maxime usitata sunt Xenophonti verba δῃοῦν et πορ-

(1) Saepius contra legitur apud Thucydidem, aut cum accusativo aut cum genitivo. Cf. Lex. Seguer. p. 176.

πορθεῖν, quod utrumque legitur, Mem. III. 5. 4. et Hell. VI. 5. 15.; tum κόπτειν, Hell. V. 2. 39., quae singula verba frequenter junguntur τῷ καίειν, v. Lex. Xen. h. v.; deinceps κακοῦν, Cyr. III. 3. 18., λῃίζεσθαι, Hell. I. 5. 20., λεηλατεῖν, Hell. IV. 4. 16., ἁρπάζειν, Anab. I. 2. 27. et διαρπάζειν, praesertim de urbe, ut Anab. I. 2. 19., Hell. V. 4. 21., κακουργεῖν, Hell. V. 4. 42., σίνεσθαι, Cyr. V. 5. 4., κακοποιεῖν, Mem. III. 5. 26., ἄγειν καὶ φέρειν et ἄγειν καὶ καίειν, Hell. III. 2. 2 et 5., φθείρειν, Hell. VII. 2. 11., αἴθειν καὶ φθείρειν, Anab. IV. 7. 20. Vid. etiam Hell. VI. 5. 37., ubi varia verba singulis nominibus jungit. — Num in hac tanta varietate ejusmodi verbo hic uteretur Xenophon, a quo ceteroquin diligentissime abstinuerat? Hoc certe, non minus quam multa alia, quae observavimus, ab ejus diligentia videtur alienum.

„ παραπλεῖν." Si non solum ad diligentiae, sed et ad perspicuitatis Xenophonteae normam, exigenda sunt vocabula atque dictionis hujus Libelli, non praetereundum h. l. est παραπλεῖν, quod, sententia flagitante, notat *adpellere*, *adnavigare*. At multo frequentius hoc verbum apud Xenophontem significat *praeternavigare*, veluti Anab. V. 1. 11., Hell. VI. 2. 31. (quo loco, item significationis ratione habita, praep. εἰς, jam Leunclavio suspecta, a Moro et Schneidero deleta est) in primis, si sententia ambigua reddi posset, quod h. l. sine dubio valet, quum sequatur mox §. 5. παραπλεῦσαι notione *praenavigandi*; *adnavigandi* autem significatione utitur verbo προσπλεῖν, quod vel ex uno illo loco Hell. ibid. §. 33 et 34. perspicuum

est:

est, quin immo, ubi discrimen ejusmodi usu venit, ipse illud indicat, mutata tantum praepositione, v. c. Cyr. V. 4. 44. „ οὐ γάρ τὸ αὐτό ἐςι προςάγειν καὶ παράγειν, i. e. copias *ad urbem ducere* et *praeterducere.* — Non eo hoc valet; ut contendam, Xenophontem numquam uno loco idem vocabulum varia notione repetiisse. Contra, exemplum unum et alterum suppetit, v. c. ἀρχή, *imperium*–*principium*, Mem. II. 1. 2. αὐτόθεν, *ex hoc ipso loco* – *inde ab hoc ipso die*, Mem. II. 8. 1 et 2. ἐμβάλλειν, *invadere*–*injicere*, Mem. III 5. 4 et 5., neque dubito, quin plura adferri possint. At in omnibus his locis, ipse verborum nexus et loci sententia veram vocabulorum notionem indicant, nec usquam, prout hic, ambigue sunt posita.

„ ὅπου ἂν μηδεὶς." Quod ad hujus loci sententiam attinet, conferri meretur. Hipp. IV. 14, ubi, in praeceptis belli gerendi, illud etiam Xenophon hortatur praefectum equitum, ut attendat, qua parte hostes infirmiores sint. Vid. et ibid. § 17. Praeterea de invadenda hostium terra cf Cyr. III. 3. 14 et 31.

„ ἢ ὁ πεζῇ παραβοηθῶν." Si ad verbum haec sunt accipienda, interpretandum est, *quam ille (hostis), qui pedestribus copiis, ad depellendam invasionem, accurrit.* Ea enim est notio verbi παραβοηθεῖν, ut perspicuum est ex Hell. I. 1. 6., Anab IV. 7. 24. Cf. Thucyd. VIII. 24. Attamen hoc, si ad sententiae nexum attendimus, non est hujus loci. Qua enim ratione ὁ πεζῇ παραβοηθῶν dici potest *in discrimine versari* (ἀπορεῖν), si illi, qui terram ab ora maritima invadunt, hostium adventu discedunt? Sen-

 ten-

tentia, quae ſine dubio ejusmodi est, ut uniſ-verſe comparatio imperii maritimi et terrestris inſtituatur, h. l. postulat, ut verba *ὁ πεζῇ παραβοηθῶν* interpretemur, *quam ille, qui terrestri expeditione terram hostium invadit.* Quo modo item accepit ea Sturz. in Lex. Xen. h. v. Cf. Schneid. ad h. l. At huic interpretationi repugnat (certe in libris Xenophonteis) propria et perpetua notio verbi *βοηθεῖν*, quae est *auxilium ferendi, arcendi, defendendi.* Vid. Etym. Magn. in v. Lex. Seg. p. 222., Wyttenb. ad Sel. Pr. Hist. p. 408., quod item valet de ſubſtantivo *βοηθεία.* Vid. Duk. ad Thuc. IV. 8. et VIII. 15., Abreſch. Dilucid., Thucyd. ad III. 24. Perperam adeo hanc vocem in loco quodam Hellenicorum (IV. 8. 18 et 19.) interpretatus est Sturz in Lex. Xen. h. v., ac ſi eſſet *excurſio in agrum hostilem*, quum ibi, ex loci nexu, perſpicuum ſit, auctorem loqui de auxilio quod Thimbron ſuis adferre ſolebat, et tunc etiam, ſed negligentius quodammodo, attulerat. Xenophonteae igitur orationis diligentia repudiat illud *παραβοηθῶν.* Nam aut loci ſententiam turbat, aut Graeci et in primis Xenophontei ſermonis conſuetudini obſtrepit. Ea notione, quae hic deſideratur, quamque locus ipſe postulare videtur, in ſcriptis Xenophonteis uſitata ſunt verba *ἐξιέναι, ἐπεξιέναι, ἐξέρχεσθαι, ἐξορμᾶσθαι, στρατεύεσθαι, ἐκστρατεύεσθαι, ἐμβάλλειν, ἐπιβαίνειν, ἐπιπίπτειν*, quorum exempla ſuis quaeque locis ſuppeditabit Sturz in Lex. Xen. (1)

§. 6.

(1) Sic Demosth. Pac. p. 61. R. *βοηθεῖν* de industria

## §. 5.

„ Ἔπειτα δὲ τοῖς μὲν κ. τ. λ. In hac §. non minus multa sunt, quae orationis jejunitatem produnt, et a Xenophontis sermone abhorrent. Cujus enim aures non offendunt vel solae illae ingratae repetitiones in σφετέρας αὐτῶν et in πεζῇ ἰόντα? Deinceps in illo ὁπόσον βούλει πλοῦν inepte rursus se intrudit secunda persona, quum nexus omnino postulare videatur ὁπόσον βούλονται πλοῦν, aut ὁπόσον ἂν βούλωνται πλοῦν. Ad h. §. conferantur ceteroquin Xenophontea in Cyr. V. 4. 44. et sqq.

„ ταύτης τῆς γῆς ἅλα παραπλεῦσαι." Neque hic locus, nisi rursus corruptus est dicendus, arguit Xenophontis ingenium. Vocabulum ἅλα merito jam Schneidero suspectum visum est. Est enim mere poeticum, nec ejusmodi, ut Xenophon illud usitatis θάλαττα et πέλαγος praetulisse existimandus sit. Praeterea, quid est, quaeso, ἅλα παραπλεῦσαι, *mare praeternavigare?* Absurdum hoc, nec usquam a Xenophonte dictum pro τὴν γῆν s. ἀκτὴν παραπλεῦσαι, prout in eleganti illa descriptione, Anab. VI, 2. initio: „ Ἐντεῦθεν τῇ ὑστεραίᾳ ἀναγόμενοι πνεύματι καλῷ, ἔπλεον ἡμέρας δύο παρὰ τὴν γῆν. Καὶ παραπλέοντες ἐθεώρουν τὴν Ἰασονίαν ἀκτὴν κ. τ. λ." Nam in nostro loco de *praeternavigando* sermonem esse, patet ex seqq. ἕως ἄν. — Haud absurda est emendatio ms. in margine exemplaris Vossiani (1): οὗ δ' ἂν

cria distinguit a συνεπιστρατεύειν. Vid. Ib. annot. Donatus ed. Beckii p. 240.

(1) In Bibliotheca Lugduno-Batava.

ἂν ἥττων, ἔξεστιν ὅλως μηδ' ἐπιβῆναι, ἀλλὰ παραπλεῦσαι, ἕως ἂν κ. τ. λ., ubi ante ἔξεστιν servari possent verba ταύτης τῆς γῆς, ut Hell. VII. 4 6. (1). Ita saltem sanantur ea, quae, ut nunc sunt, probabilem non efficiunt sententiam. Cf. denique locus hujusmodi ipsius Xenophontis, ob elegantem brevitatem notandus, Hipp. IV. 19. „ Κἂν μεταθέων γέ τις ἐπιγίγνηται κύων, ὃν μὲν ἥττων ᾖ, τούτῳ ἐπιτίθεται· ἣν δὲ κρείττων, ἀποσφάξας ὅ τι ἂν ἔχῃ, ἀποχωρεῖ."

§ 6.

„νόσους τῶν καρπῶν." Elegantior omnino mihi videtur locus de Vect. IV. 9., Ὅταν τε αὖ νοσήσωσι πόλεις κ. τ. λ.; praeterquam quod καρπῶν νόσοι pro ἀκαρπία s. ἀφορία minus accurate dici videtur.

„ εὐθηνούσης." Thom. Mag. p. 382. verbum hoc minus elegans et usitatum censet, quam alteram formam εὐθενεῖν; injuria tamen illud ab Attici sermonis consuetudine prorsus alienum esse contendas. Vid. interpp. ad d. l. Ceterum in Xenophonteis libris non apparet. Plerumque hac notione ei frequentantur vocabula ἄφθονος et ἀφθονία, εὐδαίμων, πολύσιτος et πολυσιτία, cui oppositum est σπανοσιτία Hell. IV. 8. 7. Vid. ceterum Hell. V. 2. 16. VI. 1. 4. Anab. V. 6. 25., Mem. II. 1. 28. II. 1. 9. et IV. 3. 5. et 6.

§. 8.

(1) Alia ratione locum emendavit Hermannus. Vid. annot. crit. in ed. Dindorfii, p. XIX.

## §. 7.

„ ἐπιμιστγόμενοι." Hujus verbi altera forma ἐπιμίγνυσθαι usitata est Xenophonti. Vid. e. gr. Cyr. VII. 4. 5.

„ ἠθροίσθη." Vetus lectio ἠθροῖσθαι (Steph. et Leuncl.) vix idoneo nexu cum ceteris jungi poterat. Si quid corrigendum, lectionem ἤθροισαι (quam et exhibet marg. mſ. in exempl. Voſſ.) ſententiae aptiorem arbitrarer. Cf. Cyr. V. 2. 34.

## §. 8.

„ οἱ μὲν Ἕλληνες." Manifestum est h. l. Ἕλληνες opponi τοῖς Ἀθηναίοις. Hoc tamen Xenophon nusquam ita fecit, qui, ſi discriminis cauſa Ἕλλην aut Ἕλληνες dicit, ſemper hac voce Graecos a barbaris distinguit, iisque opponit, veluti Cyr. VI. 3. 11., Ven. II. 3., Symp. VIII. 38. Ceterum levis est emendatio, ſi addatur οἱ ἄλλοι, quod item habet marg. ex. Voſſ. Etenim ita distinguuntur ceteri Graeci ab Athenienſibus, C. 1. §. 1. et a Lacedaemoniis, in Lac. rep. Vid. Lex. Xen. in v. Ἕλλην.

„ τοῦτο μὲν ἐκ τῆς, τοῦτο δὲ ἐκ τῆς. cf. §. 12. τὸ μὲν τῇ, τὸ δὲ τῇ." Hanc dictionem Graecam quis pronuntiet, Xenophonti eam tribuere non auſim. Niſi enim δεικτικῶς loquitur (1), hac ſententia uſitatum ei est elegans

(1) Ita v. c. Xen. de Venat. VI. 10. ἀναβοήσας, ἦ ἐπὶ παραδεδράμηκε παρὰ τάδε ἢ τάδε: — atque hoc modo et alii locuti ſunt, v. c. Plat. in Menon. c. 16. et in

gans illud Atticum idioma, quo ἄλλος iteratur; exempla sunt frequentissima, v. c. Hell. III. 3. 8. ξυλλεγόμενοι τῶν γερόντων ἄλλος ἄλλοθεν; ita et Hell. VII. 1. 15. (1). Pro eo igitur, ad hujus loci rationem, dicere debuisset ὁ μὲν ἐντεῦθεν, ὁ δὲ ἐντεῦθεν, aut, postremo Hell. loco, ὁ μὲν τῇ, ὁ δὲ τῇ. At ita nusquam. Vid. etiam Hipp. I. 5. ἄλλοτε ἐν ἄλλοις τόποις, et in primis, quod hic conferri meretur, egregium illud additamentum Codicis Meerm. ad Mem. IV. 3. 8. καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἄλλοτε ἀλλαχόθι καὶ ἐν ἀλλοδαπῇ στελλόμενος πορίζεσθαι, s. e Valckenaerii emendatione, καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἄλλον ἀλλοσέ πῃ στελλόμενον ἐν ἀλλοδαπῇ πορίζεσθαι.

## §. 9.

„ Θυσίας." Ejusmodi ἀνακολουθία in libris Xenophonteis plane inaudita dici potest. Viderunt interpretes, locum esse vitiosum et nexu plane destitutum, nec tamen quidquam medicinae aut lucis attulerunt. Ne Schneideri quidem correctio et verborum transpositio satis valuit, ad restituendam vel umbram Xenophonteae elegantiae aut perspicuitatis. Quid enim (si e singulis partibus de toto judicare licet) hic significant verba πόλιν οἰκεῖν καλὴν καὶ μεγάλην, quum praecesserit ἑκάστῳ τῶν πενήτων? Nisi forte pro πόλιν legendum sit οἰκίαν. Si haec rec-

in Alc. I. §. 11. ὅτι βέλτιον τόδε τοῦδε et §. 12. τί διαφέρει τὸ ὧδε ἢ ὧδε.

(1) Sic ἄλλος ter deinceps positum est apud Plat. in Gorg. §. 50. ubi tamen vid. not. Heindorfii.

recte se haberent, fortasse optimum esset, ante *θυσίας* inserere *κατὰ*, (quod tamen perperam intelligi posse, censet Weiskius) vel potius *περὶ*, ut C. 1. §. 14. et C. 3. §. 1., hunc in modum, *περὶ δὲ τῶν κατὰ θυσίας*, quod tamen et ipsum ineptum *μακρολογίας* exemplum esset, pro *περὶ δὲ τῶν θυσίων*. Postrema verba *ὅτῳ τρόπῳ ἔςαι ταῦτα* a Xenophontis oratione non sunt aliena, (vid. Mem. II. 2. 1.) attamen non tanta est hujus dictionis venustas aut proprietas, ut, ejus causa, cetera etiam Xenophonti vindicare auderem.

## §. 11.

„ *τὸν δὲ πλοῦτον.*" Jam paullatim eatenus a proposito suo aberravit Auctor, ut a democratiae vituperio ad imperii maritimi laudem transierit. Dominatio illa Atheniensium in socios revera ejusmodi erat, ut ex ea *quaedam emolumenta* in plebem redundarent. Hac parte, sine dubio, quae in fine Cap. 1. leguntur, ad Libelli argumentum et scriptionis consilium pertinent. In hoc autem Cap., excepto §. 9 et 10. et quae sequuntur §. 18, omnia eo tendunt, ut Atheniensium *θαλαττοκρατία* laudetur, eorumque fortuna prae ceteris Graeciae populis praedicetur. Haec quidem, totius propositi ratione habita, multo melius convenirent ejusmodi scripto, quale est *de Vectigalibus*, nisi ille ipse libellus cum aliud plane consilium, tum aliam manum argueret. In eo enim ita de Athenarum situ agit Xenophon, ut, in transitu fere, et exordii loco, urbis opportunitatem ad mercatu-

ram exponat; nequaquam eo consilio, ut comparationem cum aliis instituat, suisque civibus persuadeat, ut perseverent in maris et sociorum imperio sibi vindicando, sed potius ut eos ab omni imperandi libidine deterreat, et ad pacis artes colendas excitet atque adhortetur. Vid. C. 3. et C. 5. Quod si huic utriusque Libelli diverso consilio non solum summam ipsius sermonis discrepantiam, sed et crebras dissimilitudines atque dissensiones adjungimus, quas quivis attentus lector in iis deprehendat necesse est, non nisi mirum videri potest, fuisse, qui, non dicam eundem in utroque auctorem agnoscerent, sed et hujus partem ad alterum transferri, atque ita dissimillima inter se conjungi vellent. Quicumque Xenophontis scripta diligenter legerit, illud sine dubio statuet, summam ejus, omnibus locis, elucere cum in judicando modestiam, tum in laudando et vituperando animi aequitatem. Nusquam in ejus scriptis apparet immoderatus ille patriae amor, quo iniquus fit alienae virtutis aestimator, suorum vero civium suaeque civitatis praestantiam ultra modum extollat. Quid eum, in *Libro de Vectigalibus*, ad Atticae terrae laudem praedicandam impulerit, supra jam monuimus. Quod autem ad mercaturae studium attinet, si ea fuisset Xenophontis sententia, quam in hoc Libello *de R. A.* expressam videmus, quaeque huc fere redit, maris sociorumque imperium, prae omnibus reliquis fortunae donis, Atticis civibus salutare esse, ipsosque e commercio cum aliis gentibus solos esse, qui divitias sibi comparare possint, si haec, inquam,

Xe-

Xenophontis fuisset sententia, quid est, quod in altero illo Protreptico longe alia expresserit, quam quae ad immodicas illas mercaturae et Atticae laudes pertineant? Si solum, tam urbis quam regionis, situm laudare in animo habuit, quidni in libro *de Vectigalibus* eadem propemodum oratione, iisdemque argumentis usus est? Si, contra, ad verbum accipienda sunt illa τὸν δὲ πλοῦτον μόνοι κ. τ. λ., si ea est Auctoris nostri sententia, (de quo dubitare non licet) Athenienses inter omnes solos esse posse divites, mercaturam unum esse harum divitiarum fontem, eam denique mercaturam non nisi imperio maritimo florere atque vigere posse, unde tandem fit, ut idem ille, qui haec scripsit, in altero Libello, talia proponat, quae non modo ex alio fonte fluxisse videntur, sed et multis partibus his contraria sunt? Si Xenophon de Atheniensium opibus ita existimavit, prout hic locus indicat, quid est, quod in opusculo *de Reditibus augendis*, tamquam causam totius disquisitionis, posuerit *civium* et in primis *plebis paupertatem*, cui eam adferre studet medelam, ut ex ipsa civium industria reditus civitatis augendos esse censeat? Si ex animi sententia sibi persuasit Xenophon, Atheniensium mercaturam suo tempore adeo florere, ut non solum victum, sed et facile divitias sibi inde comparare possent cives, quaenam est causa, cur in altero Libello non tantum de reditibus civitatis *augendis* agat, sed et rebus labefactatis ejusmodi proponat remedia, quae in primis tendant ad emolumenta, ex ipsa mercatura civitati percipienda, variis modis amplificanda, quaeque perspicue ostendunt, eam Athenis multis in parti-

cibus fuisse neglectam? Si denique verum est, Xenophontis de imperio maritimo eam fuisse sententiam, ut ab illo solo civitatis et salutem et opes pependisse judicaverit, qui fieri potuit, ut in eo libello, cujus consilium unice ad civitatis salutem spectat, omnem dominationem respuat atque dissuadeat? Fieri potest, ut, quae utroque loco dicuntur, recte quodammodo sese habeant. Diversae enim opiniones plerumque e diverso ingenio, indole, animi facultate et judicandi sollertia nasci solent, nec temere de iis statuendum. Illud vero haud probabile est, contrarias illas sententias, quum non nisi ad opinionum discrepantiam referri queant, ex uno eodemque fonte manasse.

„νῆές μοι εἰσί." Praeter reliquam sententiae jejunitatem, quam h. l. animo magis percipere, quam verbis exprimere possumus, obstat iterum inelegans illa formula, qua Auctor Libelli nostri delectatus esse videtur, in usu pronominis μοι (ut mox ἐγώ); quam, quum jam semel attigerimus, hic satis sit eam indicasse. Pro μοι marg. Voss. habet ἡμῖν, quod certe quodammodo minus ingratum est.

§. 12.

„πρὸς δὲ τούτοις κ. τ. λ." Neque etiam hic locus multum habet, quó se commendet. Nec quisquam, sive Zeunii, sive Weiskii interpretationem recipiat, facile in eo germanam Xenophontis perspicuitatem aut elegantiam mirabitur. Schneideri ratio mihi non multo efficaciorem medicinam adferre videtur, quum postrema verba

οἳ οὐ χρήσονται τῇ θαλάττῃ commodam sententiam non praebeant. Obscurum enim est, si ad verbum illa reddimus, *qui non utentur mari*, et quod ad interpretationem attinet, quam subjungit, *qui quidem ipsi usu maris carent interclusi* (ab ipsis videlicet Atheniensibus?), eam quidem, ex usu Xenophontis, non admittit dictio οὐ χρήσονται, cui usitatum hac notione est verbum εἴργειν, ut Hell. VII. 1. 8., ὥστε τῆς γῆς κρατοῦντες, καὶ εἰ θαλάττης εἴργοιντο, δύναιντ' ἂν καλῶς διαζῆν. Sic aliis locis dicit κωλύειν, πολιορκεῖν, cet. Eadem difficultas remanet, si verborum ordinem ita constituimus: πρὸς δὲ τούτοις ἄλλοσε (i. e. πρὸς ἄλλους), οἵτινες ἀντίπαλοι ἡμῖν εἰσὶν, ἄγειν οὐκ ἐάσομεν, ἢ οὐ χρήσονται τῇ θαλάττῃ. i. e. *Non sinemus eos merces suas alio* (*ad alios*), *qui inimici s. adversarii nobis sunt, importare, aut (si id faciunt, non amplius in posterum mari utentur, i. e., usu maris a nobis intercludentur* quamquam ἢ οὐ ea prope notione a Xenophonte usurpatur. Vid. Oec. II. 5. Utcumque igitur locus constituatur, multum habet asperitatis, parum perspicuitatis, minus etiam elegantiae. Idem fere dicendum de sequentibus.

„καὶ ἐγὼ μὲν οὐδὲν πονῶ κ. τ. λ.", in quibus Schneidnerus πονῶν reposuit pro ποιῶν. Inficetum, ne dicam absurdum, est ἐκ τῆς γῆς — διὰ τὴν θάλατταν, si nimirum significare voluit, ἐξ ἄλλης τινὸς γῆς s. χώρας. Deinde illud οὐδὲν πονῶν, sententiae quodammodo obstat. Nonne enim is, qui mercaturae et rebus nauticis operam dat, jure dici potest, πονεῖν? Vel ex ipsius Auctoris verbis (C. 1. §. 19.) hoc plene

af-

affirmare licebit, et, quod ad Xenophontem attinet, is non aliter statuisse videtur. Ita enim Hipp. VIII. 8. „Ἐννοεῖν δὲ χρή, ὅτι καὶ οἱ κατὰ θάλατταν λῃσταὶ, διὰ τὸ πονεῖν ἠσκηκέναι, δύνανται ζῆν καὶ ἀπὸ τῶν πολὺ κρειττόνων." Neque etiam verisimile est, omnia iis ab aliis ultro esse advecta. Praeferrem igitur alteram lectionem, οὐδὲν ποιῶν ἐκ τῆς γῆς, praesertim quum, in tanta scabritie, omnia ad unguem exigere velle nefas sit.

§. 13.

„λωβᾶσθαι." Notandum est, verbum hoc esse poëticum, nec alibi apud Xenophontem legi. Ea notione in primis ei usitatum est βλάπτειν, quo utitur, quum Hell. VI. 2. 9. ita loquitur de Corcyrae situ: „ἔτι δὲ κεῖσθαι τὴν Κέρκυραν ἐν καλῷ μὲν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τῶν πόλεων, αἳ ἐπὶ τοῦτον καθήκουσιν, ἐν καλῷ δὲ τοῦ τὴν Λακωνικὴν χώραν βλάπτειν κ. τ. λ., aut κακουργεῖν, ut Hell. III. 1. 13., aut λυμαίνεσθαι, ut Hell. VII. 4. 33. Cf. annot. ad voc. τέμνειν, ad C. 2. §. 4.

§. 14.

„Ἑνὸς δὲ ἐνδεεῖς εἰσιν." Haec item haud obscure pugnant cum iis, quae alibi a Xenophonte dicuntur. Non solum enim in Lib., *de Vectigalibus* I. 7., inter eas opportunitates, quae Atticam mercaturae aptissimam reddebant, illud censet, quod non περίῤῥυτος sed ἀμφιθάλασσος esset, atque ita simul omnibus iis frueretur commo-

modis, quibus insula et terra continens. Sed et in Hipp. V. 12. idem commodum laudat, quatenus ad belli usum pertinet. Vid. annot. ad locum *de Vectigal.* p. 80. Itaque apertum est, Xenophontem hunc Athenarum situm civitati omnino utilissimum judicare, Auctorem nostrum, contra, id ipsum, quod non erant insulani, summopere vituperare. Praeterea, si Xenophon hujus scripti auctor est, mirum videri debet, eum ne verbo quidem memorare unam eamque insignem utilitatem, qua ex situ urbis suae fruebantur Athenienses, quod, si terra obsiderentur, mari commeatum sibi advehere possent. Hujus rei complura exempla peti poterant e bello Peloponnesio, quorum unum ipse refert Xen. Hell. I. 1. 35.

„ *ὑπέρχωνται.*" Cf. mox §. 15. (*ὑπερχόμενος*): Hoc verbum merito suspectum habetur. Ea notio enim, qua et ab Atticis universe, et ab ipso Xenophonte usurpatur, est, *aliquem obsequio prosequi, demulcere*, *adulari.* Vid. Suid. et Phavor. citt. in Lex. Xen. h. v.; Poll. VI. 122., Fisch. ad Plat. Crit. §. 15. p. 108., Casaub. ad Aristoph Equit. vs. 269 et 462., Budaeus Comm. Ling. Gr. p. 490. Sed quid est, quaeso, hoc loco, *ditiores obsequio prosequuntur hostes*, praesertim si verum est, quod modo dixit, hostes agros in Attica interdum vastare? Sententiae magis congruit interpretatio Sturzii in Lex. Xen., *timent hostes*, *hostibus expositi sunt*, sive *obnoxii.* At nusquam, certe in Xenophonteis libris, verbum illud hujus notionis exemplum praebet: *Timent*, Graece usitatius esset, *φοβοῦνται*, *εὐλαβοῦνται*, *agros relinquunt*, et *hostibus concedunt*, *ὑφίενται*, ut Oec. VI. 6. *τεκμήριον δὲ σαφέστατον γενέσθαι ἂν τού-*

τούτου ἔφαμεν, εἰ πολεμίων εἰς τὴν χώραν ἰόντων, διακαθίσας τὶς τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς τεχνίτας, χωρὶς ἑκατέρους ἐπερωτῴη, πότερα δοκεῖ ἀρήγειν τῇ χώρᾳ, ἢ ὑφεμένους τῆς γῆς, τὰ τείχη διαφυλάττειν. κ. τ. λ.

§. 15.

„ στασιάσαιεν — στασιάσειαν." Haec repetitio, quamquam non admodum grata est, ideo tamen magis ferenda videtur, quod in ejusmodi sententia et verborum structura haud facile vitari potest. Sic idem verbum repetitur a Xenophonte Anab. VI. 29. Cf., quae diximus supra ad C. 1. §. 1. pag. 148. Schneidero mira visa est formae illa variatio αιεν, et ειαν in eodem membro orationis. Attamen liceat nobis animadvertere; illud fortasse euphoniae causa fieri potuisse, nec in. Xenophonte frustra ejus exempla quaeri. Ita Hell. VII. 1. 34. brevi spatio deinceps sequuntur πολεμήσειαν — ἐθελήσαιεν — ἐάσαιεν. Hell. VII. 2. 5. συμμίξαιεν — θελήσειαν; Hell.; VII. 4. 34. κινδυνεύσειαν — στρατεύσειαν — κινδυνεύσαιεν, e quo postremo loco patet, si utique sana est lectio, ne in eodem quidem verbo, quod magis mirum videri possit, ejusmodi variationem a Xenophontis oratione fuisse alienam. Neque tamen illud perpetuum fuisse, apparet ex aliis locis, in quibus utraque forma, satis brevi spatio, bis vel ter repetitur; v. c. Hell. IV. 8. 1. sqq. II. 3 56., Hell. IV. 8 1. seqq. I. 3. 56. (e lectione Mori.) Quidquid sit, de hac re, quum in add. ll. scriptura dubia dici possit, nihil certi statuendum est.

„ στα-

„ σαστιάσαι." Recte quidem hunc infinitivum pendere dicit Schneiderus a praecedentibus: καὶ ἑτέρου δέους κ. τ. λ; sed ita et ipsa enunciatio longior est, quam ut commode teneamus eundem verborum contextum, et inepte prorsus additum εἰ δὲ νῆσον ᾤκουν, quod ter brevissimo spatio repetitur. Si autem servanda sunt ea verba, hoc loco legi posse observat Schneid. μηδ' ἂν σαστιάσειε, quod tamen vehementer dubito, an recte sese habeat. Cum optativo enim utique οὐδὲ, non μηδὲ legendum esset, nec οὐδ' ἂν σαστιάσαι Xenophontis consuetudini repugnaret. (Ita v. c. Xen. Hell. I. 4. 12. postposito ἂν, dicit τολμῆσαι ἄν.) Hac enim forma aeque utuntur Attici, et ipse Xenophon, qui tamen saepius alteram praefert.

## §. 16.

„ παρατίθενται." Zeunius praefert παρακατατίθενται, quod sine dubio, ut et simplex κατατίθεσθαι, magis Xenophonteum, et universe Atticis usitatius est. Vid. Valck. ad Herod. VI. 73. et 86., Duk. ad Thuc. II. 72., Bud. Comm. Ling. Gr. p. 638., Sturz in Lex. Xen. v. παρακαταθήκη. Attamen, quaecumque forma praeferatur, non magis Xenophontis consuetudini convenit ille dativus τοῖς νήσοις, qui quidem, si de personis agitur, ita addi solet, ut sit: *aliquid alicui committere*; si de loco sermo est, huic verbo jungitur praepositio ἐς vel ἐν. Vid. Valck. l. c. Ita saltem Xenophontis scribendi usus postulat. In Cyrop. II. 4. 13. eleganter ea notione dicit ὑπεκκομίσασθαι.

„ἐλεήσουσιν." Hoc etiam verbum magis poeticum est, quam ut h. l. illud aequo animo ferre possimus. Verba Xenophonti hac notione usitata sunt: βοηθεῖν cum compositis, ἐπικουρεῖν et συνεπικουρεῖν, ἀμῦναι, ἀλέξασθαι, sed in primis, de regione ab hostibus infestata, ἀρήγειν τῇ χώρᾳ, Oec. VI. 6. Hipp. VII. 3.

Denique, si Xenophon hujus Libelli auctor habetur, omnino mirum et vix credibile est, eum ubique in reliquis scriptis suis ea, quae docet aut memorat, praesertim si cum patriae suae fatis conjuncta sunt, exemplis idoneis illustrare solere; in hoc Libello contra, in quo omnia fere percenset, quae ad politica civitatis suae consilia pertinent, et haud obscure ea respicit, quae exemplis comprobata erant, ipsa illa exempla, quasi data opera, reticere. Atque in primis hac in parte hujus capitis fieri hoc debuerat. Quid enim efficacius fuisset, ad ea, quae vellet, probanda? Infinitum foret, e variis Xenophontis libris hujus rei testimonia conquirere. Nonne enim, iis etiam in locis, ubi non historici sed philosophi munere fungitur, ad ea, quae dicit, illustranda, exempla adfert, vel ex antiquissima patriae suae historia? Atque idem ille auctor, in hoc uno Libello conscribendo, cujus magna pars ejusmodi res continet, quae a solis exemplis lucem atque auctoritatem accipiant, ab illo instituto recessisset? Equidem mihi illud numquam persuadere potui, et quantum, etiam hac in parte, Libellus *de Vectigalibus* Xenophonte dignissimus est, cumque solita ejus commentandi ratione ubique vel maxime convenit, tantum haec scriptiuncula ab

ea-

eadem ratione quovis loco abhorret, nec usquam fere Xenophontem Socraticum prodit.

## §. 17.

„ἔτι δὲ συμμαχίας — ἀνατιθέασι." Hic etiam locus, in quo a longa digresſione ad Libelli argumentum, i. e. ad democratiam redit Auctor, multis partibus vitioſus et turbatus est, ita ut de orationis elegantia disquirere nemini in mentem venire posſit. Satis et hic est, ſi conjectura, quid ſibi voluerit, asſequi posſumus.

„ἢ ὑφ ὅτου κ. τ. λ. Haec verba nullam interpretationem recipiunt, niſi, ſententiae ratione habita, alia ſupponamus, ſervatis iis, quae ſervari posſe videantur. Quam viam, quum nullam aliam viderent, doctisſimi Xenophontis interpretes h. l. ingresſi ſunt. Inter eos Schneiderus, Leunclavium ſecutus, non male Auctoris mentem asſecutus esſe videtur, quum legit: ὑφ' ὅτου ἀδικεῖσθαι ἂν νομίσαι τις ἢ ὑπὸ τῶν ὀλίγων; (cum ſigno interrogandi) quam lectionem equidem utique probaverim, niſi quod pro ὑφ' ὅτου reponendum arbitror, ὑπὸ τοῦ; quum manifestum ſit ὅτου (ὅςις) interrogandi vim non habere.

„ἅττα δ' ἄν." Haec, prout plures hujus Libelli partes, varie jam tentata ſunt ab interpretibus, nec tamen ita, ut, etiamſi ex ipſis verbis aliqua ſententia efficiatur, illa ad idoneam ſtructuram, nedum ad Xenophonteam concinnitatem ſint redacta. Equidem postremum illud tentare in animum non inducam; quod autem ad loci emendationem attinet, liceat mihi obſervare, eam rationem, quam iniit Schneiderus, etſi is

corrigendo et mutando satis sibi indulsit, verborum dispositionem confusam admodum et molestam reliquisse. Quare vulgatum *αὐτῷ* in *αὖ τῷ* mutatum sit, non intelligo: oritur inde ingrata articuli repetitio *τῷ ἑνὶ — τῷ λέγοντι — τῷ ἐπιψηφίσαντι.* Tum *ἀνατιθεῖσι*, quod, ex ipsius lectione, jungendum est cum *τοῖς ἄλλοις*, structuram praebet implicitam et difficilem, non solum quia nomen et participium nimio spatio a se invicem distant, sed et quia dura quadam verborum trajectione, *ἑνὶ* ad *ἀνατιθεῖσι, τοῖς ἄλλοις* ad *ἔξεστιν* referendum est. Hinc verborum contextum ita potius constitutum vellem: "Αττα δ' ἂν ὁ δῆμος συνθῆται, (intelligendum rursus, aut supplendum *ἐὰν μὴ ἐμμένῃ*) *ἔξεστιν αὐτῷ ἀνατιθέναι* (*μὲν*) *τὴν αἰτίαν ἑνὶ τῷ λέγοντι καὶ ἐπιψηφίσαντι, ἀρνεῖσθαι δὲ τοῖς ἄλλοις, ὅτι οὐ πάρησαν, οὐδὲ ἀρέσκει σφισὶ τὰ συγκείμενα.* (Si ibi *παρῆν* et *οἱ* legendum, referantur illa ad praecedens *δῆμος.*) Ita maxime servatur vulgata lectio, neque opus est multa aut adjicere aut resecare. In reliquis Schneideri emendationi adsentiendum videtur: *καὶ εἰ μὲν πυνθάνονται.*

„ *ἀναβαίνῃ.*" Ea notione, quam hic sententia indicat, legendum *ἀποβαίνῃ*, quae lectio etiam notata est in marg. ex. Voss. Et ita fere Xen. de Re Equestr. VIII. 14. *εἰ — ἀγαθόν τι αὐτῷ ἀποβαίνοι.*

## §. 18.

„ *κωμῳδεῖν.*" Si argumentum, a Schneidero ex hoc loco, de comoediae licentia refrenata, pro-

propositum, parum valuit, ad probandam vetustiorem hujus Libelli originem, eo magis valet alterum illud, ex eodem hoc loco petitum; (v. Prol. ad L. de R. A. p. 93.) quippe quod haud obscure indicat, Xenophontem vix ea scribere potuisse, quae hic leguntur. Qui vulgo in scenam traducebantur, erant πλούσιοι, γενναῖοι, δυνάμενοι. „ Divites" (ita Elmsleyus ad Aristoph. Acharn. vs. 508.) „ fuerunt Callias et „ Nicias, potentes Pericles, Cleon et Hyperbolus, „ γενναῖοι Euripides et Socrates, cum toto philosophorum grege, inter quos et poetas comicos flagrabat usque ἄσπονδος καὶ ἀκήρυκτος „ πόλεμος." Fieri potest ut et in his, sicut in aliis, respexerit Auctor tempora belli Peloponnesii, quamquam constat, etiam postea, magnam fuisse comoediae licentiam. (Vid. Isocr. Pac. c. 5. ib. Coray; cf. quae diximus Comment. p. 131.) Attamen, nomine γενναίων, Auctor noster non significare potuit Socratem, qui non erat *nobilis* s. γενναῖος, (hac enim notione in hoc Libello vox ea est intelligenda, tam h. l. quam C. 1, §. 2.) sed πενὴς καὶ δημότης, teste Xenophonte in Mem. I. 2. 59. Quod si idem ille Xenophon etiam ea scripsit, quae h. l. legimus: ὀλίγοι δέ τινες τῶν πενήτων — τοῦ δήμου, his verbis necessario de Socrate cogitare debuit, qui ipsius judicio esset pauper et plebejus, et quem satis constat ab Aristophane in Nubibus ludibrio esse habitum. Ipsum hoc a Xenophonte memorari, non adeo mirandum esset; sed factum illud esse διὰ πολυπραγμοσύνην, (ut recte observat Schn.) non dicere potuit Xenophon, amantissimus Socratis discipulus, unus ille qui, et gra-

grato animo erga praeceptorem dilectum, et sincero veritatis amore ductus, eum ab omni maledicentiae labe defendit, et vero viri memoriam dignissimo pietatis monumento cohonestavit. An credat quisquam, qui vel Xenophontis *Memorabilia* legerit, eundem illum scriptorem alibi Socratem *ardelionem* aut *male curiosum* nuncupasse, aut certe, id quod eodem redit, haud ambiguis verbis significasse, illum in horum numerum esse referendum? An verisimile est, Xenophontem, adeo cautum et subtilem in verborum delectu, eo loco, quo necessario de Socrate ei cogitandum fuerit, hujus vitae consuetudinem nomine *πολυπραγμοσύνης* insignivisse, atque ita cum pessimae notae hominibus, sycophantis, eum comparasse? (In eos enim *τὸ πολυπραγμονεῖν* collatum videmus ab Aristoph. Nub. vs. 914. v. ibi Brunck. et Fisch.) Haud magis probabile est, Xenophontem de Socrate ita judicasse, ac si is studuisset *πλέον τι ἔχειν τοῦ δήμου*, i. e. majorem sibi dignitatem et auctoritatem in civitate arrogare; is scilicet, qui ex ejusdem Xenophontis testimonio, non solum summus erat semper modestiae laudator, et severissimus jactantiae atque arrogantiae vituperator, sed et qui exemplo suo comprobaverat, se a nullo alio vitio magis quam ab ipso hoc *πλεονεξίας* genere abhorrere (1). Num enim is, qui ita vivit, ut Socratem vixisse testatur ipse Xenophon (2), jure dici potest majorem sibi inter-

ce-

(1) *δυσμενὴς — ὁ τοῦ πλεονεκτεῖν ἔρως.* Socr. apud Xen. Mem. II. 6. 21.

(2) Mem. I. 2. 16. I. 6. 4. cf. Luzac. de Socr. cive. p. 13.

ceteros auctoritatem et dignitatem assumere? Nonne potius dicendum, Socratem, qui, si quis alius, *δημοτικὸς* erat et *φιλάνθρωπος*, civibus quidem suis sapientiae laude praestitisse, inter plebejos vero nulla alia *πλεονεξίᾳ* fuisse conspicuum, nisi paupertatis et temperantiae (1)? Quodsi quis fortasse his objiciat, fieri posse, ut Xenophon illud *πλέον ἔχειν* non adeo in malam partem acceperit, videamus quaenam ipsius fuerit, de illa *πλεονεξίᾳ* inter homines plebejos, sententia. Exstat ea in Cyrop. II. 2. 22., ubi, in elegantissimo illo symposio, quod vere Socraticum dici mereatur, et in quo variae examinantur opiniones *de juris aequalitate* inter plebem et optimates, ita unus e ducibus: „ Ἀλλ' ἐγὼ, ἔφη, ἄνδρα καὶ τοῦ δήμου οἶδα, ὃς συνερεῖ, ὥςε μὴ εἰκῇ οὕτως ἰσομοιρίαν εἶναι. Ἄλλος δ' ἀντήρετο, τοῦτον τίνα λέγοι. Ὁ δ' ἀπεκρίνατο, Ἔςι νὴ Δί', ἀνὴρ σύσκηνος ἐμὸς, ὃς ἐν παντὶ μαςεύει πλέον ἔχειν. Ἄλλος δ' αὖ ἐπήρετο αὐτὸν, Ἦ καὶ τῶν πόνων; Μὰ Δί', ἔφη, οὐ μὲν δή· ἀλλὰ τοῦτό γε ψευδόμενος ἑάλωκα. Καὶ γὰρ πόνων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων, πάνυ πρᾴως ἀεὶ ἐᾷ τὸν βουλόμενον πλέον ἔχειν. Ἀλλ' ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ Κῦρος, ὦ ἄνδρες, γιγνώσκω τοὺς τοιούτους ἀνθρώπους, οἷον καὶ νῦν ὅδε λέγει, εἴπερ δεῖ ἐνεργὸν καὶ πειθόμενον ἔχειν τὸ ςράτευμα, ἐξαιρετέους εἶναι ἐκ τῆς ςρατιᾶς." Si saepe aliis locis, sub Cyri persona, sententiam suam, de rebus quae ad republis

(1) Aliis verbis hanc Atheniensium invidiam erga meliores, honestiores aut potentiores cives, expressit Aelian. V. H. II. 13.

blicam bene gerendam pertinent, prodidit Xenophon, hic rursus non obscure significat, quid in civitate iis faciendum censeat, qui dicto πλεονεξίας vitio laborant. Jam ex his omnibus facile illud efficitur, Xenophonti injuriâ ejusmodi scriptum tribui, in quo aut negantur ea, quae ignorare non potuit, (Socratem in scenam esse traductum) aut tecte vituperium Socratis continetur.

§. 19.

„ καὶ τοὐναντίον γε τούτου." Haec, quoquo modo intelligenda sint, male cohaerent cum reliquis, et fortasse ad aliam Libelli partem sunt releganda.

§. 20.

„ αὐτὸν μὲν γὰρ εὖ ποιεῖν παντὶ συγγνώμη ἐστίν." Nisi forte ironice haec dicta sunt, (quod tamen ex totius orationis tenore vix suspicari licet) non admodum conveniunt cum philosophia Socratica, ea praesertim quam prodidit ipse Xenophon. Haec enim ubivis primam quasi legem civibus hanc scribit, ut civitati bene faciant, ejusque saluti suam postponant; (Xen. Memor. Plat. Apol. passim, v. Luzac. d. l. p. 27.) cujus philosophiae praecepta Socrates ipse exemplo suo comprobavit, cum per totum vitae cursum, tum in mortis periculo. Sed etiamsi ipsum illud αὐτὸν εὖ ποιεῖν jure fortasse omni venia dignum censeatur, cujusmodi, quaeso, hoc loco est illud monitum, et quibusnam con-

conditionibus (ut ita dicam), ex Auctoris nostri sententia, nititur? Odio scilicet, quo plebeji optimates prosequantur. (Vid. §. 19. et C. I. §. 7.) Hoc autem odium, quod, in quavis civitate, necessario conjunctum est cum mutuae voluntatis abalienatione, inimicitiis, et violentia, a nemine umquam, qui veram civilem prudentiam ad unam civium salutem tendere statuerit, et certe minime omnium a Socrate, ejusque discipulo Xenophonte, venia dignum est habitum. (Cf. Mem. I. 2. 10. II. 6. 20 sqq.)

„ ὅςις δὲ μὴ ὢν τοῦ δήμου κ. τ. λ." Hoc loco, ut et §. 17. et mox C. 3. §. 8 et 9. aperte Auctor sese inimicum non solum democratiae, sed et fautorem oligarchiae fatetur. Vidimus jam supra ad C. I. §. 8 et 9, Auctoris nostri sententiam de εὐνομίᾳ, et de vitiis democratiae, non consentire cum principiis philosophiae Socraticae et Xenophonteae; age videamus, an revera Xenophon de discrimine inter oligarchicum et democraticum reip. statum ita judicaverit, prout hic, verbis haud ambiguis, statuit Auctor Libelli nostri.

Constat Graecos veteres, in primis Atticos, de variis rerumpublicarum formis loquentes, universe distinguere solere tres formas, μοναρχίαν, δημοκρατίαν, et, quasi mediam iis interpositam, ὀλιγαρχίαν; ita v. c. ipse Xenophon in exordio Cyropaediae: vid., qui de hac re luculenter egit, J. Luzac. *de Socr. cive*, annot. p. 63 sqq. Singularum formarum definitiones, ex iis quae ipsi prodiderunt, has statuere licet, ut *monarchia* sit *unius* imperium, *oligarchia paucorum*, i. e. certi cujusdam numeri civium, ex-

exclusis reliquis, *democratia totius populi.* (Cf. Luz. p. 68., vid. item Coray ad Isocr. Panath. c. 52., Cic. Rep. I. 26, ib. citt. ab Ang. Majo.) Atheniensium respublica ex instituto Solonis utique erat δημοκρατία (1), quia omnes cives ad rempublicam gubernandam admittebantur, ne infima quidem classe exclusa. Ipsa haec democratia, quamquam, saepius deinceps a demagogis immutata, tandem a prima indole degeneraverat, pristinum nomen semper retinuit. Nec alia usa est reipublicae administrandae forma Atheniensium civitas, nisi illis temporibus, quibus, primo Alcibiadis et Theramenis molitionibus, deinde Lysandri victoria et Lacedaemoniorum dominatione, rerum summa aliquamdiu in paucorum ditionem cessit, civitasque imperio certi cujusdam numeri civium paruit. (Annis A. C. 411. et 405.) Haec igitur reipublicae forma vulgo nomen tulit *oligarchiae*, quamquam revera inter utramque hanc rerum mutationem hoc discrimen fuit, ut prior, cujus in primis Theramenes fuerat auctor (2), vero nomine esset *democratia oligarchiae juncta*, et temperatam quodammodo, sive mediam inter utramque formam, effingeret reipubli-

(1) Quamquam, vel ex ipsius Socratis definitione, mixta quodammodo dici poterat, ita ut simul esset ἀριστοκρατία, πλουτοκρατία, et δημοκρατία, inde tamen veri nominis *democratiam* fuisse constat, quod juris dicendi et legum ferendarum potestas penes populum erat. Vid. Aristot. Pol. II. 9. III. 1. Luzac. de Socr. cive, p. 18 sq. not. et Schöm. de Comitiis Ath. p. 72.

(2) X. Hell. II. 3. 30. Lys. adv. Eratosth. Cf. et hic Strabo. L. IX. c. 1. p. m. 242.

blicae gubernationem, quae, utpote in hoc rerum discrimine summopere necessaria, (quum de revocanda Solonis institutione ne cogitandum quidem esset) plebis faecem tantum a rebus tractandis excludebat, et optimum quemque civem adsentientem habebat; in iis Thucydidem, cujus praeclarum de hac civitatis regendae forma judicium est: (VIII. 97.) „καὶ οὐχ ἥκιστα δὴ τὸν πρῶτον χρόνον ἐπί γε ἐμοῦ Ἀθηναῖοι φαίνονται εὖ πολιτεύσαντες. μετρία γὰρ ἥ τε ἐς τοὺς ὀλίγους καὶ τοὺς πολλοὺς ξύγκρασις ἐγένετο· καὶ ἐκ πονηρῶν τῶν πραγμάτων γενομένων ταῦτο πρῶτον ἀνήνεγκε τὴν πόλιν." Imo ipse eam subinde ἀριστοκρατίας nomine dignam censet, (ut VIII. 64. 1). — Altera illa reipublicae forma (a. A. C. 405.) vulgo communi nomine *tyrannis* est dicta; et jure quidem, quum XXX illi, a Lysandro constituti, civitatem pro lubitu regerent, eosque, quos sibi (ἐκ καταλόγου) adjutores legerant, magis satellites quam συμβούλους haberent. Videamus jam, quatenus id fieri possit, quodnam Xenophontis de utraque hac reipubl. forma fuerit judicium, quaenam vera ejus in rebus politicis sententia.

In scriptis Xenophontis, eodem modo quo apud ceteros Atticos, sibi invicem oppositas videmus Atheniensium δημοκρατίαν et ὀλιγαρχίαν. Nam quod in oratione sua Theramenes, (Hell. II. 3. 47.) oligarchiam respiciens, Critiam ἐν τῇ ἀριστοκρατίᾳ πάντων μισοχρηστότατον appellat, hoc argutius quam verius dictum esse, ipse locus est indicio, quum ceteroqui paucorum illud imperium a Xenophonte nusquam nisi *oligar-*

*chiae*

*chiae* nomine distinctum videamus. Quum autem omnino constet, hanc reipubl. regendae formam contrariam fuisse habitam ei, qua universo populo tributa erat libertas et *ἰσονομία* (1), (Hellen. III. 5. 9.) et nomen ὀλιγαρχικὸς inter ea censeri, quae animum denotent populi libertati infestum, (Isocr. Pac. 43. Pollux. III. 66.) quaerendum est hoc loco, num Xenophon eatenus democratiae vitia improbaverit, ut, tamquam civium suorum libertati inimicus, ad ὀλιγαρχικοὺς sit referendus, atque ita, hac etiam in parte, merito hujus Libelli auctor haberi possit.

De Socrate quidem, nullum est dubium quin displiceret ipsi Atheniensium respublica; videbat enim eorum democratiam *tyrannicam* esse et *monarchicam*. (Aelian. V. H. III. 17.) Patet hoc passim ex iis, quae ipsius nomine scripto consignarunt Plato et Xenophon; quorum hic, in Memorabilibus, non uno loco democratiae instituta a Socrate aut nominatim aut tecte vituperata refert; (Mem. I. 2. 9. III. 5. III. 9. 10. IV. 4. 14.) et quidem ita, ut vel ex ipsis locis colligere liceat, Xenophontem ab hac reprehensione non alienum fuisse. An vero ex iisdem tuto efficere possumus, Socratem aut Xenophontem Socraticum libertati civitatis fuisse inimicos, atque eam ob causam democratiae vitia ac perversitatem vituperasse, quod *oligarchi-*

(1) Thucydidi (III. 62.) *δυναστεία ὀλίγων ἀνδρῶν* dicitur *νόμοις μὲν καὶ τῷ σωφρονεστάτῳ ἐναντιώτατον, ἐγγυτάτω δὲ τυράννου*. Similiter Tacit. Ann. VI. 42. *Populi imperium juxta libertatem; paucorum dominatio regiae libidini propior est.* Cf. et Cic. Rep. I. 27.

*chicam* reipubl. formam alteri praeferrent? Nequaquam. Non ſolum, prout jam vidimus, popularis (δημοτικὸς) erat Socrates, ſed et potentium (τῶν κρειττόνων) dominationem, magis quam quodvis aliud imperium, civibus grave atque odioſum ducebat; (Mem. I. 2. 59. II. 1. 13.) quae dominatio in quonam regimine magis extimescenda erat quam in *oligarchico?* — Praeterea haud dubium est, Socratem libertatem magnificentisſimum et homini et civitati munus duxisſe (1); et hac libertate, ipſius ſententia, frui potuisſent cives ſub *paucorum tyrannide?* Tantum abest ut Xenophon huic reipublicae formae libertatis ſpeciem tribuerit, ut eam, in ſcriptis Xenophonteis, ignominioſo potius *ſervitutis* nomine inustam, et civitatis libertati ſaepius oppoſitam videamus. Vid. Hell. II. 3. 24. II. 4. 20. III. 5. 13.

Jam ſi verum est, nec vitioſam democratiam, nec etiam paucorum dominatum Socrati aut Xenophonti placere potuisſe, restat ut inquiramus ad quamnam reipubl. formam probandam uterque propenſus fuerit. Res in promtu est. In loco illo (Mem. III. 5.) de revocandis ad pristinam fortitudinem Athenienſibus, Socrates non disſimulat ſententiam ſuam de republica inſtauranda. Postquam ibi multa locutus est cum Pericle de corruptis civitatis moribus, et praeclaram illam majorum virtutem laudibus celebravit, quaerit ex eo Pericles (§. 14.): „ *Νῦν οὖν, ἔφη, τί ἂν ποιοῦντες ἀναλάβοιεν τὴν ἀρχαίαν ἀρετήν; — Καὶ ὁ Σωκράτης, Οὐδὲν ἀπόκρυ-*

(1) Καὶ ἀνδρὶ καὶ πόλει μεγαλεῖον κτῆμα. Mem. IV. 5. 2.

κρυφον δοκεῖ μοι εἶναι· ἀλλ' εἰ μὲν, ἐξευρόντες τὰ τῶν προγόνων ἐπιτηδεύματα, μηδὲν χεῖρον ἐκείνων ἐπιτηδεύοιεν, οὐδὲν ἂν χείρους ἐκείνων γενέσθαι." — Quaenam alia ſunt illa τῶν προγόνων ἐπιτηδεύματα, quam Solonica reipubl. forma? Illa videlicet, quam, cum aliis locis, tum in primis in Panathenaico, tantopere laudavit Iſocrates: (c. 51.) „ Κατεςήσαντο γὰρ δημοκρατίαν, οὐ τὴν εἰκῇ πολιτευομένην, καὶ νομίζουσαν τὴν μὲν ἀκολασίαν, ἐλευθερίαν, τὴν δ' ἐξουσίαν τοῦ ὅ τι βούλεταί τις ποιεῖν, εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ τὴν τοῖς τοιούτοις μὲν ἐπιτιμῶσαν, ἀριςοκρατίᾳ δὲ χρωμένην. Cf. Areop. 8.

Hanc igitur temperatam reipubl. formam, in qua univerſo quidem populo et libertas et rerum ſumma, ſed honestioribus meliusque inſtitutis reipubl. administratio erat tradita, ſine dubio in animo habuit Socrates, quum cives ſuos ad majorum inſtituta revocare vellet. Quod, ſi fortaſſe aliorum testimoniis non ſatis probari cenſeas, ipſius ſententia magis etiam firmatum videmus. Eo enim loco, ubi de Socratis diſſerendi facultate, deque ea arte discipulis ſuis tradenda exponit Xenophon, refert deinceps ejus ſententiam de variis reipubl. gubernandae formis: (Mem. IV. 6. 12.) „ καὶ ὅπου μὲν ἐκ τῶν τὰ νόμιμα ἐπιτελούντων αἱ ἀρχαὶ καθίςανται, ταύτην τὴν πολιτείαν ἀριςοκρατίαν ἐνόμιζεν εἶναι· ὅπου δ' ἐκ τιμημάτων πλουτοκρατίαν· ὅπου δ' ἐκ πάντων, δημοκρατίαν. Atqui ex iis, quae ab eodem Xenophonte de Socrate narrantur, conſtat, eum in civitate regenda (quod item exemplo ſuo comprobavit) ſummum duxisſe justitiam; justum

autem

autem eum esse, qui legibus civitatis obtemperat, (τὸν δίκαιον εἶναι νόμιμον — νόμιμον δὲ τὸν κατὰ τοὺς τῆς πόλεως νόμους πολιτευόμενον. vid. Mem. IV. 4. 13.). Ex quibus merito colligitur, Socratem *aristocratiam*, i. e. ejusmodi rempublicam, in qua *justi* sive *honestiores* summis magistratibus funguntur, optimam judicasse. Huc accedit, quod in loco supra laudato (Mem. III. 5. 14.) suadet civibus suis, ut Lacedaemonios potius imitentur, atque horum instituta sequantur; atqui certum est, reipubl. formam a Lycurgo institutam, quamquam a veteribus varie est appellata, veri nominis *aristocratiam*, atque adeo ab odiosa illa *oligarchia* procul remotam fuisse; ita ut, non secus ac Solonis rempublicam, dixerint eam Athenienses δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην. (Isocr. Areop. 24. ibi Bergm., Crag. de rep. Laced. p. 21 seqq. Manso. Sparta. Vol. I. Pars I. pag. 88.)

Ex his nemini dubium esse potest, quin Socrates fuerit verus *aristocratiae* fautor: *aristocratia* autem Socratica non fuit imperium ditiorum, nec ejusmodi, quod rerum summam paucis traderet, reliquos excluderet, sed eorum, qui ob justitiam et honestatem jure *optimatum* nomen obtinerent. (Plat. apud Diog. Laert. III. 82. cf. Cic. de Rep. I. 34.) Tum etiam patet ex iisdem, tantum abesse ut haec aristocratia democratiae opposita sit et contraria, ut, cum Solonis tum Lycurgi instituto, apud dissimillimos populos, arctissimo vinculo secum invicem fuerint conjunctae. Quid mirum, si Socrates, qui utrumque Legislatorem admiratus est, simul et democraticam reip. formam, et optimatum aucto-

tori-

toritatem laudaret, quum hanc civitatis ſalutem, illam civium libertatem tueri videret? (1)

Et quid porro de Xenophonte dicendum? De cujus ſententia etiamſi nobis nihil conſtaret, vel ex iis, quae de Socrate attulimus, quaeque ipſe in *Memorabilibus* retulit, colligere liceret, quid de optima republica ſtatuerit. Si enim in hoc libro candidam conſuetudinis et vitae Socratis imaginem expresſit, ne vel minimo quidem fuco deformem, num in ceteris ſcriptis Socraticis quidquam his abſonum propoſuit? Num in *Oeconomico* aliter de adminiſtratione domestica disputavit? Num in *Sympoſio* alio ſermocinandi, alio facetiarum genere uſus est? Num in *Hierone* aliter de vera civium et imperantium felicitate, in *Cyropaedia* aliter de optima reipubl. inſtituendae ratione expoſuit? Nonne in his omnibus ſibi conſtitit ſincerus ille Socraticae philoſophiae alumnus? Quid igitur? Si in iis, quae Socratis nomine memoriae prodidit, revera a praeceptoris ſententia discrepasſet, non ſine cauſa ſuspicamur, eum aut non literis mandaturum fuisſe, quae ipſe non probaret, aut ita illud facturum, ut deinde, peculiari libro, eadem Socratica disſerendi ratione uſus, eandem ſcribendi materiem retractasſet. Hoc autem quum in iis fecerit, quae omnino cum Socraticis praeceptis con-

(1) Et haec est etiam illa respublica, quam ſaepius laudarunt Plato, Iſocrates aliique, quamque modo *democratiam*, oppoſitam *oligarchiae*, modo *democratiam aristocratia utentem* (δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ χρωμένην) dixere. Vid. Iſocr. Panath. c. 51. ſqq., Plat. Menex., p. 404. F. Thuc. II. 37., cf. omnino Iſocr. Areop. c. 24.

consentiunt, (veluti in *Oeconomico*, *Hierone*, *Cyropaedia*) quid est quod arbitremur, eum in aliis rebus ab iisdem praeceptis discrepasse? Quare v. c. Xenophontem in Oeconomico *suam* sententiam declarasse statueremus, quod peculiare huic materiae scriptum tribuerit, de *amicitia* vero, quod nullum de ea librum conscripserit, alia eum sensisse, quam quae Socratis nomine et auctoritate celebrantur? Sed ne in his quidem opus est, ut prorsus ad conjecturas recurramus, quum in ipsa Cyropaedia, quem librum, Socratica prorsus ratione, ad effigiem justi imperii conscripsit, quid ipse de hac re sentiret, plane atque aperte significaverit. Jam quod ad ea attinet, de quibus nunc agimus, sententiam de aristocratico regimine, conspicuus est locus in Cyr. II. 2. 17., (quem supra jam attigimus) ubi ita Chrysantas: „Ἀλλ' ἔγωγ', ἔφη, ὦ Κῦρε, *καὶ πάντες οἱ παρόντες, ἐννοῶ, ὅτι ἐξεληλύθασι μὲν σὺν ἡμῖν οἱ μὲν καὶ βελτίονες, οἱ δὲ καὶ μείονος ἄξιοι· ἢν δέ τι γένηται ἀγαθὸν, ἀξιώσουσιν οὗτοι πάντες ἰσομοιρεῖν. Καὶ τοι ἔγωγε οὐδὲν ἀνισώτερον νομίζω τῶν ἐν ἀνθρώποις εἶναι, τοῦ τῶν ἴσων τόν τε κακὸν καὶ τὸν ἀγαθὸν ἀξιοῦσθαι. Καὶ ὁ Κῦρος εἶπε πρὸς τοῦτο. Ἆρ' οὖν, πρὸς τῶν θεῶν, κράτιςον ἡμῖν, ἄνδρες, ἐμβαλεῖν περὶ τούτου βουλὴν εἰς τὸν ςρατὸν, πότερα δοκεῖ, ἤν τι ἐκ τῶν πόνων δῷ ὁ θεὸς ἀγαθὸν, ἰσομοίρους πάντας ποιεῖν, ἢ σκοποῦντας τὰ ἔργα ἑκάςου, πρὸς ταῦτα καὶ τὰς τιμὰς ἑκάςῳ προςτιθέναι; Καὶ τί δεῖ, ἔφη ὁ Χρυσάντας, ἐμβαλεῖν λόγον περὶ τούτου, ἀλλ' οὐχὶ προειπεῖν, ὅτι οὕτω ποιήσεις; Ἦ οὐ σὺ καὶ τοὺς ἀγῶνας, ἔφη, προείπας καὶ τὰ ἆθλα; Ἀλλὰ μὰ Δί',*

ἔφη ὁ Κῦρος, οὐχ ὅμοια ταῦτα ἐκείνοις. Ἃ μὲν γὰρ ἂν στρατευόμενοι κτήσωνται, κοινά, οἶμαι, ἑαυτοῖς ἡγήσονται εἶναι· τὴν δὲ ἀρχὴν τῆς στρατιᾶς ἐμὴν ἴσως ἔτι οἴκοθεν νομίζουσιν εἶναι· ὥστε διατάττοντα ἐμὲ τοὺς ἐπιστάτας οὐδὲν, οἶμαι, ἀδικεῖν νομίζουσιν. Ἦ καὶ οἴει, ἔφη ὁ Χρυσάντας, ψηφίσασθαι ἂν τὸ πλῆθος συνελθὸν, ὥστε μὴ ἴσων ἕκαστον τυγχάνειν, ἀλλὰ τοὺς κρατίστους καὶ τιμαῖς καὶ δώροις πλεονεκτεῖν; Ἔγωγ', ἔφη ὁ Κῦρος, οἶμαι, ἅμα μὲν ὑμῶν συναγορευόντων, ἅμα δὲ καὶ αἰσχρὸν ὂν ἀντιλέγειν, μὴ οὐχὶ τὸν πλεῖστα καὶ πονοῦντα, καὶ ὠφελοῦντα τὸ κοινὸν, τοῦτον καὶ μεγίστων ἀξιοῦσθαι. Οἶμαι δὲ, ἔφη, καὶ τοῖς κακίστοις σύμφορον φανεῖσθαι τοὺς ἀγαθοὺς πλεονεκτεῖν." Cf. ib. II. 3. 5. Haec vero ſententia manifeſto ſpectat ad illam duplicem *juris aequalitatem*, quam memorat Iſocrates Nicocl. c. 5., fuſius tamen exponit, et ad laudatam illam Solonis rempublicam refert, Areop. c. 8. „ Μέγιστον δὲ αὐτοῖς συνεβάλετο πρὸς τὸ καλῶς οἰκεῖν τὴν πόλιν, ὅτι, δυοῖν ἰσοτήτοιν νομιζομέναιν εἶναι, καὶ τῆς μὲν ταὐτὸν ἅπασιν ἀπονεμούσης, τῆς δὲ πρὸς τὸ προσῆκον ἑκάστοις, οὐκ ἠγνόουν τούτων τὴν χρησιμωτέραν· ἀλλὰ τὴν μὲν τῶν αὐτῶν ἀξιοῦσαν τοὺς χρηστοὺς καὶ πονηροὺς ἀπεδοκίμαζον, ὡς οὐ δικαίαν οὖσαν· τὴν δὲ κατ' ἀξίαν ἕκαστον τιμῶσαν, καὶ κολάζουσαν προῃροῦντο, καὶ διὰ ταύτης ᾤκουν τὴν πόλιν· οὐκ ἐξ ἁπάντων τὰς ἀρχὰς κληροῦντες, ἀλλὰ τοὺς βελτίστους καὶ τοὺς ἱκανωτάτους ἐφ' ἕκαστον τῶν ἔργων προκρίνοντες. κ. τ. λ." — Quaenam igitur alia eſt illa aequalitas, quam ſub nomine Chryſantae et Cyri exponit et manifeſto comprobat Xenophon, niſi ea

ea ipsa, quam Solon quondam Atheniensibus constituerat? Erat hoc quasi fundamentum illius *aristocratiae*, quam a summo illo Legislatore populari regimini junctam videmus, quamque Xenophon, si non ipso hoc nomine designat, melius fortasse, additis rationibus, significat.

Quandoquidem autem, tam ex ipsius Xenophontis sententia, quam ex indole philosophiae Socraticae, perspicuum est, Xenophontem eam reipubl. formam potissimum probasse, quae universis libertatem, singulis vero dignitatem pro meritis tribueret, nec ullum fere dubium est, eum ejusmodi *juris aequalitatem* optimam et civitati saluberrimam judicasse, qua honestissimus quisque, optimeque de republ. meritus, maximam partem in civium salute tuenda susciperet; injuria pene foret dignissimi Viri memoriae illata, si suspicaremur, eum regiminis oligarchici fautorem et praeconem esse potuisse. Quodsi quis forte putet, *oligarchiae* nomine illam, quam modo adumbravimus, *aristocratiam* designari, nae ille vehementer errat; quippe quae utraque reipubl. forma, Xenophontis certe aetate, et a philosophis e Socratica schola profectis, haud ambiguo sermone est distincta. (Plat. Rep. IV. 18. VIII. 5. et ap. Diog. Laert. III. 82. Cf. Luzac. de Socr. cive, Ann. p. 66 sqq.) Ab ipso autem Xenophonte, prout jam vidimus, omnium minime haec duo nomina promiscue sunt usurpata: quod si nusquam fecit, haud credibile est, eum peculiarem aliquem libellum conscripsisse, eo consilio, ut sibi labem adspergeret, cujus suspicionem maxima semper cura a se propulsasset.

„ ἀδικεῖν παρεσκευάσατο." Quum in hoc Cap. universe disserere voluisse videatur Auctor de commodis et privilegiis, quae plebi prae optimatibus erant concessa, mirum rursus est, si a Xenophonte Libellus est scriptus, eum nihil memorasse de poena eorum, qui Atheniensium plebem injuria affecissent (ἐάν τις τὸν τῶν Ἀθηναίων δῆμον ἀδικῇ); quae e Canonis decreto severissima fuit, quamque solus memorat Xenophon, Hell. I. 7. 21.; neque etiam de proditorum poena, ibidem a Xenophonte memorata, quum tamen §. 15. hujus Cap. crimen illud proditionis non intactum reliquerit.

## C A P. III.

„ Καὶ περὶ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας κ. τ. λ." — Haec etiam utique suo loco mota videntur; ut initium hujus Cap. multo commodius in fine totius Libelli esset positum.

Quae deinceps in hoc Capite exponuntur, minus mutila fortasse et lacunosa videri possint quam reliqua, attamen, si propius ea inspicimus, aeque sunt luxata et turbata, nec, quod ad ipsam orationem attinet, reliquis dissimilia; praeterquam quod multa item continent, quae Xenophonte merito indigna habentur, et repugnant ejus ingenio.

Primo quidem Auctor denuo digreditur a totius scriptionis consilio, quod modo repetiit his verbis: Καὶ περὶ τῆς Ἀθηναίων πολιτείας τὸν μὲν τρόπον οὐκ ἐπαινῶ κ. τ. λ. Hac in parte nimirum hujus Cap. illud sibi proposuisse videtur,

tur, non ut plebis jura et privilegia memoraret, eamque contra iniquas criminationes defenderet, sed ut universe vitium quoddam, reipublicae Atheniensium inhaerens, indicaret, cujus tamen causae non e democratiae licentia, sed aliunde repetendae erant. Vitium illud est mora et cunctatio in iis rebus, quae a senatu populoque sunt peragendae; ejusque causae, negotiorum multitudo (τῶν πραγμάτων πλῆθος), et festorum celebratio. Videamus an in iis lucidus ordo sit servatus, an ejusmodi quid a Xenophonte esset exspectandum. Verbis *χρηματίσαι τῇ βουλῇ οὐδὲ τῷ δήμῳ* jure suspicamur, Auctorem memorare velle ea, quae aguntur in Senatu et apud populum, i. e. in concione et in judiciis: sequitur enumeratio earum rerum, quae ad munus senatorium pertinent; quae, si esset integra, sine dubio plus luminis adferret ad Graecae antiquitatis studium illustrandum, quam huc usque inde accendere conati sunt interpretes eruditi. In hac enumeratione, Xenophon, ut mihi videtur, non omisisset *curam et examen equitatus* (ἐπιμέλειαν καὶ δοκιμασίαν τοῦ ἱππικοῦ), quam alibi memorat. Vid. Hipp. I. 8. sqq. et 13. III. 9. Oec. IX. 15. Tum de concione et judiciis, quae ante omnia huc pertinebant, non agit nisi obiter (§. 6 et 7.), et adeo confuse, ut vix, quid sibi voluerit, intelligi possit. Quod vero ad causas attinet, prima illa (τὸ πραγμάτων πλῆθος) vera fortasse esse potuit; at quomodo fieri potest, ut ejus mentio fiat ab eodem illo auctore, qui, in Libello *de Vectigalibus*, ejusmodi civibus suis consilia impertit, quibus negotiorum illa multitudo necessario

rio augeatur? — Altera illa, de festis ab Atheniensibus celebratis, non est quod in dubium vocetur (1); at, si cujusquam, certe Xenophontis non erat eam memorare, qui, aliis in locis, cum universe Deorum cultum sese magni facere ostendisset, tum in primis festa atque pompas, a populo celebrari solitas, summa cura dignas censuisset. (Vid. Vectig. VI. 1. Hipp. II. et III. cf. Anab. V. 3. 9. Oec. V. 10.). Nonne potius, si quid hac in parte reprehendere voluisset, quod ad plebem spectaret, in sacrificiis obeundis partim negligentiam, partim inanem pecuniae publicae profusionem notasset? (Isocr. Areop. c. 11., cf. Schöm. de Com. Ath. p. 302 sq., Boeck. Vol. I. p. 226 sq.) Praesertim quum haec ipsa profusio et publicae inopiae, et neglecti cultus Deorum causa extitisse videatur: (Vect. l. l.) quae tamen omnia, in hoc Libello, potius C. 2. §. 9. locum suum obtinuissent. — At si verum est, (id quod secundo loco observare nobis liceat) Xenophontem ea vitia in republica administranda indicare voluisse, quaenam tandem est causa, cur alio loco (in Libello *de Vectigalibus*) ejusmodi vitium, cujus causa e popularis regiminis indole erat repetenda, rei pecuniariae inopiam, ita ostendat, ut, vituperii loco, medelam proponat, et, rationibus undecumque conquisitis, commendare studeat; hoc loco contra, aliud vitium, quod longe aliis caussis quam democraticae licentiae

(1) *δι' ὅλου τοῦ ἔτους θύουσιν οἱ Ἀθηναῖοι καθ' ἑκάστην, πλὴν μιᾶς ἡμέρας.* Schol. Thucyd. II. 38. cf. et Plat. Alcib. II. c. 19.

tiae tribuendum erat, adeo acriter perstringat, ac si nullum prorsus ei remedium afferri posset? Etenim fatendum est, multo certe facilius fuisse, sive praemiis propositis, sive novis magistratibus ministrisve creandis, morae et cunctationis vitio subvenire, quam cives ex ignavia ad laborem et alacritatem excitare, et, alieni tributi loco, ejusmodi reditus substituere, quibus omnia ab ipsorum industria essent petenda. Certe si, in Libello *de Vectigalibus*, inde etiam Xenophontis ingenium perspicimus, quod, quo magis civibus suis, in negotiis expediendis, studium et ardorem excitet, praemia proponit, *ὅςις δικαιότατα καὶ τάχιςα διαιροίη τὰ ἀμφίλογα*, (Vectig. III. 3.) non est, profecto, quod hoc loco, in quo aeque hae duae res spectantur, idem agnoscamus; praesertim quum ipse Auctor mox subjungat: (§. 9.) *ὥςε μὲν γὰρ βέλτιον ἔχειν τὴν πολιτείαν, οἷόν τε πόλλα ἐξευρεῖν.* Nonne dicendum, Xenophontem, si utriusque Libelli auctor est, parum sibi constitisse; quum in illo, ut verus disciplinae Socraticae alumnus, se praestiterit *δημοτικὸν καὶ τῶν πολίτων εὐεργέτην*, in hoc, contra, adeo *μισόδημον* sese profiteatur, ut, si servetur popularis regiminis forma, etiam in iis rebus de republica instauranda desperet, quibus, Socratis judicio, non melius remedium excogitari poterat, quam revocata pristina illa Solonis democratia? (Mem. III. 5) Hanc autem ab ipso Xenophonte fuisse comprobatam, ex iis, quae jam attulimus, abunde constat.

Denique, quod ad ordinem et perspicuitatem orationis attinet, haec particula non minus suspecta est, quam reliqua Libri pars.

§. I.

§. 1.

„ χρηματίσαι " Minus recte in Lexico Xenophonteo exponitur: *agere cum Senatu et populo*; hoc e vulgari Atticorum usu esset χρηματίσασθαι (ut mox §. 3.). E verborum quidem nexu, verisimile est, Auctorem illud significare voluisse; Xenophontis certe scribendi consuetudinem ita tulisse, tuto ex aliis locis colligimus, (Vid. Lex. Xen. in v.). Si verbi medii rationem habemus, haec universe statuenda videtur ejus notio: *negotia peragere s. rem facere in suum usum*; (atque ita Grammatici explicarunt, διαπράττεσθαι, πραγματεύεσθαι. Hesych., Pollux, Lex. Seguer.) in primis *colloquendi* significatione ita dictum esse videtur „ ἀπ' ἐλάττονος πρὸς μείζονα," qua notione citat Thomas Mag. Herodoti locum III. 118., quocum cf. et VII. 163. De Magistratibus, iisque qui auctoritate publica agebant, activum χρηματίζειν usitatius fuisse videtur; sicut de legatis dicitur a Thucydide, in loco a Schneid. citato. (Cf. Schol. et Wasse ad Thucyd. I. 87., et Duk. ad V. 61.) In primis autem χρηματίζειν (quo tamen Xenophontem nusquam usum esse jam observat Schneid.) dicitur de Senatu, notatque *deliberare*, *respondere*, et de Proedris, *proponere s. referre ad populum*. (Vid. Isocr. Paneg. c. 42. ib. Mor., Demosth. Coron. p. 285. Ulp., et contr. Timocr. p. 706., Poll. VIII. 95. ib. Kuhn., Petit. Leg. Att. p. 198., Luzac de Socr. civ. Annot. p. 103., Schöm. de Com. p. 89.). Atque ita mox dicitur χρηματίσαντες et §. 2. χρηματίσαι. Hoc igitur loco aut legendum

χρη-

χρηματίσασθαι, aut jungendum οὐκ ἐςὶν τῇ βουλῇ οὐδὲ τῷ δήμῳ χρηματίσαι, i. e. *respondere*, *jus dicere*, quod sententiae minus aptum videtur. (Idem valet de διαπράττειν et διαπράττεσθαι §. 8. v. Schneid.)

§. 2.

„ὅσας οὐδεμία κ. τ. λ." Quae hîc dicuntur repetit Auctor §. 8., et quidem ita, ac si plane oblitus esset ea, quae dixerat; §. 2. enim est: οὔςτινας πρῶτον μὲν δεῖ ἑορτάσαι ἑορτὰς, ὅσας οὐδεμία τῶν Ἑλληνίδων πόλεων, et §. 8. denuo: πρὸς δὲ τούτοις οἴεσθαι χρὴ, καὶ ἑορτὰς ἄγειν χρῆναι Αθηναίους, ἐν αἷς οὐχ οἷόν τε δικάζειν. Καὶ ἄγουσι μὲν ἑορτὰς διπλασίους ἢ οἱ ἄλλοι. — Deinde ἐκδικάζειν est verbum, quo nusquam utitur Xenophon. Nisi igitur exquisita ei sit notio, v. c. lites *ad finem perducere*, aut ejusmodi, quae verbo ἐκδικάσασθαι a Lexicographis tribuitur, (Harpocr. Suid. Etymol.) interpretandum erit *dijudicare*, qua tamen notione Xenophontis consuetudo postulat διαδικάζειν, quod mox et saepius sequitur. (Ceterum illam litigandi pruriginem, inter alia Atheniensium vitia, perstringit Socrates ap. Xen. in Mem. III. 5 16; cf. Arist. Vesp. passim, Schol. Arist. Nub. vs. 208 et 1210.)

§. 3.

„διαπρᾶξαι." Ita recte, ob rationem supra ad χρηματίσαι allatam, correxisse videtur Schneiderus. Quid tamen illud τῶν δεομένων sibi velit, obscu-

ſcarum, niſi mutare liceat in τοῖς θεσμέ-νοις.

§. 5.

„ οἴεσθε χρῆναι." En, novum quid exoritur in fine Libelli. Huc usque familiariter, nec tamen ex uſu Xenophontis, dixerat μοι et σοι: jure igitur h. l. exſpectasſes οἴει; ſed repente, nova perſonae permutatione, plures (vix tamen ipſos Athenienſes) alloqui videtur. Leunclavii lectio οἴεσθαι χρὴ, ut mox legitur §. 8., hujus loci ſententiae aptari nequit, niſi intelligatur δεῖν, quod durius etiam foret. (§. 6. ipſum illud δεῖν, rectius ut videtur, a Schneidero ſecluditur.)

§. 6.

„ εἰπάτω γάρ τις. κ. τ. λ." Quae in hac §. leguntur, niſi duplici lacuna laborant, prima post διαδικάζεσθαι, altera post δι' ἐνιαυτοῦ, minus ſunt perſpicua, quam ut a Xenophontis manu profecta eſſe videantur. Sententia haec eſſe videtur: „Dicat fortasſe quiſpiam," (εἴποι δ' ἄν τις, Schneid.) non neceſſe eſſe ut lites ſtatim „ (αὐτόθεν) dijudicentur. Hoc vero nihili est; „ nam ſi idem affirmat, omnes eſſe dijudicandas, „ per totum annum, nulla mora aut dilatione „ interpoſita, fieri hoc debet: neque hoc ipſum „ ſatis remedii afferre potest, quum ne nunc „ quidem, per totum annum jus dicentes, litibus „ dirimendis ſufficiant."

§. 10.

§. 10.

„Δοκοῦσι κ. τ. λ. et §11. — Ἀθηναίοις." Haec rursus ab h. l. sunt aliena et pertinent potius ad C. 1. §. 14: praeterea ineptam repetitionem continent eorum, quae habuimus C. 1. §. 4—7; nam quod ibi erat: ἔςι δὲ ἐν πάσῃ γῇ τὸ βέλτιςον κ. τ. λ., hoc loco est: ἐν οὐδεμιᾷ γὰρ πόλει κ. τ. λ., in qua dictione offendit rursus adjectivum εὔνους ter repetitum. Quod ad exempla attinet, quae modo sequuntur, sola quae in hoc Libello adfert Auctor, locus nimis lacunosus et obscurus esse videtur, quam ut, sive de Auctoris mente, sive de ipsa oratione redintegranda, quidquam adferre audeamus.

§. 12.

„ὑπολάβοι δέ τις ἂν" — et seqq. §. 13. Quid his §§ sibi voluerit Auctor, quum ex ipsis verbis non perspicue pateat, conjiciendum potius est: unde etiam factum esse videtur, ut, in hujus loci interpretatione, tantopere discrepent virorum doctorum sententiae. — Si rursus lacunam suspicere licet, dicendum est, Auctorem fortasse, de plebis insolentia erga honestiores, ejusmodi quid h. l. dixisse, quod C. 1. §. 14. de sociis memoraverat: τοὺς μὲν χρηςοὺς ἀτιμοῦσι κ. τ. λ.; ad quae deinceps haec referat, ὑπολάβοι δέ τις ἂν εἶναι τι δεινὸν ἀπὸ τῶν ἀτίμων Ἀθήνησιν, ὡς οὐδεὶς ἄρα δικαίως αὐτόθι ἠτίμωται: quam suspicionem deinde refutet his verbis: ἐγὼ δέ φημι κ. τ. λ. Hoc certe ejus fuisse consilium, patet fere e postremis verbis; quippe quibus ea, quae ab initio posuerat, re-

pe-

petere solet. Cf. C. I. §. 9. 12. et 18. Attamen h. l. non solum apta verborum structura desideratur, sed et ipsa verba, quae Auctoris sententiam aperire debuerant, obscuriorem eam reddunt: quas tenebras dispellere, post Weiskii et Schneideri de hujus loci sententia conjecturas, nostrum non ducimus.

Extremis verbis, *πῶς ἂν οὖν ἀδίκως κ. τ. λ*, fieri potest ut ironia contineatur, at certe non est Socratica aut Xenophontea. Ea, nisi vehementer fallor, est ex illo urbanae dissimulationis genere, non quo uno loco contraria veris dicas, sed quum toto genere orationis severe ludas, quum aliter sentias ac loquare. (Cic. Or. II. 67.) Hoc igitur dissimulationis genus, quod perelegans dixit Cicero, et cum gravitate salsum, cujusque exemplum luculentissimum praebent libri Socratici a Xenophonte conscripti, in hoc Libello deprehendere haud possum. Quod vero ad hunc ipsum locum attinet, liceat mihi rursus Xenophontem Socraticum ab hujusmodi ineptiis defendere. Sine dubio enim is in demonstrando atque argumentando ineptus est dicendus, qui et falsa proponit, et ejusmodi quid concludit, quod ex propositis non efficitur, quique insuper sibi ipse obloquitur. Argumentatio autem hunc in modum sese habet: „Fieri non potest, ut multi injuste infamia notentur Athenis: plebs enim ibi magistratus gerit, „ et infamia afficiuntur ii, qui magistratu non „ honeste funguntur (*ἐκ τοῦ μὴ δικαίως ἄρχειν*). Atqui aliunde constat, infamiam Athenis non solum poenam fuisse eorum, qui magistratum male gererent, sed universe, qui civitatis jura vio-

violassent, cujusque ἀτιμίας varii erant gradus. (Vid. Petit Leg. Att. p. 469. Schöm. de Com. Ath. p. 74 sqq., Meier et Schöm. das Attische Proces, p. 563.) Haec ratio utique falsa dici meretur, si sola proponitur; inepta fit iis quae sequuntur: μηδὲ λέγειν τὰ δίκαια ἢ πράττειν; haec enim aliena sunt ab hoc loco, et totum argumentum evanidum reddunt. — Quod deinde proponitur: *plebs gerit magistratus* (ὁ δῆμός ἐστιν ὁ ἄρχων τὰς ἀρχάς), hoc item sine dubio falsum est; nam Athenis plebs non dici poterat magistratus gerere *majores*, de quo vulgo dicitur ἄρχειν. Vid. Plat. Menex. c. 8. Gottleb., Plut. Phoc. c. 8., et ipse Xenoph. Anab. IV. 6. 16., ubi Chirisophus: εἴπερ ὑμῖν (Ἀθηναίοις) οἱ κράτιστοι ἄρχειν ἀξιοῦνται. In quo simul sibi ipse repugnat Auctor, quum C. 1. §. 3. dicat, plebem magistratus majores potentioribus permittere (ἐᾷν τοὺς δυνατωτάτους ἄρχειν). Cf. Tittm. Gr. Staatsverf. p. 555 sqq. Quid igitur dicendum de ironia, cujus argumentatio et inepta est, et falsis nititur propositis? Et tamen vere Socraticam eam dicere ausus est Weiskius, qui, post varia somnia de Libelli auctore Xenophonte, *deque ejus scopo*, tandem annotationem ad hunc locum his verbis absolvit: „ Tenendum autem est, Xeno„ phontem hic germanum Socratis discipulum „ agere!" Equidem, nisi plane hebes sum, nihil hoc in loco deprehendo, quod vel umbram acuminis Socratici referat.

Quod si quis fortasse in reliquis Libelli partibus ironiam illam inesse censeat, nec hujus sententiae probabilem video rationem; praesertim si, an-

ante omnia, quid sit ironia Socratica, quae sit ejus natura, quod consilium, cum ex definitione Ciceronis, tum ex ipsis libris Xenophonteis efficere mihi licet. Nam si in primis eo tendit illa, ut dissimulando acrius etiam quam aperte fatendo, veritatis quasi aculeos admoveamus, quaerimus in his, ubinam hoc dissimulationis telo usus sit Auctor. An in ipso scriptionis consilio aperiundo? At inde ab initio manifeste et absque ulla ironiae nota, quid sibi velit exponit; et, quamquam merito dubitare posse videmur, num semper propositi sui memor fuerit, (ut suis locis ostendimus) hac certe in parte bona fide fuisse est dicendus, quum ipsum illud consilium saepius ita repetat, ut nemo facile ironiam subesse suspicetur. — An vero in eo fortasse dissimulavit, quod dicit, plebem sibi suoque imperio consulere, (C. 1. §. 1.) quum tamen deinceps omnia fere vitia percenseat, quae ex ipsius plebis licentia et libidine civitati oriuntur? At ne in eo quidem quidquam dissimulationis inesse video. Fieri hoc posset, si e. gr. dixisset: „ Democratiam civitatis saluti et incolumitati „ magis conducere arbitror quam monarchiam „ aut oligarchiam," atque ita deinde omnia ea enumerasset, quae manifesto in vitiis democratiae censenda essent. Sed contra, quid dicit? „ Ipsam democratiam vitupero: et quidem hanc „ ob causam, quod, in eo civitatis statu, impro„ bi meliore sunt conditione quam honestiores „ cives." Hoc autem quovis loco, absque ulla dissimulatione, ostendere conatur; plebi enim illud tribuit, quod in omnibus rebus suo commodo servit, cetera non curat. Quod si in eo ipso si-

*εἴρωνα* agere voluisset, quidni, quum dixisset, *ὡς εὖ διασώζονται τὴν πολιτείαν*, plenius ostendit, exemplisque probavit, ipsam hanc insolentiam, ignaviam et avaritiam plebis reipublicae maximarum calamitatum causam fuisse? Sed et hujus consilii ne minimum quidem vestigium apparet, et, quatenus ipsa oratio non prorsus omni nexu est destituta, illud certe est perspicuum, Auctorem quodammodo plebis patrocinium suscepisse, cui nullo modo quis vitio vertere possit, si suis rationibus prospiciat, (*αὐτὸν μὲν γὰρ εὖ ποιεῖν παντὶ συγγνώμη*) omnem vero mali causam ex ipsa reipublicae forma atque institutione repetere. In his omnibus facile vituperandi consilium quivis deprehendet, *ironiae*, inprimis *Socraticae*, specimina frustra indicare conabitur.

## Epilogus.

Haec habui quae ad Libellum istum *de Republica Atheniensium* annotarem. Scio quidem quam parum universe valeant argumenta ex orationis forma ducta; „ sunt ea plerumque subtiliora et „ incerta, notasque obscuriores habent, quam „ ut inde judicare possis. " Bentley Op. p. 8. Quod si verum est in scriptis dijudicandis, quae, quamcumque ceterum sibi auctoritatem vindicent, integritatis notam servarunt, multo magis valere debet in iis, quae, etiamsi auctoris nullam habeamus rationem, multis locis corrup-

ta et vitiata esse videntur. At in his primo illud animadvertatur, ea, quae attulimus, argumenta, si singula parum efficiunt, universa magnam vim habere ad controversiam hujus generis dirimendam. Facile enim suspicari posses, (et equidem dudum rem ita se habere arbitrabar) hanc Atheniensium Πολιτείαν a Xenophonte conscriptam quidem fuisse, (praesertim quum hujus Libelli titulus apud Diogenem Laertium in scriptis Xenophontis memoretur) sed ab aliquo grammatista male habitum, mutilatum, discerptum, atque ita prorsus degeneratum ad nos pervenisse. Attamen causae sunt satis justae, quae ad hanc opinionem refellendam adferri possint. Unam jam attigimus. Si enim ipse Libellus a Xenophonte fuit conscriptus, unde fit, ut in partibus, quae inde, quocunque modo excerptae, hodie supersunt, omnis elegantia, perspicuitas, et concinnitas orationis Xenophonteae perierit; nec ullum vestigium ejus ingenii remanserit? Deinde, si ipsa jam sermonis scabrities in hac causa dubitationem justam excitat, nonne et alia accedunt argumenta, quae a Xenophontis ingenio, atque ex indole philosophiae Socraticae sunt petita? Si orationis formam vitiare potuit grammatista, ita ut, hac in parte, nullo loco agnoscatur Xenophontis manus, quidni usquam vestigium apparet, auctorem fuisse Socraticum? Quid est, quod non solum verba, sed et sententiae a pristina forma ita sint detortae, ut, quidquid, cum ad argumentandi subtilitatem, tum ad judicii acumen, e Socratica Xenophontis disciplina manare debuit, in isto opusculo sit deletum plane.

ta et extinctum? Tum in primis etiam dubitationi nostrae haud levissimum pondus accedit ex eo, quod illae Libelli partes, quibus ipsius scriptionis consilium continetur, quaeque omnium maxime perspicuae sunt atque incorruptae, omnium maxime repugnant iis sententiis, quae alibi ab ipso Xenophonte sunt proditae? — Denique, si ipse Xenophon Libellum istum conscripsit, quo tandem tempore eum hoc fecisse statuendum est? Num ante expeditionem in Asiam? Etenim, praeterquam quod jam ostendimus ex ipso Libello recte colligi, eum postea scriptum esse, si jam haud verisimile est, Xenophontem ante illud tempus ullum librum conscripsisse, minime omnium cogitare potuit de ejusmodi libro, quo patriis legibus se inimicum ostenderet, sibique, praesertim eo tempore, quo maxime sese jactabat plebis et demagogorum licentia, plurimorum odium atque invidiam concitasset. De eo tamen non est quod diu dubitemus, quum manifestissimum sit, Libellum esse scriptum ab eo, qui, si ipse esset Atheniensis, extra patriam degeret; alioquin enim absurdum fuisset, Auctorem, quisquis esset, ita dicere: *ὅςις δὲ μὴ ὢν τοῦ δήμου εἵλετο ἐν δημοκρατουμένῃ πόλει οἰκεῖν μᾶλλον ἢ ἐν ὀλιγαρχουμένῃ, ἀδικεῖν παρεσκευάσατο, καὶ ἔγνω ὅτι μᾶλλον οἷόν τε διαλαθεῖν κακῷ ὄντι ἐν δημοκρατουμένῃ πόλει ἢ ἐν ὀλιγαρχουμένῃ.* (C. 2. §. 20.). Attamen haec ipsa verba a quibusdam, et in primis a Weiskio, ita sunt accepta, ac si et Xenophontem auctorem et tempus scriptionis fere indicarent. Eam opinionem, quam ceterum multis verbis exponit Weiskius,

kius, (Prol. p. 64) quatenus ad ipsum Xenophontis ingenium attinet, recte refutasse videtur Schneiderus, qui observat, omnem hanc viri docti orationem eo pertinere, „ ut demonstret „ Xenophontis animum minime aequum et magnum, sed pusillum, iniquum, et Socratis disciplina plane indignum. (Schneid. Prol. p. 89.). Si vero etiam temporis rationem subducimus, dicendum est, Xenophontem illud doloris et indignationis specimen, quod in nostro Libello vidit Weiskius, edere debuisse statim postquam ex Asia reversus esset, aut jam statim post nuntium de exilio acceptum, i. e. haud ita multo post annum A. C. 400.; quo tempore constat, Athenienses imperium illud maritimum, quod ipsis ab Auctore tribuitur, nondum recuperasse. Hanc solam ob causam intercidat oportet Weiskii conjectura. Sed et illud quaerimus. Etiamsi a Xenophontis ingenio non abhorrere existimaremus, quod propter exilium iram contra patriam effudisset, an ipse Libellus, cujus consilium inde ab initio apertis verbis est expositum, probabile hujus rei indicium praebet? An credendum est, Xenophontem ira atque indignatione commotum ita scripsisse: „ Atheniensium democratiam non laudo; sed, „ quandoquidem sibi hanc reipublicae formam elegerunt, demonstrare volo, illos in commodum „ suum recte eam tueri, et in ceteris etiam rebus, „ in quibus vulgo reprehenduntur, non ita male „ sibi consulere." Quis, quaeso, in his verbis (nam de ironia hic non esse cogitandum quivis videt) indignationem agnoscat? Nonne in omnibus, quantumvis cetera sint obscu-

ſcura et turbata, illud est perſpicuum, Auctorem *democratiae* non *plebis* vitia perſtringere? Nonne contra, ſi ex indignatione profecta esſet illa vituperatio, ita potius dixisſet? „ Democraticam reipublicae formam non reprehen„ do, eam nimirum, qua uſi ſunt majores nos„ tri; ſed demagogorum licentiam, et plebis „ libidinem, quae huc usque maximarum cala„ mitatum cauſa exſtitit, et civitati, ſine du„ bio, olim perniciem est allatura, maximo„ pere vituperandam esſe duco." — Certe, ſi et Xenophontis ingenii et Socraticae philoſophiae rationem habemus, ejusmodi oratio aliquam veri ſpeciem prae ſe ferret; in ea ratione, quam excogitavit Weiskius, me nullum probabilitatis indicium invenire, ingenue fateor. — Quod ſi eo est progrediendum, ut dicamus, Xenophontem in exilio, dum Scillunte degeret, hanc ſcriptiunculam exarasſe (ita Weiskius), et eo quidem tempore, quo Athenienſes denuo imperium in ſocios ſusceperant, (itaque post a. A C. 378.) inde profecto magis etiam laborabit veriſimilitudo. Num enim per omne illud tempus, num per 20 aut 30 annos patriae iratus fuisſe est dicendus? Num quod vestigium hujus irae in reliquis ejus ſcriptis exſtat? Num veriſimile est, Xenophontem, etiamſi illam indignationem depoſuerit, eo tempore librum conſcripſisſe, quo necesſario odium omnium eorum ſibi conflaret, qui reipublicae praeesſent, quique auctoritate apud populum valerent? Eo tempore, inquam, quum ſpem reditus in patriam nondum depoſuerat non ſolum, ſed et brevi postea, ante ſuum reditum, quum filios militatum Athenas

mitteret, exemplo suo ostendit, quo animo esset erga civitatem suam? Quis credat, Xenophontem adeo parum sibi constitisse, ut, paucis annis ante reditum, consilium aperuerit numquam in patriam redeundi? (Conjiciendum hoc est e C. 2. §. 20.); Quis credat, Xenophontem eo processisse levitatis, ut ipso hoc reditu, suo sibi judicio *injustitiae* labem adspergeret, cum perspicuis verbis dixisset: *ὅστις δὲ μὴ ὢν τοῦ δήμου εἵλετο ἐν δημοκρατουμένῃ πόλει οἰκεῖν μᾶλλον ἢ ἐν ὀλιγαρχουμένῃ, ἀδικεῖν παρεσκευάσατο*? Quis denique sibi persuadeat, Xenophontem, qui paulo antea in ipsam democratiam invectus esset, atque adeo aperte declarasset, nisi ipsa reipublicae gubernandae ratio prorsus mutaretur, nullum malo remedium apte adhiberi posse, non solum, vigente eadem illa democratia, sponte in patriam rediisse, sed et scriptis suis (Libello *de Vectigalibus* et *Hipparchico*) omnem operam dedisse, ut, *servata eadem reipublicae forma*, iis vitiis medelam adferret, quae primo et praecipuo loco e democratiae abusu fluxerant? — Hae solae rationes, fateor, satis apud me valent ut statuam, nequaquam verisimile esse, Xenophontem ejusmodi libellum conscripsisse, cujus consilium etiam nunc in Libello nostro de *Republica Atheniensium* perspicitur.

His vero dubitandi causis accedunt argumenta, quae passim in Annotatione ad ipsum Libellum exposui, et quae potissimum ad quatuor capita referri possunt:

I. Ad formam Libelli.

II. Ad ipsam orationem ſ. stilum.

III. Ad argumentandi et disserendi rationem.

IV.

IV. Ad sententias, quas Auctor passim prodidit.

I. Et primo quidem loco quivis videbit, ipsum illud opusculum, quod ad formam universe attinet, a Xenophontis consuetudine plane abhorrere, quum nullum in ejus libris exstet scriptum, quod cum hoc nostro comparari possit, imo, hac in parte, Libellum nostrum tam longe a chartis Socraticis distare, ut, missis ceteris, quae jam modo singillatim attigimus, ne quid sibi revera proposuerit quidem Auctor, laudem an vituperium, plane agnoscere possimus. At, qualecumque de scriptionis genere sit judicum, ordo certe et perspicuitas, quae in omnibus Xenophontis scriptis familiam ducunt, in hoc Libello prorsus desiderantur. Tum vero etiam hoc loco sponte nobis in mentem veniunt urbanitas illa atque lepos, quae, hac in parte, inter insignes notas scriptionis Xenophonteae referri possunt, ut ejus modestiam, candorem inque patriam amorem omittamus. Ubinam, quaeso, harum virtutum vestigia, in Libello *de Republica Atheniensium*, Xenophontem Socraticum produnt?

II. Quod autem ad ipsius orationis formam et proprietatem attinet, si nobis, cum ex ipsius Xenophontis scriptis, tum ex iis, quae statuerunt gravissimi, ex ipsis veteribus, in hac causa judices, normam quasi orationis Xenophonteae ante oculos ponimus, si praecipue ad perspicuitatem, elegantiam, et concinnitatem attendimus, quae ubique in ea elucent; si animadvertimus, quaenam, et universe,

se, et in Xenophonte, singularum harum virtutum sit indoles: quid est dicendum de ejusmodi Libello, in quo, prout passim in Annotatione nostra vidimus, omnes hae dotes plane desiderantur, et quidem ita, ut saepius, ipsa orationis obscuritate et scabritie, quid Auctor sibi voluerit, lateat; ut ea, quarum expositio simplicissima esset, aut quae vel ipsa tersissima Xenophontis manus in aliis libris perspicue atque eleganter exposuerat, tricis tenebrisque obvoluta sint, et, tam in delectu quam in collocatione verborum, prorsus a *Xenophonteis* abhorreant?

III. Si universi opusculi hujus descriptionem atque dispositionem ordinis et perspicuitatis neglectu laborare, jure contendimus, in singulis partibus vidimus, non melius sese habere disserendi et argumentandi diligentiam. Haec autem in scriptis Xenophonteis, quae a vero fonte fluxerunt, nusquam desideratur; nisi forte censeas, hanc primariam scriptionis Xenophonteae virtutem jure et de industria ab ipso esse neglectam, et quidem in ejusmodi scripto, in quo democratiae Atheniensium sive vitia sive virtutes exponeret, additisque rationibus eorum reipublicae indolem explicaret. Quid? Quum ne alibi quidem a patriae institutis dijudicandis prorsus abstinuerit, nonne, et in hac materia tractanda, eo judicii acumine, eaque disputandi diligentia esset usus, quae verum Socraticum proderent? Num eum, qui, Socratis disciplina, ad veram sapientiam prudentiamque civilem informatus erat, jure ac data opera id neglexisse dicemus, quo omnis disputatio tamquam fundamento nititur? Quid multa? Num a Xenophonte illud, in ejusmodi libro, in quo de *Athe-*

*nien-*

*niensium republica* disputet, neglectum esse contendemus? — At, quantopere, etiam hac in parte, laboret Auctoris nostri opusculum, suis locis ostendere conati sumus.

IV. Quod denique ad ipsas sententias attinet, quas variis locis protulit Auctor hujus Libelli, non minor est in iis cum Xenophonteis discrepantia. Etenim, ut hoc loco omittamus id, quod jam suo loco monuimus de diverso utriusque Libelli, *de Vectigalibus*, et *de Republica Atheniensium*, consilio, nonne variae, de multis rebus, sententiae, quas in hoc Libello exposuit Auctor noster, atque in primis ea qua se oligarchici regimis fautorem profitetur, a Xenophontis mente atque ingenio prorsus alienae sunt? Nonne saepe manifesto pugnant cum iis, quae in Xenophonteis libris legimus? Num vero Xenophon, qui in scriptis suis ubique sui similis est, in hoc Libello conscribendo tam parum sibi constitisse censendus est, ut, quidquid de ejus moribus atque ingenio nobis animo informaverimus, uno hoc *de Republica Atheniensium* loco evanescat?

Hae igitur rationes, junctae iis, quas in priore parte hujus Epilogi exposuimus, efficiunt, ut *Libellum de Republica Atheniensium*, prout in editis libris Xenophontis vulgatur, *Xenophonte indignum esse, eique merito abjudicari, statuam.*

Undenam ortus sit, utrum totus Grammatico alicui debeatur, an vero aliunde excerptus, an denique, ob meram illam Laconismi suspicionem, Xenophonti tributus sit, nunc statuere nostrum non est. Ea disquisitio fortasse me-

melius, aut in aliud tempus differatur, aut peritiori relinquatur.

Quidquid sit, hanc meam Commentationem libenter eruditorum judicio permitto, a quorum singulis, aut, si perperam statuerim, veniam mihi expeto, aut, si erraverim, etiam illud efflagito, quod dixit Horatius:

. . . . . . *Si quid novisti rectius istis,*
*Candidus imperti.*

Utut res dijudicatur, si aliis nihil lucis attuli, mihi propositam quaestionem usui fuisse, satis erit praemii; nam et in literarum disciplina valet illud, quod alicubi, apud Xenophontem, dicit Socrates:

*ἡ ἐρώτησις διδασκαλία ἐςί.*

# ERRATA.

In *Parte priore* aliquoties perperam legitur *verosimilis, e,* pro *verisimilis, e.*

| Pag. | lin. | leg. | pro |
|---|---|---|---|
| 17 | 14 | *esse scriptam* | scriptam videri |
| 33 | 3 | certe | certi |
| 35 | 15 | *εἰ,* | *εἰ γένοιντο,* |
| — | 17 | tum habuisse | tum eum habuisse |
| 36 | 2 | dicunter | dicuntur |
| 39 | 5 | ea loca | eos locos |
| 54 | 25 seq. | Si sane — magnum | Si — magnum sane |
| 64 | 19 | ab oculos | ob oculos |
| 76 | 2 | reipublica | reipublicae |
| 90 | 20 | pro vario sensu | pro varia sententia |
| 95 | 30 | ut hoc | ut hac |
| 107 | 17 | rei quod ratio | quod rei ratio |
| 114 | 12 | oboriatur | oriatur |
| 136 | 9 | conjungite | conjungit |
| 146 | 29 | *τοῦ τον* | *τοῦτον* |
| 152 | 1 | hoc voci | huic voci |
| 172 | 1 | *σοτέλεια* | *ἰσοτέλεια* |
| 181 | 13 | *Ἀθεναίων* | *Ἀθηναίων* |
| — | 14 | *χρόνᾳ* | *χρόνῳ* |
| 183 | 3 | ineunti | ineunte |
| — | — | ipsis | ipsos |
| 186 | 11 | *κατέςηςαν* | *κατέςησαν* |
| 189 | 4 | ferri (*quod delendum est.*) | |
| 194 | 21 | dictionis | dictiones |
| — | 30 | posset | possit |
| 205 | 26 | *πουνῶ* | *πονῶν* |
| 207 | 16 | *ὑτηρχανται* | *ὑπέρχονται* |
| 208 | 5 | *τέίφη* | *τείχη* |
| 231 | 22 | aliumnus | alumnus |

Minoribus vitiis typographicis, et si qua sunt alia, quae *humana parum cavit natura*, ignoscat benevolus Lector.